

حکومتا هه‌ریما کوردستانی - عیراق

وه‌زاره‌تا په‌روه‌ردی

ریشه‌به‌ریا گشتی یا پروگرام و چاپه‌مه‌نیا

زمان و ئەدهبی کوردی

بۆ پۆلا ده‌هی ئاماده‌یی

ئاماده‌کرن

لیژنه‌یه‌ک ژ وه‌زاره‌تا په‌روه‌ردی

بژارکرن و پیداجوون و دارشتن

محسن احمد کریم

محمد احمد محمد

شیرکو احمد حویز

وارتکیس موسیس

المان احمد سلیم

فیصل مصطفی حاجی

سگفان جمیل محمد

هاتییه کرمانجیکرن ژ لای

علي عبدالله صالح

عجیب عبدالله محی

عبدالستار فتاح حسن

ملقان حسین سلیم

پیداجوونا زمانی

طه یاسین طه

۱۴۳۶ مشه‌ختی

۲۰۱۵ زایینی

۲۷۱۵ کوردی

چاپا چاری

سمرپه رشتی زانستی یی چاپی: طه یاسین طه

سمرپه رشتی هونهری یی چاپی: عثمان پیرداود کواز - سعد محمد شریف صالح

تایپکرن: أفراز ابراهیم محمد

دیـزان: سعد محمد شریف صالح

بهـرگ: عادل زرار امین

جیبـه جیکرنا بزاره کرنا هونهری: عدنان أحمد خالد

پیشدەستی

لیژنەیهك، كو ب فه‌رمانا وه‌زاره‌تا په‌روه‌رده‌یا هه‌ریما كوردستانی هاتبوو
پێك ئینان، یا به‌رده‌وامه‌ ب بژاره‌کرن و پێداچوونی و دارشتنا په‌رتووکێن
زمان و ئەدهبی کوردی، یا هه‌ردوو قوناغێن به‌ره‌ت و ئاماده‌یی.

مه‌ گرانییا کاری خو د قی په‌رتووکیدا ئیخسته‌ سه‌ر هه‌ردوو پشکێن
ریزمانی و ئەدهبی، ئەوا ب فه‌ر هاتیه‌ زانی بۆ ریکخستنا په‌رتووکێ هاته
کرن.

دیاره‌ د قی په‌رتووکێ ژیدا هه‌ر مه‌ ئەو ریبازگرت یا به‌ری نووکه‌ لسه‌ر ب
ریقه‌ دچووین، ئەوژی ئینانا نموونا ژ هه‌ردوو زارین سه‌ره‌کی یین زمانی
کوردی (کرمانجیا ژووری و ژیری)، هه‌روه‌سا زاراغێن دی ژ یین کوردی
مه‌ ژبیره‌کرن.

په‌رتووکا پۆلا ده‌ی ئاماده‌یی بۆ چه‌ند ته‌وه‌ره‌ک، یا ئیکێ ریزمانه‌ کو
بابه‌تێن وی ب نموونه‌یێن تیکه‌ل ل به‌رچاڤ بوویه، ده‌ستوور ژ ی بۆ هاته
نقیسین و راهێنان ژ ی بۆ هاتنه‌ دانان، ئەقجا هیقیدارین ژ مامۆستایێن
ریژدار کو ب گرنگیقه‌ بابه‌تان بخوینن و بۆ قوتابیان بیژن.

ته‌وه‌ری دووی یی په‌رتووکێ، پشکا ئەدهبییه، کو به‌حسی ریبازا
کلاسیزمه‌ د ئەدبیاتی کوردیدا، ب هه‌می زارین وی یین سه‌ره‌کی، مه‌
گه‌له‌ک نموونه‌ ئیناینه، هه‌ر نموونه‌ک ژ ی ئەو به‌ش ده‌ست نیشانکریه‌ کو
بو ژبه‌رکرنییه، هیقییه‌ مامۆستایێن به‌ریز پێگیری پی بکه‌ن. پشکا
نموونه‌یێن ئەدهبی ژ ی، کو ژ به‌حسی چه‌ند شاعیران پیکهاتییه، د وی
ژیدا، بزاڤ هاتییه‌ کرن، هه‌می لایه‌نه‌کی ژیان و به‌ره‌می شاعیران روون

بکھین. د قی ژیدا دیسان ئهو پارچه هاتینه دستنیشانکرن کو بو ژ
به رکنی هاتینه تهرخانکرن. هیقییه پیگیربن.

تهوهری دوماهی، پشکا خواندنییه، کو پیدقییه گرنگی ب قی پشکی
بهیته دان و پشت گوھ نهیته هاقیتن و ماموستایین بهریز چهند پی
چیبت گرنگی بدهنی.

ل دوماهی، داخازی ژ ماموستایین ریژدارین زمانی کوردی دکهین کو ب
ریکا ریقه بهریا گشتی یا په روهردا پاریزگه هی خومه ب هر کیم و
کاسیه کی ناگه هدار بکن دهمی ل وانه گوتنیدا ههست پیدکهن بو هندی
دا د چاپا بهیتندا بهینه راستقه کرن، دیاره چ بهرهم بی کیم و کاسی
نابن.

خودی مه زن پشته قانی هه میان بیت
لیژنا بژاره کرن و پیدا چوون و دارشتنی

پروونکر نه ک

وهزارهتا پهروهردا حکومهتا ئیگکرتیا ههريما کوردستانی ب فهرماني
وهزاري ژماره ۱۴۵۷ ل ۲۰۰۷/۲/۸ لیژنهیهک پیک ئینا بو ئیککرتنا
پهرتووکیڼ زمان و ئهدهبی کوردی ییڼ قوناغیڼ بنهرت و ئامادهیی- ل
سهراڼسهری قوتابخانه و خویندننگههیڼ ههريما کوردستانی.

لیژنی دهست ب کاری کر، ههردوو پهرتووکیڼ زمان و ئهدهبی کوردی
(ئیدارا جاران یا ههقلیر و سلیمانی) کره بنهمایی قی ئیککرتی، و
بهرچاڅگرتنهکا بهیز بو بابهتیڼ ناڅ فان ههردوو پهرتووکاندا و د
ئهجامدا ئهڅ پهرتووکه ژی دهرکهفت، کو پتریا پشکین ههردوو بهشیڼ
ریزمان و ئهدهبی وی ژلایی لیژنهکا بهری نوکه یا دارشتن و بژارهکرنا فان
ههردوو پشکا هاتبوو ئامادهکرڼ، ژبهه قی چهندی ب فههاته زانیڼ کو
مافی وانژی لسهه بیت، ههروهسا ئماژه ب وان ژیدهر و بابهتیڼ گهوړین
کهتیڼی هاته کرن کو کهتیڼه دناڅ پهرتووکیڼدا، ئهڅا داخوازی ژ
ماموستاییڼ خوشتقی ییڼ بابهتی زمان و ئهدهبی کوردی دکهین کو ب
دلسوژی پیگیری ب ناڅهپوکا قی پهرتووکی بکهڼ و ههه کیم و کاسیهکا
ههه بیت ب ریکا پهروهدهییڼ خو ئاگهه داریا ریڅه بهریا گشتی یا
پروگرامان ل وهزارهتا پهروهردی بکهڼ.

هیڅیدارین خودی مهزن ههه لایهکی سهه ریڅیت

لیژنه

۲۰۱۱/۱۰/۱۵

به‌شی ریزمان

بابہ تین بہشی ریزمانی

- ۱- نامرازی بانگکرنی
- ۲- نامرازی لیگدەر
- ۳- جیناڤی لیگدەری (کو، کە)
- ۴- رستە یا ناویتە
- ۵- دروست کرنا ناڤی واتایی
- ۶- هە ڤالناڤی ژمارەیی - هە ڤالناڤی ژمارە یا بنجی
- ۷- هە ڤالناڤی ژمارەیی - هە ڤالناڤی ژمارە یا ریکخستنی
- ۸- هە ڤالناڤی ژمارەیی - هە ڤالناڤی ژمارە یا کەرتی.
- ۹- هە ڤالناڤی نە دیار
- ۱۰- جیناڤی نە دیار
- ۱۱- نە رکی جیناڤی نە دیار درستە ییدا
- ۱۲- کاری داریژتی
- ۱۳- کاری لیگدای
- ۱۴- کاری تینە پەر و کاری تیپەر
- ۱۵- گهۆرینا کاری تینە پەر بو کاری تیپەر
- ۱۶- هە ڤالکاری چە وایی
- ۱۷- کاری یاریدەدەر
- ۱۸- خالبەندی

(ئامرازی بانگرنی)

- ۱- ئەھى شەھیدان، نامرى ئاق و نیشانتان.
- ۲- دایكى^(۱)، من دەستەكى^۲ جلكین كوردی كرىن.
- ۳- خوشكىنو، فیری زانستی^۳ بىن.
- ۴- هوشقانى گوندی، پەزى قەگیرە.
- ۵- هى بیریشانا چیا، بزنى بدوشە.

بەرچاڤكرن:

ئەگەر تەماشەى پستەيىن سەرى بکەين دى^۴ بىنين:-

۱- درستهيا ئىكىدا:-

ئ- بىژەيا (ئەھى) پەيقەكە گوھدار پى^۵ هشیارکریه کو
(شەھیدان) ن، ژ بەر ھندی دبیژنى^۶ (ئامرازی بانگرنی).

ب- پەيقا (شەھیدان) بانگکرییه، چونکە ئەو ناڤە یى^۷ ھاتییه
هشیارکرن .

۲- درستهيا دوويیدا:-

د- بىژەيا (ى) گوھدار پى^۸ هشیارکریه کو ناڤى^۹ (دايك) ھ.

ب- پەيقا (دايك) پانگکرییه، چونکە ئەو ناڤە یى^{۱۰} ھاتییه هشیارکرن.

۳- درستهيا سیییدا:- (خوشكىنو فیری زانستی^{۱۱} بىن) ب راما

(ئەھى خوشكان فیری زانستی^{۱۲} بىن):

---

(۱) د کرمانجییا خواریدا : ئامرازی (ھ) بو ئیر و می و تاك و کو دھیتە بکارئینان (کوپە، کچە، کوپینە،

کچینە).

د- بيڙهيا (و) گوهدار پي هشاركريه ژ بهر هندي دببڙني (نامرازي بانگکرنی).

ب- په يقا (خوشک) بانگکريه، چونکه نهو ناقه يي هاتييه هشار کرن.

۴- درستهيا چواريدا بيڙهيا (هو) په يقه که گوهدار پي هاتييه هشارکرن کو(شقاني گوندي) يه ژ بهر هندي دببڙني نامرازي بانگکرنی.

۵- درستهيا پينجيدا:-

د- بيڙهيا (هي) په يقه که گوهدار پي هاتييه هشارکرن کو(يريقانچيا) يه ژ بهر هندي دببڙني نامرازي بانگکرنی.

ب- گرييا (يريقانچيا) بانگکريه، چونکه نهو ناقه يي کو هاتييه هشارکرن.

۶- گهر جاره کا دي ته ماشه ي پرسته يين سهری بکيه ن و ب هویری سه حکه ينه ناقيت بانگکری دي بينين کو چيدبيت ناقيت بانگکری:-

د- تني په يقه ک بيت وهکی درسته يين (ئیکي و دوويي و سييي) دا.

ب- يان گرييه ک بيت وهکی درسته يين (چاري و پينجي) دا.

ده ستوور:

۱- نامرازي بانگکرنی: نهو نامرازه يي بو بانگکرن و هشارکرن که سي گوهدار دهيته بکارينان.

۲- گرنگترين نامرازين بانگکرنی نه قين خوارينه:-

(نه ي، هه ي، هو، و، هي، ي، ها، نا، نو، نهري)^(۱)

(۱) نيشانا کو (ان) يا کوم کرنی دهيته گوهورين ب نيشانا (ين) ل دهمي بانگکرنی (کچينه، کورينه).

راهینان (۱)

ئامرازیڻ بانگکرنی د قان پرسته ییڻ خواریدا دهرینه:-

۱- کوردینو رابن ببینن بهرخه کی ژارو زه عیف

دانه بهر پال و کیشاننا خه نجه رهك دژوار ل دیف

((بدرخان سندی))

۲- نه سرین ئه ی ئه سته ی به یان،

ئه ی جوان، ئه ی شاده سته ی جوانان

۳- هو برازا وهره قیره.

۴- ئه ری قوتابی ته وانه خواندیه؟

راهینان (۲)

قان قالایین خوارى ب قان ئامرازیڻ بانگکرنی پرېکه:-

(هو ، و ، ئه ی ، دى ، ه)

۱- ..... مانگ، من و تو هه ردوو هاودهردين.

۲- ..... دابچين بو ته ماشه ی یاری.

۳- پوور ..... ، نانه كه ت بخو.

۴- کوپ ..... ل خو هشیاربه.

۵- ..... سه رباز د خزمه تا وه لاتیدا به.

راهینان (۳)

د قان دیره هوزان و پستهیین خواریدا بانگ لیکیریان دهرینه و جوری
وان دیاربکه:-

۱- ژ خامیره من گوتی: ئهی خامه کیژ

لسهر روویی کاغهز بگیری و قیژ

۲- خه لکه من بو خوا، وا پیتان ئه لیم

ئه مه وهسیه ته، وا من له سهر ریم

۳- ئهی دهرویشی نه زان دزی ژینا کوردان

دهرمانی نه زانا ته نی زانم چویه

۴- دی ئاری وی گو قاری بو من بینه.

۵- خوشکی ژ ئاخفتنا دهیکا خو، دهر نه که قه.

(ئامرازی لیکدەر)

- ۱- ئاشتى و دوستايەتى، ئارمانچ و ھىقيا گەلانە.
- ۲- نە لە شارو و نە لەدى نەم دى كەس وەك تۆ جوان بى.
- ۳- بە عسىيىن فاشىست باژىرك و گوند و مزگەفت و خويندنگە ھ و نە خوشخانە يىت كوردستانى كاكلربوون.
- ۴- شىروان نەھاتە كۆمبۇونى، چونكە يى نە خوشبوو.
- ۵- ئاخفتنەكا باش بىژە يان بى دەنگ ببە.

بەرچاقكرن:

زۆر جار د ئاخفتن و نفىسنىدا، ژبەر رەوانىيژى يان ژبەر ساناهىي يان وى چەندى رستە نەھىتە دووبارەكرن “ دوو پەيىف يان دوو گرى يان دوو رستە ب ھاريكاريا ئامرازەكى ددەينە دگەل ئىك، ئەو ئامرازين قى ئەركى دبىنن دبىژنى: (ئامرازی لیکدەر).

د رستەيا ئىكىدا، ل جەي كۆب چەند رستەكىن جودا جودا بىژين :

ئاشتى و دوستايەتى ھىقيا گەلانە.

دوستايەتى، ھىقيا گەلانە.

ئاشتى، ئارمانچ و ھىقيا گەلانە.

ژ لایه کی څه، په یقا (ناشتی)، (دوستایه تی) ژ لایه کی د یقه په یقا (نارمانج)،
 (هیقا گه لان) ب هاریکاریا نامرازی لیکدر (و) مه داینه پال هه څ.
 د هوژانا گورانیدا (نهله شارو نهله دی نه دی کهس وهک تو جوان بی)
 گریا (نه شار) ب هاریکاریا نامرازی لیکدر (و) مه داینه پال ئیک.
 ئرکی وان په یقا یان گرییت کو ب فی شیوهی ددهینه پال ئیک یان گریا
 بهری وی، پیکه ئرکهک هیه ژ ئرکین په یقی بو نمونه:
 د رسته یا ئیکیدا (ناشتی و دوستایه تی) گریهکا ناڅییه و نیهادی
 رستی یه.
 د رسته یا دوویدا (نه له شار) (نه له دی) هردوو گرییت هاوکارینه و
 هردوو تمامکهرین کارینه.
 د رسته یا سییدا (باژیر و باژیرک و گوند و مزگهفت و خویندنگه و
 نه خوشخانه) گریهکا ناڅییه و بهرکاره.
 رسته یا چواری و پینجی هر ئیک ژ دوو رسته یین ساده پیک هاتینه و ب
 هاریکاریا نامرازی لیکدر (چونکه) و (یان) کهفتینه پال ئیک.

دەستوور:

ئامرازی لیكدهر ئەو بیژەیه یا دوو پەیشان یان دوو گرییان یان دوو رسته یان پیکشه
گریدەت، هەر ئیک ژوان بوگە ئەک مەبەستین جیاواز دەیتە بکارئینان.
ئامرازین لیكدهر دزمانی کوردیدا زۆرن ژوان:
(کو، و، تا، یان، لی، یانژی، ژبلی، دگەل، ئەک، نە، ئەوەک،
ئەگەر، مەگەر، پاشی، پشتی هینگی ۰۰۰ هتد).

پاهیئان (۱)

- قان قالا یین خواری ب ئامرازه کی لیكدهری گونجای پربکه:-
- ۱- خوشك ..... برای وی پەز ل بناری چیا ی دچە راند.
  - ۲- بەستی ..... بهیته گەرمکرن، جارەکا دی دبیتە ئاڤ.
  - ۳- ئەز ژ میژە نالقم ..... ئەو نەهین.
  - ۴- ئەو یی لناف کاری خو ..... هوین هیشتا یی ل مال.
  - ۵- نازاد و نەوزاد ..... هەمی هەقالان هاتن.
  - ۶- ..... زارو دگری دایکا وی شیر بو بەرەهە قەدکر.
  - ۷- ..... وان قوتابییان تو وەرە.

پاهينان (۲)

د پرسته يين خواريدا ئامرازي ليكدەر دهرينه:-

۱- پيره ميږد دبيژته:

له دهر به نديخان هه تا كه ليخان

ئو ناوه يه كسه ر شيواوه و ويږان

شيوو هه ردو به رد تا لوتكه ي به رزان

پر له وهيشوومه، به گه لا ريژان

۲- گهر زقستاني به فرو باران نه باريت ئاڤا به نداڤا كيڻ دبيت.

۳- كارزان دگهل هه قالين خو زور بزاڤي دكهت، چونكه دترسيت كو د

ئو زمووناندا دهر نه چيت.

۴- بيكه س دبيژيت:

ئو مرو زه ماني عيلم و عيرفانه

عالمه شهو روژ واله فرمانه

فه رقي نير و مي نيهه بيزانه

هه سته تيگوشه تا خوينت گهرمه

سه ريوش فريده چ واده ي شهرمه

پاهينان (۳)

ب هاريكاري ا ئامرازي ليكدەر سي گرييان دروستبكه و درسته ياندا

بكاربينه ب مهرجه كي ببنه:-

۱- بكه ۲- بهركار ۳- تمامكه ري به ياريده.

پاهينان (۴)

د قان پرستهيېن خواريدا نامرازي پهيوهندي، ليكدهر، بانگكرني ژيک جودا بکه:-

- ۱- کوردينو ئيک بگرن.
- ۲- که زور هات، قهواله بهتاله.
- ۳- ناسو و نه بهن، پشتی مه گه هشتنه هوليړی.
- ۴- ئه ی خويندکاری ژير، د وانهيېن خودا خه باتی بکه.
- ۵- دايک و باب بو سرفه رازيی کار دکهن.

پاهينان (۵)

قان پرستهيان شروقه بکه:-

- ۱- کاوه گه هشته مال، پاشی نان خوار.
- ۲- به پهله هاتم، که چی ئاری رویشتبوو.

(جیناڤی لیكدەر (كه ، كو))

قان پرسته یان بخوینه:

- ۱- نهو خورتین کوژ بو ملله تی د خه بتن، سهرفرازن.
- ۲- نهو ماموستایی کو پیشمه رگه بوو، هاته شه هیدکرن.
- ۳- نهف کچا کو دچیته قوتابخانی، هیثیا گه لی یه.
- ۴- نهو کتیبأ کولسه رمیزییه، یا منه.
- ۵- نهف باژیری کو جاده یین وی زوون، یی جوانه.
- ۶- کوردایه تی کو نه فینه کا گه وره و ب هیزه، راما نا بهرگرییییه ژ خاک و نه ته وهیی کورد.
- ۷- رهواندوز که پایته ختی میرنشینی سوران بوو، شاریکی خوش و دلگیره.

به رچا فکرن:

پرسته یین سه ری، هه ر ئیک ژ دوو پرسته یین ساده یان پتر پیکهاتییه، لی پرسته لیكداینه و بووینه ئیک پرسته، نهو لیكدان ژ بی هاریکاریا په یقه کی یه دبیزنی (جیناڤی لیكدەر)، جیناڤی لیكدەر ژ بی (كو) یان (كه) یه. جیناڤه، چونکه د هه ر پرسته یه کیدا ژ وان پرسته یان جهی ناڤی که سه کی یان تشته کی گرتییه لیكده ره، چونکه دوو پرسته یان پتر پیکه گریداینه و بهه را پتر ژی دکه فیه پشته وی ناڤی نهوی جهی وی دگریت د پرسته یا دوویدا. جیناڤی لیكدەر ژ بی کاری لیكدانی هیچ نه رکه کی دی وه رناگریت.

۱- د پرستهيا ئيکيدا، کو پرستهيهکا ليکدايه و بهري هينگی دوو پرسته
بوويه هر ئيک پرستهيهکا ساده بوويه:

د- نهو خورت سه فرازن.

ب- نهو خورت ژبو مله تي دخه بتن.

هر ئيک ژ فان پرستهيښ ساده، ژ کاره کی و پرگه زښ سره کی يښ
پرستهيي پيکها تيبه، لي دهمي مه دايه پال هه ژ بو دروستکرنا پرستهيهکا
ليکداي، نه هاتين ل جهي گرييا (نهو خورت) کو گرييهکا ناقي يه
د پرستهيا دووييدا په يقا ليکدر (کو) مه دانا چونکو جينا قه کی ليکدره.

۲- د پرستهيا دوويدا کو پيشتر ژ دوو پرستهيښ ساده پيکها تبوو:-

د- نهو ماموستا هاته شه هيدکرن.

ب- نهو ماموستا پيشمه رگه بوو.

د هر ئيک ژ وان پرستهياندا په يقيت (نهو ماموستا) هاتيبه بکارئينان،
د پرستهيا ئيکيدا نه رکي جيگري بکهری ديتيبه و ديا دووييدا نه رکي
نيهادي ديتيبه، لي مه جينا قی ليکدر (کو) بکارئينايه دا کو هه ردوو
پرستهيان پيکفه گريدهت.

۳- هر ب قی پهنگی، د پرستهيا سيي ژيدا کو ژ دوو پرستهيښ ساده
پيکها تيبه:-

د- نهو کچه هي قيا گه ليه.

ب- نهو کچه د چيته قوتا بخاني. پيکها تيبه، دهسته په يقا (نهو کچه)
مه لا دايه و ل جهي وي (کو) بکارئينايه کو جينا قه کی ليکدره.

۴- د پرستهيا چواړدا کو پرستهيهکا ليکدايه و بهري هينگی ژ دوو
پرستهيښ ساده پيکها تيبوو:-

د- ئەو کتیب یا منە.

ب- کتیب لەسەر مێزێیە.

د هەر ئێک ژ ڤان پرستەیاندا پەیفّا (کتیب) ئەرکی نیهادی دیتییه، ئی دەمی مه دگەل ئێک بکارئیناينە. درستهیا دووییدا ل جهی دوبارهکرنا پەیفّا (کتیب)، جیناڤی لیکدەر (کو) هاتییه بکارئینان.

۵- د پرستهیا پینجیدا کو پرستهیهکا لیکدایه و پښتر دوو پرستهیین ساده بووینه:-

د- ئەف باژیره یی جوانه.

ب- ئەف باژیره جادهیین وی زورن.

هەر ئێک ژ ڤان پرستەیین ساده ژ نیهاد و کارهکی ناتەواو و تمامکەرەکی پیک هاتییه، ئی دەمی مه دگەل ئێک بکارئیناين، ژبو دروستکرنا پرستهیهکا لیکدای ، مه ل جهی دهسته پەیفّا (ئەف باژیره) درستهیا دووییدا جیناڤی (کو) بکارئینا کو جیناڤهکی لیکدەرە.

۶- د پرستهیا شهشیدا هەر ب وی ئاواپی درستهیا دووییدا ل جهی پەیفّا (کوردايهتی) جیناڤی (کو) هاتییه بکارئینان.

۷- درستهیا ههفتیدا ل جهی دوبارهکرنا پەیفّا (رهواندون) جیناڤی (که) هاتییه بکارئینان.

دهستوور:

- ۱- جیناڤی لیكدەر ئه و په یښه كول جهی نافی كه سه کی یان تشته کی دهیته بکارنinan کو پیشتری هاتییه باسکرن، هه روه سا دوو رسته یان پیکشه گریډدت، و رسته یه کا لیكدای ریک دیځیت.
- ۲- جیناڤین لیكدەر (کو، كه) نه.
- ۳- جیناڤی لیكدەر بههرا پتر دكه قیته پستی وی نافی كو د رسته یا دوویدا جهی وی گرتییه.

راهینان (۱)

- ژقان رسته یین لیكدای ههردوو رسته یین ساده ژیک جودا بکه:-
- ۱- ئه و كه سی كو زاروکیځ خو باش په روه ده كه ت، نیشتمان په روه ره.
  - ۲- ئه و ره زی كو ته کیلای یی بابی منه.
  - ۳- ماموستایان كه رهنجی فیركردن پیشكهش بهه اونیشتمانیان دكه ن پیشه وای گهلن.
  - ۴- ئه ف پاری كو تو به لاف دكه ی، سامانی ملله تییه.
  - ۵- ئه ف نازادیا هوون دبیین، به رهه می قوربانیدانییه.
  - ۶- كوردستانی عیراق كه به خوینی شه هیدان نازادكرا، پیشكه وتوو.

راهینان (۲)

- ئه قان رسته یان شروقه بکه:-
- ۱- ئه و قوتابی كو مه دوهی دیتی، خارزایی تهیه.
  - ۲- ئه و گه له ی كه به نازادی بزیت، سهره رازه.

رسته یا ئاویتته (لیكدای)

قان رسته یان بخوینه:-

- ۱- نهو هوزانیڭ کو ته ژبه رکړین، گه لهک د خوشن.
- ۲- که رکوک کو دمیزوویدا ب (نارابخا) نافداره، شاره کی کوردستانییه.
- ۳- ته نه بهیستییه کو دلوقانی خویندنا خو تما مکرپییه.
- ۴- نه ت زانیوه که چیروکی مهم و زین به شاکاری خانی داده نری؟
- ۵- تونزانی کوهیز د ئیگرتنیدایه.

به چا فکرن:

هر ئیک ژ قان رسته یین سهری د بنیاتدا ژ دوو رسته یین ساده و سهربخو پیکهاتییه پاشی ب هاریکاریا جیناف یان ئامرازی (کو، که) هاتینه لیكدان و بوویه رسته یه کا (لیكدای). د رسته یا لیكدایدا رسته کا ساده یا سهره کی و سهربخو ژ لای و اتایی قه کو دبیرنی (شارسته)، لی رسته یه کا دی ژی تیدایه سا سهربخو نییه ژ لای و اتایی قه، به لکو سهرب شارستیقه یه، ئامرازیان جینا قی لیكدهر دکه فته پیشیا وی“ دبیرنی: (پارسته).

بو نمونه د رسته یا ئیکیدا کو رسته یه کا لیكدایه (نهو هوزان گه لهک د خوشن) شارسته یه لی (کو ته ژبه رکړین) رسته یه کا سهربخو نییه به لکو سهرب شارستیقه یه دیاره جینا قی لیكدهر (کو) که فته یه پیشی“ لهو دشین ب ساناهی (پارسته) یی ژ (شارسته) یی جودا بکهین، دیاره چ پارسته یان شارسته هر ئیکی ژوان (کار) ی خو هیه، ب قی چه ندی رسته یا لیكدای چند کار تیدا هبن هند رسته یین تیدا هبن.

- ۱- رسته يا ليكدای ژ دوو رسته يين ساده يان پتر پيک دهيت ب هاريکاريا په يشا ليکدر: جيناڤ يان نامرازی (کو، که) پيکڅه دهينه ليکدان.
- ۲- د رسته يا ليکدايدا نهو بهشي سهرهکی و سهربخويه دييژنی (شارسته) لی نهو پشکا کو سهربخونينه رامانا وی گريدایي رامانا شارستی يه دييژنی (پارسته).
- ۳- په يشا ليکدر درسته يا ليکدايدا ههردم دکه قيته پيش (پارسته) يی نهو ب ساناهی دشيین درسته يا ليکدايدا شارستی ژ پارستی جودا بکهين.
- ۴- ژمارا کارين رسته يا ليکدای، ژمارا پشکين وی دهرديخن، واته درسته يا ليکدايدا چه ند (کار) ههبن هند به شه رسته ژي دی ههبن.
- ۵- په يشا ليکدر دبېته جيناڤي ليکدر گهر ل جهی ناڅه کی يان جيناڅه کی هات وهکی: نهڤ کتېبا کو لسهر ميړی يه يا هه قالی منه.
- لی نه گهر تنی دوو رسته يان پيکڅه گرييډدت وی دهمی دبېته نامرازی ليکدر، چونکه جهی هيچ ناڅه کی ناگريت وهک:
- نه ت بيستووه که هه ولير پايتنه ختی کوردستاني عيراقه.

پاهينان (۱)

ئەقان د پستهين ليكدايدا بكارينه:-

- ۱- كو هوزانقانهكي مهزنبوو.
- ۲- كه كوردستان ئاوه دان دهكه نه وه.
- ۳- كوته فروشتي.
- ۴- كوته ديتيه.
- ۵- كو سالار ب دويف زانستي دگه رييت.
- ۶- كو حكومهتا هريما كوردستاني پروژين مهزن قه دكهت.
- ۷- كه گونديكي خوش بوو.

پاهينان (۲)

پهيفا (كو) و (كه) هر ئيك ژوان د دوو پستهياندا بكارينه ب
مه رجه كي جاره كي جيناقي ليكده رين و جاره كي ژي ئامرازي ليكده رين.

پاهينان (۳)

قان قالاھييان ب پهنگه كي پرېكه كو پستهيه كا ليكداي ژي پيك بهيت:-

- ۱- من بهيستييه،.....
- ۲- ئەم دزانين،.....
- ۳- گوران ..... له ههلبچه له دايك بووه.
- ۴- ههله بجه كو ..... شاره كي مهزني كوردستانيه.
- ۵- ئەوي كو نيشتمان پهروه ربيت .....

پاھینان (۴)

قان پستہ یا شروڙہ بکھ:-

۱- ئہو قوتابیئی کو دوهی هاتی، سه رکه فتییئی ئیکی بوو.

۲- ئہو کوردی کو خه بات کری، جهی ریزگرتنییه.

دروستکرنا ناشی واتی

۱- هو کاکي برا کاکي کورد
وهره توزی گویی پیاوه تی

له ههر کوئ هه ی شه نی یاگرد
شل که بولای کوردایه تی

(کامل ژیر)

۲- جاران په ناگایی شه وانم
گهرمی و نه رمی نه و نامیزه

نامیزی ئاوه لای ژن بوو
مایه ی هه سانه و دی من بوو

(هیمن)

۳- کو شتم ته ب داخا دوو چاقا
تیر کو به ردابوو هناقا
نه شپام نه ز پاقیم دوو گاڤا
ژ کویری و ساریا برینی

(تا هر روشدی)

۴- ههر له زاخو هه تا کرماشان
له مه هاباد هه تا سلیمانی

پرسه یه ، ماته مه ، به خو دادان
نال له ناله له باتی گورانی

(گوران)

۵- کوردینی یامه ناگره که ههر هه له
ئاگردانه دلی مه تزی په له

(به درخان سندی)

٦- مخابن بو جھي کوردان

نھو لی بوویہ ئیشاری

هه تا نه قرو د خه و د امان

بسه ردا هات شه قا تاري

(ئه حمه دي نالبه ند)

به رچا فکرن:

د پروگرامي سالي ن بو ريدا، و دبابه تي دباهه شکرنا ناقي ژ لايي هه بووني قه، مه زاني کو ناقي واتايي دوو جو ره، جو ري ئي کي نه و نا قن يين دبني اتدا نا قين واتايينه وه کي:

شهرم، ژير، هوش، هيز + جو ري دوويي نه و نا قين واتايينه کو دهستکرد و دروستکرينه و نهف دروستکرنه ژي لپه ي ياسا و بنه مايين تاي به تي پي ک دي ت، له وما ژبو روونکرنا چه وانييا دروستکرنا ناقي واتايي، نه گهر ته ماشه ي نمووان بکهين دي بينين:-

١- د هه ردوو مالکين هوزانا ئي کيدا، دوو نا قين واتايين دروستکري هه نه، (پياوه تي)، (کوردايه تي)، قان دوو نا قان بوونه کا سه ربخو نينه تني د هزو بيراندا هه ست پي ده ي ته کرن، يا ئي کي ژ ناقي (پياو) و پاشگري (ه تي) و يا دوويي ژ ناقي (کورد) و پاشگري (ايه تي) هاتينه دروستکرن.

٢- د هه ردوو مالکين هوزانا ژماره (٢) دا و مالکين هوزانا ژماره (٣) نا قين واتايي (گهرمي)، (نه رمي)، (کويري)، (ساري) به رچا ف دکه قن، نهف چوار نا قه ژي ژ (هه قالنا ف) ي و پاشگري (ي) هاتينه دروستکرن.

۳- ئەگەر مالکین ھوزانین ژمارە (۴) بخوینن، دی بینن ھەردوو ناڤین واتایی (پرسە)، (نالە) ب ئیک یاسا ھاتینە دروستکرن، ئەو ژى پیکھاتییه ژرەگى کارى دگەل پاشگرى (۵)، چونکە (پرسە) ژرەگى کارى چاوکی (پرسین) و (نالە) ژى ژرەگى کارى چاوکی (نالین) دگەل پاشگرى (۵) ھاتینە دروستکرن.

۴- ھەر وەسا دمالکین ھوزانا ژمارە (۵) دا ناڤین واتایی یین دروستکرى (کوردينى) بەرچاڤ دکەڤیت و ژ ناڤى (کورڊ) دگەل پاشگرى (ایه تی) دروست بوویه.

۵- ھەر وەسا د مالکین ھوزانا ژمارە (۶) دا ژى ، ناڤى واتایی (خەو) بەرچاڤ دکەڤیت، کو رەگى کارى چاوکی (خەوتن) ە وئەو بخو بوویه ناڤى واتایی.

دەستوور:

ناڤى واتایی، ناڤەكە ئەو ی ب خو ھەبوونەكا سەرپەخو نینە، بەلكود ھزرو خەيالیدا پەیدا دبیت ئەڤ جوړە ناڤە ژى دبیتە دوو جوړ:-
 ئ- ناڤى واتایی بنجى: كو ئەو ب خو دبىاتدا ناڤەكى واتایی یە.
 ب- ناڤى واتایی دەستکرد (دروستکرى): ب ڤان ریکان دەینە دروستکرن:-

۱- ناڤ دگەل پاشگرەكى، بەھرا پتر ژى پاشگرین دەینە بکارینان ئەڤەنە:

(ی ، ە تی ، یە تی ، ایە تی ، یین ، ینی ، اتی ، یی) .

۲- ھەڤالناڤ دگەل پاشگرەكى: پاشگر ژى بەھرا پتر ئەڤەنە:

(ی ، یە تی ، یتى ، ایى ، ە ، اتى ، ا) .

ئەف پاشگرە دەيتە زیدەکرڻ ل سەر:-

د- هەقالناقی چەوايی، وەك : پەشی، باشی، بلندی . . .

ب - هەقالناقی بکەری داریژتی، وەك: سەرپەرشتیاری، دانایی، زانایی ...

ج - هەقالناقی بکەری لیکدایی، وەك گەشبینی، پەشبینی، گیا نیازی ...

۳- پەگی کاری دگەل پاشگری (ه) وەك: پرسە، تەقە، ...

۴- جار ژێ هەیه پەگی کاری ب خو دبیتە ناقی واتایی: خەو، جەنگ، پەنج.

۵- قەدی چاوکی گەل پاشگری (ا ر) وەك: کریار، مرار، بریار.

۶- هەمی چاوک وەك ناقی واتایی بکاردەین: هاتن، چوون،

کرین، مان، خویندن ...

* وەکی هەر ناڤەکی دی دبیتە (نیهاد ، بکەر ، بەرکار ، تامکەریان

(دیارخەر) ی ناقی، تامکەری بەیاریدە، تامکەری کاری ناتەواو).

راھینان (۱)

د قان دیرە هوزاناندا ناڤین واتایی یین دروستکری دەستنیشان بکە و

جوړی دروستکرنا وان بیژە:-

۱- ئی هیقی دکەم ژ موستەعیدان

حەرفان نەگرن ژ موستەفیدان

ئەف نامە ئەگەر خرابە گەر قەنج

کیشایە مە دگەل وی دوو سەد رەنج

۲- جوامیری و هیمەت و سەخاوەت

میڕینی و غیرەت و جەلادەت

ئەو خەتمە ژبو قەبیلی ئەکراډ

وان دانە ب شیر و هیمەت و داد

راهینان (۲)

ياسا دروستكرنا قان ناقيڻ واتايڻ دروستكرى بنقيسه:
(خوشهويستى ، كريڻى ، كوڅه ، برساتى ، تهقه ، دوستيڻى ،
مروځايه تي ، كوريني ، گهرما).

راهینان (۳)

بهرسقا قان پرسياران بده:

- ۱- جوداهى دناځبه را ناځى بهرجهسته و واتايى دا چييه؟
- ۲- پيڼج چاوگيڻ دهنگى بينه و ناځى واتايى ژى دروستبكه.

راهینان (۴)

- دقان پرسته ياندا، ئه و پهيځيڻ هيل ل بن كيښاي شروځه بكه:-
- ۱- زانايى سهره كانيا به خته وهريى يه.
  - ۲- كار به ناله و گريه چاره سهر ناكريڻ.
  - ۳- ځى دوژى نارامى پى دځيڻ.
  - ۴- ناخفتنا زور بو مروځى كريڻييه.

هه‌ئالناڤی ژماره‌یی

۱- هه‌ئالناڤی ژماره‌یی بنجی

ئەقان نموونه‌یان بخوینه:

۱- دلبه‌ری ئیرو سه‌هه‌ر ئاقیته‌ جه‌رگی من دوو دوخ

یه‌ک ل سینه‌ یه‌ک ل دلدا له‌و ژمن تین ئاخ و ئوخ

(مه‌لایی جزیری)

۲- بیست و جه‌وت سائه‌ من ره‌نجبه‌ری توم

به‌نان و ئاوو جل و به‌رگی خوم

خزمه‌تم کردی له‌ ئیران و روم

(بیکه‌س)

۳- پتر ژ پینج سه‌د که‌سان ل ئاهه‌نگی ئاماده‌بوون.

۴- ئەق سائه‌ چل خویندکار ده‌رچوون.

۵- هزار په‌رتووک د په‌رتووکخانا خویندنگه‌ها مه‌دا هه‌نه.

۶- سی چوار قوتابی د پولا مه‌دا زیره‌کن.

به چاڤ كرن:

ئەگەر ئەقان نمونەيان بخوين دى بىنين:

۱- د نمونەيا ئىكيدا هەقالناڤين ژمارەيى (دوو) و (يەك) كو هەر ئىك ژوان ئىخستىيە بەرى نافەكى، بو هەندى پەسنا وى نافى پى بهيتە كرن و دەستنيشانا هژمارا وان (دو خان) پى بهيتە كرن كول سنگ و دليان وان دايە، واتە سنوورەك بو ژمارەيا وى نافى هاتىيە دانان، ئەف هەقالناڤە بى هاريكاري ل پيش نافى هاتىيە دانان.

۲- د نمونەيا دوویدا ژى هەقالناڤى ژمارەيى (بيست و حەوت) كو هەقالناڤەكى ليكدايە ژ دوو هەقالناڤين ژمارەيى سادە دروست بوويە، يى ئىكى (بيست) و يى دووى (حەوت)، ئەف دوو هەقالناڤە ژى ب ئامرازى (و) هاتينە ليكدان و ل پيش نافى (سال) هاتىيە دانان بو هەندى دا پەسنا وى نافى پىبەكەين و سنوورەك بو هژمارا سالان بهيتە دانان، ئەف هەقالناڤە ژى بى هاريكاري ل پيش نافى هاتىيە دانان.

۳- د رستەيا سييدا هەقالناڤى ژمارەيى (پينج سەد) كو هەقالناڤەكى ليكدايە ژ دوو هەقالناڤين ژمارەيى سادە دروست بوويە، يى ئىكى (پينج) و يى دووى (سەد)، بى هاريكاري هاتينە ليكدان و سنوورەك بو هژمارا كەسان بهيتە دانان، ئەف هەقالناڤە ژى بى هاريكاري ل پيش نافى هاتىيە دانان.

۴- د رستەيا چواريدا هەقالناڤى (چل) بى هاريكاري ل پيش نافى (خويندكار) هاتىيە دانان دا هژمارا خويندكاران دەستنيشان بکەت و پەسنا وى نافى ژى پى بهيتە كرن.

۵- د پرستیا پینجییدا هه قالناقی (هزار) بی هاریکاری ل پیش ناقی
(په رتووک) هاتییه دانان دا هژمارا په رتووکان دهستنیشان بکهت و
په سنا وی ناقی پی بهیته کرن.

۶- د پرستیا شه شیدا هه قالناقی (سی چوار) ل پیش ناقی قوتابی
هاتییه دانان و بی هاریکاری، په سنا ناقی پی هاتییه کرن و
سنوورهک دانایه بو ژمارا قوتابییان، لی ژبه رکو گومان
دهژماریدا هیه ژبه ر هندی هیچ ئامرازک دناقبه را واندان هاتییه
دانان.

دهستوور:

هه قالناقی ژماره ییی بنجی، هه قالناقه که ناقی پشتی خو (تمام کری وی) ب
هژمار دهستنیشان دکهت و سنوورده کی بو هژمارا وی دادنیت.

۱- نهو ناقی لدویف هه قالناقی ژماره ییی بنجی دهیت، ساده بیت یان نه ساده بیت،
دقیق تک بیت، به لی ده می دیژین (ب شهش روژان من کاری خو تمام کر)، (شهش
روژان) دی بینه گرییه کا هه قالکاری.

۲- هه قالناقی ژماره ییی بنجی بی هاریکارییا ئامرازی دانه پال (ی) دیخینه بهری
ناقی تمام کری، به لی نه گهر ئامرازی دانه پال (ی) بیخینه دناقبه را واندان وی ده می
هه ردوو پیکشه دی بینه گرییا هه قالکارییا کاتی وهک:

شوره شا کوردی ل یازدهی نه یلوولی سه ره لدا.

لڦيرهدا (يازدهی ئهیلوول) گرییهکا ههقالکارییه، ئهف شیویه پتر دگهل ههیفان بکاردهیت.

۳- ئهگهر دوو ژماره لدویف ئیک هاتن و گومان د ژمارهیییدا ههبوو، ئامرازی (و) دناقهرا واندا ناهیتته دانان وهك:

من پینچ شهش سیف خوارن. دڦیرییدا وی ژمارهیی گومان تییدا ههیه چونکی دبیت پتریان کیمتربن ژ (پینچ، شهش)

۴- ههقالناقیین ژمارهییین بنجی (ههشت، نهه، دهه) پیكفه دهین و بی ئامراز. بو نمونه (ههشت نهه دهه زهلام هاتن) (ههشت نو ده پیاو هاتن).

۵- ژ ژماره (بیست) و سهردا ئهگهر گومان د ژمارهیییدا ههبیت سهرهگری دهینه گوتن وهك:

بیست سیه كهس هاتن.

حهفتی حهشتی قوتابی دههچوون.

۶- ژماره (دهه) و دهه جاریین وی (سهه - هزار ... هتد) دشیاندایه نیشانهیا کو (ان) دانینه سهه و بیژین: سهه دان پیشمهه رگه هاتنه شههیدکرن.

ب هزاران کورد هاتنه کیمیا باران کرن.

۷- هه دهه مهکی مهبقیت (بر) تشتهکی دهستنیشان بکهین دی پهیقهکی ئینین کو وی (بر) دهستنیشان بکهت و لپه ی ژمارهیی دی بکارئینین وناقئ هژماری دی پی کهینه ناههکی لیکدای وهك:

من سی کیلوئین شهکری کرین.

زهفیا مه شهش جوهاال گهنم ژئ هاتن.

ئەف پەيشين ل خوارى بۇقان مەبەستان بىكاردهين، بۇ نەمۇنە:

د- نەفەر ————— بۇ مروقان: شىست نەفەر د فروكىدا بوون.

ب- سەر ————— بۇ تەرش و تەوالى: من شەش سەرين بزنان ھەنە.

پ- دەست ————— بۇ جلك و نقينا: وى دوو دەستين جلكان شويشتن.

ت- بەرگ ————— بۇ پەرتووكان: وى سى بەرگين پەرتووكين ريزمانى

كرين.

ج- چاڭگ - چاۋە ————— بۇ (ژوور - بركا ئاقى): بركا ئاقى سى

چاڭكين ھەين.

چ- پارچە ————— بۇ زەقيان: سەد پارچە زەقى ب سەر ماموستاياندا

دابەشكرن.

ح- بن - بنە ————— بۇ دار و باران: من چوار بنين دارا چاندن.

خ- دانە - كت ————— بۇ تىشتى دەيتە ھژمارتن: من دوو دانەپينئوس

ھەنە.

د- جووت ————— بۇ پىلاف و گۇرا: كاۋەى دوو جوتين پىلافا كرين.

۸- پەيڧا (ھندە - ئەۋەند) ھەقالناقى ژمارەيى ناديارە ژ سىي تا

نەھى دگەھينيت ۋەك:

بيست و ھندە سالە من تو نەديتى.

پەنجاۋ ئەۋەندە سالە بيكەسى شاعير كوچى دوايى كردوۋە.

۹- ژمارەيا بنجى يا سادە ژ (يەك - ئيك) ى دەست پى دكەت تا

(نەھى) ب ژمارەيىن(دەھ - بيست - سيھ - چل * * *) دبيرن

(سەرەگرى).

۱۰- ژمارەيا بنجيا ليكدای ژى ب قى رەنگى پىك دەيت:

د- ژ دوو ژمارەيىن بنجى تىكەل ۋەك: يازدە - دوازدە - ھەژدە ....)

ب- ژ دوو ژماره‌یښ بنجیښ ساده یان پتر ب هاریکاریا ئامرازی (و)
دابنه رهخ ئیک وهک:

بیست و دوو، چل و شه‌ش، سه‌د و چل و پینج.

پ- ژ دوو ژماره‌یښ بنجیښ ساده بی هاریکاریا ئامرازی (و) دابنه
رهخ ئیک وهک:

شه‌ش حه‌فت - هه‌شت نه‌ه.

ت- بکارینا پهیفا ده‌ستنی‌شان کرنا (بر) وی نا‌قی کو دئی‌خینه پیش
نا‌قی وهک:

من دوو سه‌ریښ کافران هه‌نه.

کو د قیری‌دا (دوو سه‌ر) دبیته ژماره‌یه‌کا بنجیا لی‌ک‌دا.

۱۱- نه‌گه‌ر دوو ژماره‌یښ بنجی د یه‌ک خانه‌دا بن (ده‌هان، بیستان،

سیهان * * *) نا‌قی هرژمارتی دکه‌قیده پشتی هه‌ردوکان وهک:

چوار پینج مرو‌ف هاتن. (چوار - پینج) ژخانه‌یا ئیکان.

چل و دوو چل و سی‌کچ د قی‌ خویندنگه‌هیدا دخوینن. (هه‌ردوو

ژماره‌ خانه‌یا چلان)

به‌لی نه‌گه‌ر نه‌و دوو ژماره‌یښ بنجی د یه‌ک خانه‌دا نه‌بن پید‌قییه ل پشت

هه‌ر ئیک ژوان نا‌قی هرژمارتی به‌یته به‌حس‌کرن وهک:

چل و نه‌ه که‌س پینجی که‌س هاتن. دروست نینه: چل و نه‌ه پنجی که‌س

هاتن.^(۱)

---

(۱) گه‌له‌ک جاران دشیاندا هیه‌ بیژین: نه‌ه ده‌ه زه‌لام هاتن. به‌لی نه‌ف دهرپینه دروست نینه.

پاستیا وی نه‌وه بیژین: نه‌ه زه‌لام ده‌ه زه‌لام هاتن.

تېيىنى:

ژمارهيا بنجى دگهل پهيځين دى بكاردهين و هه قالناڤي ليكداي دروست
دكهن وهك:

ههيقا چوارده شهڤى (چوارده شهڤ)
زاروڤي ئيك سالي (ئيك سال)

پاهينان (۱)

ئهقان بوڭشايان ب پهيڤهكا گونجاي پرېكه:

- ۱- وي دوو _____ جلکان شويشتن.
- ۲- هزار _____ پهرتووك بو پهرتووكخانهيا مه ب ديارى هاتن.
- ۳- ئهڤرو من سى _____ بزن ژ بازاری كړين.
- ۴- رهزقانى شهش _____ دار سيڅ چاندن.
- ۵- مام خدرى دوو _____ زهڤي ل گوندى ههنه.

پاهينان (۲)

دقان پرستهيځن خواريدا ههر پهيڤهكا هيل ب ريژا داهاتى شروڤه بكه:

- ۱- دوهى كاوهى سى دانه قهلهم كړين.
- ۲- من بيست برادهرو ته يازده برادر ههنه.
- ۳- نازادى دوو سى سيڅ خوارن.
- ۴- هزاران سهر باز د جهنگيدا پشكداربوون.
- ۵- سهربرى دوو كاڅرين قهلهو قهكويشتن.

راهینان (۳)

۱- جیاوازی دناقبهرا ژمارهیی بنجینی لیکدای ب هاریکاریا ئامرازی
لیکدهر و ژمارهیی لیکدای بی ئامرازی لیکدهر چیه؟ ب نمونه پوون
بکه.

۲- جیاوازی دناقبهرا په یقین هیل ل بندا یین قان دوو پرستهیین خواری
چیه؟

د: ل پوژا پینجی ئاداری گهلی کورد راپه پری.
ب- ته مه نئ له زگینی برایی من پینج ساله.

هه‌ئالناهی ژماره‌یی

۲- هه‌ئالناهی ژماره‌یی ریک‌خستن

د- ئەقان پرستەیان بخوینه:

۱- خویندکارا ئیکێ (یەکی) هەمی سالان ژ لایێ وەزارەتا پەرورەدی قە دەیتە خە لاتکرن.

۲- ئەندازیاری سیی ژ زانکویا دھوکی دەرچووێه.

۳- ل سالیادا دەھی یا راپەرینا گەلی کوردستانی هزاران سلاف بوگیانی پاکێ شەهیدان.

۴- کەسی سەد و بیست و دووی ژ روشتییان برایی مە.

۵- خانیی پینجی مالاً مە و یی (ئی) شەشی مالاً برایی مە.

۶- خویندکارا ئیکێ هاتە خە لاتکرن و یا (نا) دووی نە هاتە خە لاتکرن.

ب-

۱- خویندکاری یە کەم هەموو سالیێک ئە لایەن وەزارەتی پەرورەدە خە لات دەکریت.

۲- یە کەم خویندکار هەموو سالیێک ئە لایەن وەزارتی پەرورەدە خە لات دەکریت.

۳- دوومین (دووهەمین) کونگرەیی ماموستایانی کورد ئە سالی ۱۹۶۰ز ئە شەقلاوێه گریدرا.

۴- ئە دەیه‌مین سالیادی راپەرینی گەلی کوردستان هزاران سلاف بوگیانی پاکێ شەهیدان.

۵- سەد و بیست و دووم (دووه‌مین) کەس ئە دانیشتوان برای مە.

به چاڤكرن:

ئەگەر تەماشەي پرستەيىن سەرى بکەين دى بىنين:

۱- د پرستەيا ژمارە (۱) يا (ئ)دا، ھەقالناڤى ژمارەيى بنجى (ئىك - يەك) مەكرە (ئىكى - يەكى) كو ھەقالناڤەكى ژمارەيى رىڭخستە بو ھندى دا پلەو خانەيا وى خويندكارى دەستنيشان بکەين ياکو ھەمى سالان ژلايى وەزارەتا پەرورەدى ڤە دەيتە خەلاتكرن.
ئامرازى دانەپال (ا) بو رەگەزى (مى) كەفتيىە دناڤبەرا ناڤى (خويندكار) و ھەقالناڤى ژمارەيى رىڭخستن (ئىكى - يەكى).

۲- د پرستەيا ژمارە (۲) يا (ئ)دا ھەقالناڤى ژمارەيى بنجى (سى) مەكرە (سيى) كو ھەقالناڤەكى ژمارەيى رىڭخستە بو ھندى دا پلەيا وى ئەندازياري دەستنيشان بکەين، ئامرازى دانەپال (ى) بو رەگەزى (نير) كەفتيىە دناڤبەرا ناڤى (ئەندازيار) و ھەقالناڤى ژمارەيى رىڭخستن (سيى).

۳- د پرستەيا ژمارە (۳) و (۴) و (۵) و (۶) يا (ئ)دا ھەقالناڤى ژمارەيى بنجى (دەھ) بوويە (دەھى) و (سەدوو بىست و دوو) بوويە (سەددوو بىست و دوويى) و (پىنج) بوويە (پىنجى) و (شەش) بوويە (شەشى) (ئىك) بوويە (ئىكى) و ل پاش ناڤى ھژمارتيى خو ھاتيىە، ئامرازى دانەپال (ا) بو رەگەزى (مى) و ئامرازى دانەپال (ى) بو رەگەزى (نير) ب کارھاتيىە.

۴- د پرستەيا ژمارە (۱) يا (ب)دا ھەقالناڤى ژمارەيى بنجى (يەك) مەكرە (يەكەم) كو ھەقالناڤەكى ژمارەيى رىڭخستە ل پشتى ناڤى خويندكار ھاتيىە، ئامرازى دانەپال (ى) كەفتيىە دناڤبەرا واندا.
(خويندكارى يەكەم).

۵- د پرستهيا ژماره (۲) يا (ب) دا هه قالناقى ژماره يى ريځخستن (يه كه م)
پيش ناقى هاتيه و ئامرازى دانه پال (ى) بكار نه هاتيه. (يه كه م
خويندكار).

۶- د پرستهيا ژماره (۳) يا (ب) دا هه قالناقى ژماره يى بنجى (دوو) ب
هاريكاري پاشگرى (همين - هه مين) بوويه (دووه مين - دووه مين)
كو هه قالناقى ژماره يى ريځخستن، ل پيش ناقى (كونگره)
بكارهاتيه بو دهستنیشانكرنا پله يا وى كونگره، ئامرازى
دانه پال (ى) بكار نه هاتيه. ئەف هه قالناقى يا په سندنه وه هه رده م ل
پيش هژمارتيى خوييت. بو نمونه نه گهر بهيته گوتن:
(پينجه مين خانوو مالى ئيمهيه)) په سندنه تره كو بهيته گوتن.

((خانوى پينجه مين مالى ئيمهيه))

۷- د پرستهيا ژماره (۴) يا (ب) دا هه قالناقى ژماره يى ريځخستن
(ديه مين) بو مه به ستا دهستنیشانكرنا پله يا ساليادا راپه رينا
گه لى كوردستانى بكارهاتيه. ئەف هه قالكاره ل پيش ناقى
هژمارتيى خو هاتيه، ئامرازى دانه پال (ى) دناقه را وانداب
كار نه هاتيه.

۸- د پرستهيا ژماره (۵) يا (ب) دا هه قالناقى ژماره يى ريځخستن (سه د و
بيست و دووه م) (دوو مين) هه قالناقى ليكدايه و ئەو ژماره ب
هاريكاري ئامرازى ليكدر هاتينه ليكدان و نيشانه يا (ه م) يان (ه مين)
دى چيته سهر ژماره يا دوماه يى، واته ژماره يا دوماه يى
دى نيشانه يا ريځخستن وه گريت.

دهستوور:

۱- هه قالئاقی ژمارهیی ریکخستن، نهو هه قالئاقه کو پله یا هژمارتیین خو ب شیوهیی

ریکخستن یان ریزبه ندی رادگه هینیت.

۲- دشیوه زاری کرمانجییا ژووریدا هه قالئاقی ژمارهیی ریکخستن ب هاریکاریا

پاشگری (ی) دهیته دروستکرن، کو دچيته سهر دوماهیکا هه قالئاقی ژمارهیی

بنجی. بو نمونه وهکو: (شەش - شەشی) (دهه - دههی) (هزار و سهد و بیست و

پینج - هزار و سهد و بیست و پینجی) ۰۰۰

۳- نه گهر هه قالئاقی ژمارهیی بنجی ب ئیک ژئان پیتیین بزویین (ا - ی - و - ی)

هاتبیت، ناقبه ندا (ی) دی ئیخینه دناقههرا وی ژمارهیی و نیشانه یا (ی) دا بو

نمونه وهکو:

سی: سییی

ب- نه گهر هه قالئاقی ژمارهیی بنجی ب پیتا بزوینا (و) دوماهی هاتبیت ناقبه ندا

(و -) دی ئیخینه دناقههرا وی ژمارهیی و نیشانه یا (ی) دا، بزوینا (و) دی

کورت هیته گوتن بو نمونه وهکو:

دوو + و + ی = دووی.

هندهك جارن ناقبه ندا (ی) بکاردنیین: دوو: دووی.

پ- نه گهر هه قالئاقی ژمارهیی بنجی ب پیتا بزوینا (ه) دوماهی هاتبیت پا په سند

نهوه بزوینا (ه) لابه یین و ل جهی وی نیشانه یا (ی) دانین. بو نمونه وهکو:

یازده: یازدهیی

یازده: یازدی. نه شه په سندتره.

۴- د شیوهزاری کرمانجیا ژووریدا هه قالئاقی ژمارهیی ریکخستنی هه می دهما دکه قیته

پشتی ناقي، بو دانه پالی ژي نامرازی دانه پال (ا) بو رهگه زی (می) و نامرازی

دانه پال (ی) بو ره گه زی (نیړ) ب کار دهیت، نه گهر نافی هژمارتی درسته یه کیدا
بهیته دوو باره کرن و ب ناشکرا نافی نه هینین بو ره گه زی می (یا - نا) و بو ره گه زی
نیړ (یی) بکار دهیت و شه و نافی هژمارتی هه می دما تاکه، بو نمونه و دکو:
خویندکارا نیکی په روینه یا (نا) دووی نازداره.

خویندکاری نیکی رزگاره یی (نی) دووی جانگیره.

۵- دشیو دزاري کرمانجییا خواریدا هه قالنافی ژماره یی ریځستن ب
هاریکارییا (هم - هه م) و (همین - هه مین) دهیته دروست کرن. کو
دچنه سهر دووماهیا هه قالنافی ژماره یی بنجی ب قی رهنګی:
۸- نه گهر هه قالنافی ژماره یی بنجی ب پیتا نه بزوین دووماهی هاتبیت پاشگری
(هم) یان (همین) دی نیځینه سهر، بو نمونه و دکو:

یهک: یه کهم - یه که مین

شش: شه شه م - شه مین

ب- نه گهر هه قالنافی ژماره یی بنجی ب نیك ژشان پیتین بزوین (ی - ه - و - ا)
دوماهی هاتبیت، ناقبه ندا (ی) دی نیځینه دناقبه را ژماره یا بنجی و پاشگری (هم)
- (همین)، یان پاشگری (هه م - هه مین) دی بکار نیین و ناقبه ندا (ی)
بکارناهیته. بو نمونه و دکو:

سی: سییه م - سییه مین) - (سیهه م - سیهه مین)

ده: دهیه م - دهیه مین) - (دههه م - دههه مین)

نو: نویه م - نویه مین) - (نووهه م - نووهه مین)

پ- نه گهر هه قالنافی ژماره یی بنجی ب پیتا بزوینا (وو) دووماهی هاتبیت ناقبه ندا
(و) دی نیځینه دناقبه را ژماره یا بنجی و پاشگری (هم) - (همین)، بزوینا (وو)
دی هیته کور تکرن بو نمونه و دکو:

دوو: دووه م - دووه مین

ئەگەر پاشگرى (ھەم - ھەمىن) بىت پىيوستى ب نابقبەندى نىنە ، بۇ نموونە وەكو:

دوو: دووھەم - دووھەمىن.

۶- نابىت ل شوينا ھەقالناقى ژماردى رىكخستن، ھەقالناقى ژماردى بنجى

بكاربەينىن. بۇ نموونە دروست نىنە بىژىن:

(سالا ئىك) ل شوينا (سالا ئىكى)

(سالى يەك) ل شوينا (سالى يەكەم)

۷- ھەقالناقى ژماردى رىكخستن ئەوى ب ھارىكارييا پاشگرى (ھەمىن - ھەمىن)

درست دبىت، ئەگەر ل پىش ناقى ھژمارتىي خويىت پەسندترە.

بەلى ئەوى ب ھارىكارييا پاشگرى (ھەم - ھەم) دروست دبىت ل پىش يان ل پاش

ناقى ھژمارتىي خويىت دروستە. بۇ نموونە وەكو:

(يەكەمىن سال - سەد و بىست سىيەمىن (سىيەمىن) كەس. يەكەم سال - سالى يەكەم)

هه‌ئالناڤی ژماره‌یی

۳- هه‌ئالناڤی ژماره‌یی که‌رتی

-۱

د- $\frac{1}{3}$ سییه‌کا (سیئیکا) په‌زین خو‌من فروشت.^(۱)

ب- سییه‌کی مه‌رده‌کانی خو‌مم فروشت.

-۲

د- $\frac{2}{8}$ دوو هه‌شت یه‌کی (دوو هه‌شتیکا) به‌ره‌می قی کارگه‌هی بو‌هه‌ژارانه.

ب- دوو هه‌شت یه‌کا به‌ره‌می نه‌م کارگه‌یه بو‌هه‌ژارانه.

-۳

د- $\frac{3}{20}$ سی بیست یه‌کا (سی بیستیکا) خویندکاران ل نه‌زموونا ریزمانا کوردی دهرنه‌چوون.

ب- سی بیستیه‌کی خویندکاران له نه‌زموونی ریزمانی کوردی دهرنه‌چوون.

---

(۱): (سیکا) ژی دهیته‌گوتن.

-۴

- د- ۲۵٪ ژ سهدان بیست و پینج کریکارین قی کارگه هی نه خوینده قانن.^(۱)
ب- له سهدان بیست و پینجی کریکارانی نه م کارگه یه نه خوینده وارن.

-۵

- د- ۰,۷ ژ دهه هان هفت کچین قوتابخانه خه لکی دهوکینه.
ب- له دهیان هفتی کچانی قوتابخانه که مان خه لکی دهوکن.

-۶

- د- ۰,۴۰ ژ سهدان چل ماموستا خودان خاښنه.
ب- له سهدان چل ماموستایان خانووی خویان هه یه.

-۷

- د- ۰,۲۴۷ ژ هزاران دوو سهد و چل و هفت سهرباز دجه نگیدا هاتنه کوشتن.
ب- له هزاران دوو سهد و چل و هفتی سهربازان له جه نگدا کوژران.

-۸

- د- $\frac{۱}{۲}$ نیقه کا دارستانی هاته سووتن.^(۲)
ب- نیوهی دارستانه که سووتینرا.

---

(۱) (بیست و پینج ژ سهدی) ژی دهیته گوتن.

(۲) (نیقا) ژی دهیته گوتن.

به رچا فکرن:

د خواندنا پرسته یښ سهریدا بو مه دوردکه فیت کو د هر پرسته یه کیدا
هه قالناقۍ ژماره یی هه یه کو هویرییا وی ناقۍ هرژمارتیۍ پشتی خو
نیشان ددهت و نه اندازه یوی که رتی رادگه هینیت.

۱- درسته یا ژماره ئیک یا (ئ) و (ب) دا هه قالناقۍ ژماره یی (سییهک)
نه اندازه یا په زین (مه رین) هاتینه فروشتن نیشان ددهت و ژدوو
ژماره یښ بنجی (سی) و (یهک) پیکهاتییه کو ب هاریکارییا
نامرازی دانه پال (ا) و (ی) کاری خو کرییه.^(۱)
نه ف جوړه پیکهاتنه تنی دی د وان جوړه ژماره یاندا دبیت یښ کو
ژماره یا دووی (یهک) بیت، وهک
(چواریهک - چواریک) (شه شیهک - شه شیک) . . .

۲- د پرسته یا دووی (ئ) و (ب) دا هه قالناقۍ ژماره یی که رتی یی کو
نه اندازه یا وی به ره می دوردنځیت یی بو هه ژاران هاتییه
ته رخانکرن هه قالناقۍ (دوو هه شت یهک) ه، کو ژماره یښ
بنجی (دوو - هه شت - یهک) پیکهاتییه و ب هاریکارییا نامرازی
دانه پال (ا) ، (ی) کاری خو کرییه. دقیره ژی دا هر ب هاریکارییا
ژماره یا (یهک) دروست دبیت و دنځنه پشت ژماره یا دووی کو
ژماره یا ژیرییه.

(۱) نامرازی دانه پاله دکرمانجییا ژووریدا.

(ی) نامرازی دانه پاله دکرمانجییا ژیریدا.

خواندنا ڦان جوړه هه ځالناځين ژماره يين كهرتي دي ب ڦي شيوهي بيت.
ل دهسټيپيكي هژمارا سهری و لدويځدا هژمارا ژيري پاشي هژمارا (ئيک)
دي ئيځينه سهر. ئەف جوړه خواندنه دوان ژماره يين كهرتي دهر دكه ڦن
ئووين هژمارا سهری ژ ئيكي پتر بيت، (سي پينچ يهك)، (شەش حەفت
يهك)، (بيست شپست يهك) ... هتد.

۳- د ههر دوو پرسته يين ژماره (۳) ژي دا ديسان هه ځالناځي ژماره يي
كهرتي (سي بيست يهك) ژ سي هژماران پي كهاتييه (سي - بيست -
يهك) و ب هاريكارييا ئامرازي دان ه پال (ا) د پرسته يا ئيكي دا (ي)
د پرسته يا دوو دا كاري خو كرييه.

۴- د پرسته يا ژماره چوار يا (د) و (ب) دا ژي، ئەف جوړه كهرته ب ڦي
شيوهي دهينه خواندن: (ژ) يان (له) لديځدا ژيرييا كهرتي، كو
(سه د) ه، پاشي هژماري دي خوينين. بو نمونه وهكو: $(\frac{25}{100} - 25\%)$
(ژ - له) سهدان بيست پينچ ئەف جوړه ژماره كهرتييه ديژني
(كهرتي ساده).^(۱)

۵- درسته يين ژماره (۵) و (۶) و (۷) ژي دا ژماره يين كهرتي، كهرتين
(دهي) و (سهدی) و (هزاری) نه و ب ڦي شيوهي دهينه خواندن:
د- (ژ - له) دهان (دهيان ... پاشي وي هژماري).
ب- (ژ - له) سهدان ... پاشي وي هژماري.

(۱) (ژ) د کرمانجییا ژووریدا.

(له) د کرمانجییا خواریدا.

پ- (ژ - له) هزاران ..... پاشی وی هژمارئ.

٦- هژمارا (ئیک) و (دوو) ناکهفته بهر دستوری خواندنا کهرتین دیتر کو

ژمارهیا سه‌ری (ئیک) بیت ویا ژیری (دوو) بیت ($\frac{1}{4}$).

(نیف + نیو) دهیته گوتن.

نیقه‌کا گهنمی من هاته سووتن.

نیف سیف بو منه.

ده‌ستوور:

١- هه‌قالناقی ژماره‌یی کهرتی به‌شەکی ژ هژمارا تمام نیشان دده‌ت، واته‌ نه‌ندازه‌یی

وی کهرتی رادگه‌هینیت، نه‌و نه‌ندازه‌ی پیکهاتییه ژ چه‌ندایه‌تیا هه‌ردوو

به‌شین وی کهرتی، نه‌و پیشاندان ژ ب هاریکارییا نامرازین دانه‌پال^(١) و (ی) و

(ی) دهینه‌ بجه‌ نینان، نه‌و ناقی په‌سنکری (وه‌سفکری) ژ ل پشت وی ژماره‌یا

کهرتی دهیت، نه‌ف جوړی هه‌قالناقی ژماره‌یی هه‌می ده‌ما لیکداینه.

٢- نه‌گهر سه‌ره‌یی هه‌قالناقی کهرتی یه‌ک (ئیک) بوو، به‌لی ژیره‌یی ژماره‌ی (سی)،

چوار (بوو، دگوتنی‌دا ژیره‌دی هیته‌ گوتن پاشی (ئیک) یان یه‌ک وه‌ک

(چار ئیک) (چوار یه‌ک) (هه‌شت یه‌ک).

٣- نه‌گهر سه‌ره‌ دوو یان پتر بوو، دگوتنی‌دا، سه‌ره‌ دهیته‌ گوتن پاشی ژیره‌ و ل

دوماهی ژماره‌ (ئیک - یه‌ک) دی ئیخینه‌ سه‌ر وه‌ک (سی) هه‌شت ئیک - دوو پینج

یه‌ک، هنده‌ک جارن ب قی ره‌نگی دهیته‌ خواندن (سی ل سه‌ر هه‌شتی) (دوو ل سه‌ر

پینجی).^(١)

---

(١) نه‌ف جوړی خواندنێ تازه‌ هاتییه‌ ناف زمانێ کوردی.

راهینان (۱)

۱- جیاوازی هه قالناقی ژمارهیی ریکخستن لگه هه قالناقی ژمارهیی

بنجی چیه؟

د- ژ لایی پیکهاتنی ب- ژ لایی بکارهینانی

۲- ئەو ژمارهیین بنجی کو دوماهیکا وان ب بزوینا (۵ - ۱ - و - ی)

دهین چهوا دکه نه هه قالناقی ژمارهیی ریکخستن.

راهینان (۲)

نه دروستیا ئەقان پرستهیین خواری دیاربکه و پاشی ب دروستی بنقیسه.

۱- کریکاری دوو ژ لایی ریقه بهری کارگه هاته خه لاتکرن.

۲- سالی دووه مین راپه رینی گه لی کوردستان په رلمان و حومه تی

هه ریم دامه زران.

۳- قوتابیا پینچ ل وانین زانستی یا باش نینه.

۴- خانییا چاری مالا هه قالی منه.

راهینان (۳)

ئەو په یقین هیل ل بندا شروقه بکه:

۱- هوزانقانی ئیکی یی چوارین نقیسین بابە تاهری هه مه دانی بوو.

۲- نیقه کا خویندکارین قی پوولی ل دوو وانان که فتینه.

۳- کریکاری دووهم خه لاتکرا.

۴- چوار ئیکا خه لکی قی گوندی هه ژارن.

هه ئالناش ئه ديار

ئه قين ل خوارى بخوينه:

۱- كه كى منو

چ داره كا ره ه دريژم

دقى واريدا

باو باهوژيد پاييزى

به لگ وهراندن

تا قراندن

(عه بدولرحمان مزورى)

۲- هه ر ماهى نه و بوو حالم په شيون

چون هيلال شيوه ي نه بروى توش پيودن

(مه ولهوى)

۳- نه قدى مه د بوو ب سكه مه سكووك

نه دما ودهه بى رهواج و مه سكووك

(ئه حمه دى خانى)

۴- زور باران بارى.

۵- ميرزاي هندهك كاقر فروشتن.

به‌رچاڤكرن:

بنېره وان هوزان و پرستهيڼ سهرى دى بېنى:

۱- د ديړا ئيكيډا، پهيڤا (چ) وهكى ههڤالناڤى بكارهاتييه و ل پيش پهيڤا (دارهك) هاتييه دانان و ب شيوهيهكى نهديار پهسنا (وهسفا) ناڤى (دارهك) دكهت، ژبه رهندي ئه و پهيڤ دبيتته (ههڤالناڤى نهديار).

۲- د ديړا دوويډا، پهيڤا (هه) وهكى ههڤالناڤى بكارهاتييه و ل پيش پهيڤا (ماهي) هاتييه دانان و ب شيوهيهكى نهديار پهسنا ناڤى (ماهي) دكهت و بومه دهستنیشان ناكهت كو دكيژ ههڤيډا حالي وى تيكدچيت، ژبه رهندي ئه و پهيڤ دبيتته (ههڤالناڤى نهديار).

۳- د ديړا سييډا، پهيڤا (وهه) وهكى ههڤالناڤى بهرى ناڤى (رهواج) هاتييه و ب شيوهيهكى نهديار وهسفا وى بى رهواجيى كرييه، ب جوړهكى كو نهشيڼ دهستنیشانا رادهيى وى بى رهواجيى بكهين، ژبه رهندي ئه و پهيڤ دبيتته (ههڤالناڤى نهديار).

۴- درستهيا ژماره (۴ - ۵) دا پهيڤيڼ (زور - هندك) هه ر ئيك ژوان دگهل ناڤهكى هاتييه و وهسفا وى ناڤى دكهت بهلى ب شيوهيهكى نهديار، ژبه رهندي دبېژنى (ههڤالناڤى نهديار).

دهستوور:

۱- هه قالناقی نه دیار، هه قالناقه که کو جوړ و چهوانی، یان ژماره و (برې) وی ناقی ب شیوهیه کی نه دیار دهستیشان دکهت و یان پیش وی ناقی دی هیته دانان، وی دهمی پیدقی ب نامرازی دانه پال نابیت (وهکووان نمونه یین هاتینه بهرچاقرن)، یان دی پستی وی ناقی هیته دانان، وی دهمی پیدقی ب نامرازی دانه پال (خستنه سر) دبیت. بو نمونه وهک: بارانه کا زور باری.

۲- هندک ژوان هه قالناقین نه دیار نه قه نه:

چه ند، هندی، هر، همی، گشت، دی، دیتر، دن، تهف، فلان، بیقان، هنده، هند، هوسا، ودهسا، ودهتوف، چ، گه لهک، زور، کیم (که م)، پیچهک، همی، برهک.

۳- په یقا (هر) همی دهما هه قالناقه، په یقین (زور-گه لهک-هندهک-پیچهک-کیمهک __ __) هندک جارن هه قالناقن و هندک جارن ژی دبنه هه قالکار. بو نمونه ودهکو: باران زور باری.

نه قین دی (فلان-که س) نه گهر ناقی دگه لدا بکارنه هیڼ دبنه (جیناقی نه دیار). بو نمونه وهک:

فلان هات. فلان چوو.

راهینان (۱)

نه قین ل خواری بخوینه و هر هه قالناقه کی نه دیار تیدابیت دهرینه:

۱- نهف روم و عجه م بوان حه سارن

کرمانج همی ل چار کنارن

(خانی)

۲- وان مه غوولا راف دبهستن شيرو مير سهر دهنجنين

توخم و نفشي وان قه لاندن ههمي گاڤا د پهچنين

۳- نه نه سرين بهسه باسي ئيستهمان

هيچ دادی نييه فرميسك رژان

رويو، رويوه، ئيستاش ئاوايه

دوا روژيش له دهست من تودايه

۴- ساله کادی باستر بخوينه.

۵- هر که سهکی پيدقی ب زانینی ههيه.

راهينان (۲)

ئەفان هەقالناڤين نه ديار درستهيدا بکارينه:

(پيچهك، هيچ، ههنديك، ههمي، ههر، دن)

راهينان (۳)

ئەفان پرستهيين خوارى شروڤه بکه:

۱- من چەند پەرتووکه کړين.

۲- مه ديمه نى هوسا نه ديتييه.

جیناڻی نه دیار

ئەقان پرستەیان بخوینە:

- ۱- ھەمی ل تاقیکرنی دەرچوون.
- ۲- گشت نامادەبوون.
- ۳- ئەزفلانی دنیا سم.
- ۴- کابرا دکاری خودا سەر نه کەفت.
- ۵- من هیچ ژبیر نه کرییه.
- ۶- من تشتهك ژبیر نه کرییه.
- ۷- کەس دقیریرا نه چووێه باژیری.
- ۸- نازادی چ نه خاریه.

بەرچاڤکرن:

بەری نهو مه زانییه کو جیناڤ ل جهی ناههکی درستیډا بکار دهیت، قیجا ئەگەر تەماشە ی پرستەیی سەری بکەین، دی بینین دەر پرستەیه کیډا جیناڤهکی نه دیار ههیه، کول جهی ناڤی مروڤهکی.. گیانه وەرەکی .. تشتهکی هاتییه بکارئینان، و ب شیوهدیهکی ئاشکەرا ئەو ناڤ دیار نه کرییه، و ب ئەڤی رەنگی خواری:-

- ۱- د پرستەیا ئیکیډا په یڤا (هەمی) جیناڤی نه دیاره، چونکه ل جهی چه ند ناڤه کان بکارهاتییه، و ب ئاشکەراییی ئەو ناڤه نه هاتییه دیارکرن، و ژ لای پیکهاتنیڤه سادیه، چونکه ژ ئیک په یڤا واتادار پیکهاتییه.
- ۲- د پرستەیا دوویدا په یڤا (گشت) جیناڤی نه دیاره، چونکه ل جهی کۆمه له کا ناڤان بکارهاتییه، و ب ئاشکەراییی ئەو ناڤه نه هاتییه دیارکرن.

۳- د پرستیا سییډا پهیفا (فلان) جیناځی نه‌دیاره، چونکه ل جهی
ناځی مروځه‌کی بکارهاتییه کو ب ناشکهرایی ئه‌و ناځ نه‌هاتییه
دیارکرن.

۴- د پرستیا چواریدا پهیفا (کابرا) جیناځی نه‌دیاره، چونکه ل جهی
ناځی مروځه‌کی بکارهاتییه کو ب ناشکهرایی ئه‌و ناځ نه‌هاتییه
دیارکرن.

۵- د پرستیا پینجیدا پهیفا (هیچ) جیناځی نه‌دیاره، چونکه ل جهی
ناځی تشته‌کی بکارهاتییه کو ب ناشکهرایی ئه‌و ناځ نه‌هاتییه
دیارکرن.

۶- د پرستیا شه‌شی دا پهیفا (تشته‌ک) جیناځی نه‌دیاره، چونکه ل
جهی ناځی تشته‌کی بکارهاتییه کو ب ناشکهرایی ئه‌و ناځ
نه‌هاتییه دیارکرن.

۷- د پرستیا هفتیدا پهیفا (که‌س) جیناځی نه‌دیاره، چونکه ل جهی
ناځی تشته‌کی بکارهاتییه کو ب ناشکهرایی ئه‌و ناځ نه‌هاتییه
دیارکرن.

۸- د پرستیا هشتیدا پهیفا (چ) جیناځی نه‌دیاره، چونکه ل جهی ناځی
تشته‌کی بکارهاتییه کو ب ناشکهرایی ئه‌و ناځ نه‌هاتییه دیارکرن.

ده‌ست‌و‌ور:

جیناځی نه‌دیار ئه‌و په‌یقه کول جهی ناځی مروځه‌کی یان گیانه‌و‌دره‌کی یان
هر تشته‌کی دی بهیته بکارئینان کو ئه‌و ناځ ب ناشکهرایی دیار نینه کانی کییه؟ یان
چییه؟ وه‌کی (همه‌ی، هه‌موو، گشتت، فلان، فیسار، بیټان، کابرا، هیچ، تو، که‌س،
تشت، هه‌ندی‌ک، هنده‌ک، خر، زور، گه‌لیک، گه‌له‌ک، ته‌فا، ئه‌ودی، هنده ...).

ئەركى جىناقى نەدىار د رسته ييدا

ئەقان رسته يان بخوينه:

- ۱- فلان زور زانه.
- ۲- كەس ل ئاھەنگا نەوروژى گىرو نەبوو.
- ۳- ھوين ھەمىي دزانن.
- ۴- ئەوان ھەوال بو فلانى قەگۈھاستن.
- ۵- ھەسپى كابرەي ھاتە دزىن.
- ۶- ھندەك بو دەر قەي وەلاتى ھاتنە ھنارتن.
- ۷- كىم و كاسى ژ كابرەي بوو.

بەرچا قىگرن:

بەرى نھو مەزانى كو جىناقى نەدىار ل جھى نا قەكى د رسته ييدا بكار دھىت
و ژبەر ھندى ھەمى ئەركىن نا قى د رستىدا دبىنيت، وەكو:-

۱- د رستەيا ئىكىدا پەي قە (فلان) جىناقى نەدىارە، ئەركى نىھادى
دېتتېيە.

۲- د رستەيا دوويدا پەي قە (كەس) جىناقى نەدىارە، ئەركى بکەرى
دېتتېيە.

۳- د رستەيا سىيىدا پەي قە (ھەمىي) جىناقى نەدىارە، ئەركى بەركارى
دېتتېيە.

۴- د رستەيا چوارىدا پەي قە (فلان) جىناقى نەدىارە، ئەركى تەواو كەرى
بەيارىدەي دېتتېيە.

۵- د رستهيا پيښجيدا پهيقا (کابرا) جيناقي نهدياره، ئهرکي ديارکهري
ناقي ديتييه.

۶- د رستهيا شهيذا پهيقا (هندهک) جيناقي نهدياره، ئهرکي جيگري
بکهری ديتييه.

۷- د رستهيا هفتيذا پهيقا (کابرا) جيناقي نهدياره، ئهرکي تماکهري
کاري ناتهواو ديتييه.

دهستور:

جيناقي نهديار کول جهي ناههکي بکاردهيت، ئهرکي ناقي درستيدا
دبينيت. وهکو (بکهر، نيهاد، بهرکار، تهواوکهري بهياریده، ديارکهري
ناقي، تمامکهري کاري ناتهواو، جيگري بکهری.)

راهينان (۱)

ئهان جيناقان درستهياندا بکاربينه:

گشت، همی، کهس، چ، کابرا

راهينان (۲)

جيناقي (فلان) د هفت رستهياندا بکاربينه، د هر رستهيهکيدا ئهرکهکي
ناقي ودرېگريت.

راهینان (۳)

د ئهقان پرستهیین خواریدا جیناقین نه دیار بینهدهری و ئهرکی وان
بنقیسه:

- ۱- خر هاتبوون.
- ۲- مه چ نه کرییه.
- ۳- ته فلان بو کیری هنارت؟
- ۴- کهس ژ هه قالین من نه هاتییه.
- ۵- ئهم هه میی دزانین.
- ۶- ئهقه فلان بوو.
- ۷- بلا کهس نه هیته گرتن.

راهینان (۴)

ئهقان پرستهیین خواری شروقه بکه:

- ۱- من پهرتووکهک بو کابرای به خشی.
- ۲- شقانی چ نه نفیسییه.

راهینان (۵)

د- جوداهی دناقبهرا هه قالناقی نه دیار و جیناقی نه دیار دا چیه؟ ب
نمونه پوون بکه.

ب- ئهقان په یقان (هیچ ، هه می ، گشت ، چ) درسته یاندا بکه
هه قالناقی نه دیار و جارهک دی جیناقی نه دیار.

کاری داریژتی

۱- قه لاتی زیوی پرووخواوه هه رەس به تویی نه سیم

سه پاهی لاله و گۆل چادری له جی هه لدا

(حاجی قادری کوئی)

۲- مەمی رەبەن نه قیندار بوو

به کو رابوو ژهر تیکر

ب کینا رهش قه کولا بوو

ب زیندانا جزیری کر

(سهبری بوتابی)

۳- که ده رکەوت مانگی دوو هه فته سه راپه ردهی ده رخشان کرد

به عینوانی سه فا دهستی جه فای لهو ناوهدا ده رکرد

(بیخود)

۴- خه رامن ده رکەوت له تویی په ردهوه

په چهی له پروو خسار مانگ لابردهوه

۵- باهۆزو باگه پرو باران

نه مان چوون و وه لات بهردان.

(سهبری بوتابی)

۶- له ورشە شەونم له تویی په ردهوه

نه رگس به مهستی چاوی کردهوه

(مهولهوی)

به رچا فکرن:

دهمی ته ماشه ی نه قان مالکین هوژانا دکهین، دی بینین په یقین (هه لدا، رابوو، تیگر، قه کولا، دهرکهوت، دهرکرد، لابردوه، بهردا، کردهوه) هه می کارن، لی نه گهر بپرسین چ جوړه کارن ژلای د روست کرنی قه، دی بیژین کارین داریژتینه، چونکه هر ئیک ژ وان ژ کاره کی ساده دگهل پیشگری یان پاشگری یان هردووان پیکهاتییه، ب نه فی شیوهی خواری: ۱- د مالکا هوژانا ئیکیدا کاری (هه لدا) کاره کی داریژتییه، ژ پیشگری (هه ل) و کاری ساده (دا) پیکهاتییه، و بوویه کاره کی داریژتی، ژ چاوگی داریژتی (هه لدان) هاتییه وهرگرتن.

۲- د مالکا هوژانا دوویدا کارین (رابوو، تیگر، قه کولا) داریژتینه، کاری (رابوو) ژ پیشگری (را) وکاری ساده (بوو) پیکهاتییه، و بوویه کاره کی داریژتی، ژ چاوگی داریژتی (رابوون) هاتییه وهرگرتن. کاری (تیگر) ژ پیشگری (تی) و کاری ساده (کر) پیکهاتییه، و بوویه کاره کی داریژتی، ژ چاووگی داریژتی (تیکرن) هاتییه وهرگرتن. کاری (قه کولا) ژ پیشگری (قه) و کاری ساده (کولا) پیکهاتییه، و بوویه کاره کی داریژتی، ژ چاووکی داریژتی (قه کولان) هاتییه وهرگرتن.

۳- د مالکا هوژانا سیییدا کارین (دهرکهوت - دهرکرد) داریژتینه، کاری (دهرکهوت) ژ پیشگری (دهر) وکاری ساده (کهوت) پیکهاتییه، و بوویه کاره کی داریژتی، ژ چاوگی داریژتی (دهرکهوتن) هاتییه وهرگیران، کاری (دهرکرد) ژ پیشگری (دهر) وکاری ساده (کرد) پیکهاتییه، و بوویه کاره کی داریژتی، ژ چاوگی داریژتی (دهرکردن) هاتییه وهرگرتن.

۴- د مالکا هوژانا چواریدا کارین (دهرکهوت ، لابردنهوه) داریژتینه. کاری (دهرکهوت) ژ خالا سیییدا مه بهحس لی کریه، کاری (لابردنهوه) ژ پیشگری (لا) و کاری ساده (برد) و پاشگری (هوه) پیکهاتییه، وبوویه کارهکی داریژتی ژ چاوگی داریژتی (لابردنهوه) هاتییه وهرگرتن.

۵- د مالکا هوژانا پینجیدا کاری (بهردا) داریژتییه، ژ پیشگری (بهر) و کاری ساده (دا) پیکهاتییه، وبوویه کارهکی داریژتی، ژ چاوگی داریژتی (بهردان) هاتییه وهرگرتن.

۶- د مالکا هوژانا شهشیدا کاری (کردهوه) داریژتییه، ژ کاری ساده (کرد) و پاشگری (هوه) پیکهاتییه، وبوویه کارهکی داریژتی، ژ چاوگی داریژتی (کردنهوه) هاتییه وهرگرتن.

دهستوور:

کاری داریژتی کارهکی نه سادهیه ژ کارهکی سادهیی واتادار و پیشگریه کی یا پاشگریه کی کو دبی واتانه یان دگهل ههر دووان پیک دهیت. و ب نهقی شیوهیی خواری: (۱) پیشگر + کاری ساده = کاری داریژتی.

هه لدا ، هه لگرت ، پاکر ، پاکرت ، راپه ری ، راخست ، رامالی ، وهرگرت ، وهرپیچا ، داچوو ، داگرت ، داخست ، قهکر ، پیکر ، تیکر ، لیدا .

تییینی :-

ئه فان پیشگران بتنی چ واتا نینن، ل پیشیا کاری ساده دهینه لکاندن، ب گشتی پیشگری (هه ل) رمانه کا بلندی و بهرف سهری ددهت، لی پیشگری

(دا) پامانه‌کا به‌ره‌ف نزمیی دده‌ت، پیش‌گری (را) لفینه‌کا راسته‌وخو

دیاردکه‌ت، پیش‌گری (وهر) قه‌گه‌ریان و گه‌وپینا جهی دیاردکه‌ت.

(هه‌لگرت ، هه‌لدا ، هه‌لکه‌فت)

(داگرت ، دانیش‌ت ، داخست ، دادا ... هتد)

(پابوو ، پامالی ، پاخست ، پاکیشا ، پاگرت ، ... هتد)

(وهرگه‌را ، وهرگرت ، وهرپیچا ، وهریادا ... هتد)

۲- پیش‌گر + کاری ساده + پاشگر = کاری داریژتی.

هه‌ل دایه‌وه / داخسته‌وه / هه‌لخسته‌وه

هه‌ل + دا + یه + وه = هه‌لدایه‌وه.

دا + خست + وه (قه) = داخسته‌وه (داخسته‌قه)

هه‌ل + دا + قه = هه‌لداقه.

وهر + پیچا + قه = وهرپیچاقه.

قه + مر + اند = قه‌مراند

۳- کاری ساده + پاشگری (وه - هقه) = کاری داریژتی.

خوارد + وه = خواردوه.

چوو + وه = چووه‌وه.

خوار + هقه = خواره‌قه.

چوو + قه = چوو‌قه.

هات + هقه = هاته‌قه.

یان:

کاری ساده + پاشگری (اند) = کاری داریژتی.

پژا + اند = پژاند   سووتا + اند = سووتاند

تیبینی:-

پاشگری (هوه) دزاري کرمانجیا خواریدا دچیتہ سہر کاری سادہ و
پشتی کو دکہتہ کارہکی داریژتی ئەفان گھورینا نیشا ددہت:-
د- واتایہکا نوی و یا جودا ژ کاری سادہ پەیدا دکہت. وەکو:
برد + هوه = بردهوه   د فیریدا ب پامانا سەرکەفتنی دەیت.
کرد + هوه = کردهوه   د فیریدا ب پامانا قەکرنا دەرگەهی یان
پەنجەری یا هەر تشتەکی گرتی دەیت.
چوو + هوه = چووهوه   د فیریدا ب پامانا تیكچوونا رەنگی دەیت.
وەك:

- . یاریەکان بردهوه.
- . پەنجەرەکەهی کردهوه.
- . رەنگی کراسەکەهی بەهەتاو چووهوه.

ب- ب پامانا دووبارە کرنی بکار دەیت:

- هات + هوه = هاتهوه.
- برد + هوه = بردهوه.
- کرد + هوه = کردهوه.
- . هاوپی جاریکی تر هاتهوه بو لامان.
- . ئەم جارەش کتیبەکەهی بردهوه.
- . نوێژەکەم کردهوه.

پ- هەندەك جارەن دچیتە سەر کاری سادە، پامانا کاری تمام دکەت،
چونکە کاری وەسا مە هەیه کو دەمی یی سادە پامانی نەدەت.

وهك:

حهسا + ی + هوه = ههسایهوه.

دوژی + ی + هوه = دوژییهوه.

کولا + ی + هوه = کولایهوه.

لهرا + ی + هوه = لهرایهوه.

. میوانهکه له لاماڼ ههسایهوه.

. پارهکهماڼ دوژییهوه.

. برینهکهی کولایهوه.

تییڼی:-

پاشگری (اند) د بنیاتدا (اندن) ه، دهمی دچیته سهرقه دی یان رهگی

چاوگی سادهیی تیڼهپهر، چاوگی داریژتی یی تیپهر دروست دکهت. وهك:

پژا + اند = پژاندن.

چهر + اندن = چهراندن.

مر + اندن = مراندن.

سهپا + اندن = سهپاندن.

پشتی لابرنا (ن) چاوگی کارهکی داریژتی یی تیپهر دروست دبیت،

چونکه وهکی ئەم دزانیڼ ههمی کار ژ چاوگان دهیڼه وهرگرتن.

تییڼی:-

ل بهرامبهری پاشگری (هوه) د زاری کرمانجیا ژووروودا پیشگری (قه)

بکاردهیت. وهك:

قه + کر = قهکر.

قه + مر + اند = قهمراند.

قە + خوار = قەخوار.

قە + بوو = قەبوو.

قە + ما = قەما.

قە + دا = قەدا.

. دەرگەھ قەکر.

. ئاگر قەمراند.

. پەنجەر قەبوو.

راھینان (۱)

د ئەقان مالکین ھۆزانیڧا ھەر چ کارەکی داریژتی ھەبیت، بینە دەری و
پیکھاتنا وی دیاربکە.

۱- گەلیکم پوژ گاری تال و شیرین پابوارد، ئاخو
مەرگ مەودا دەدا دیسان ببینم سەردەمیکی تر

(ھیمن)

۲- چەند جار سوتام و ھەلگەرامەوہ
بووم بەخوڵەمیژش دامرکامەوہ

(شیخ سەلام)

۳- شەتری وتایین سوور و زەر
بایی نەسیم لیڧا سەحەر
ل وی جەبەھەتی ھژیان دووبەر
لەورا سوکاری بی ھشین

(مەلایی جزیری)

۴- لیم گه پری با دهر بېرم سوژی دهر وون
لیم گه پری با هه لوهر ینم ئه شکى روون

(هینمن)

۵- گولی جانى ته ئه ز بېرم
ژ دنیا یی ئه ز دهر کرم

(سه برى بوتانى)

پاهینان (۲)

ئهف پیشگرو پاشگريڻ ل خواری چ رمان نیشاددهن، ژ هه ر ئیک ژ وان
دوو کاریڻ داریژتی دروست بکه، ودرسته یاندا بکارینه:
(هه ل ، ده قه ، قه ، دا ، دوه)

پاهینان (۳)

ئهفان رسته یان شروقه بکه:

۱- مه ئالایى کوردستانی ل هه می جهان راگرتیه.

۲- وی بهرپه ریڻ گو قاری هیدى هیدى قه دانه قه.

۳- ئازادی په نجه ر قه کر.

۴- مه موى ناگرى نه وروزی هه لکر.

کاری لیکدای

ئـ

- ۱- میری ئەق پێشمەرگە خەلات کر.
- ۲- مامۆستای سەرا قوتابیین ئەخۆش دا.
- ۳- ئەخۆشی نالە نالە کر.
- ۴- ئەوی کاری خۆ دەست پێکر.
- ۵- رووداوە کە یان ئە یادکرد.
- ۶- سەرداری چیرۆک ژ بیرکر.
- ۷- هونراوەکانم بە بیرھاتنەو.

ب:

- ۱- ئەقان خەباتکەرەن ئالایی کوردستانی بلندکر.
- ۲- حکومەتا کوردستانی ئە شکرێ خۆ بهیزکر.
- ۳- شقانی هەقالین خۆ دلخۆش کرن.
- ۴- پەیمانە کە یان نوی کردەو.
- ۵- مەروڤە کە بە ناگا ھاتەو.
- ۶- نووسەرە کە دلشاد بوووەو.

پ:

- ۱- بەرھەمی کارگەھی زۆرکر.
- ۲- ئاستی زانستی پێش ڤە چوو.
- ۳- ئەخویندەقانی ژناڤ چوو.

ت:

۱- پاپور دثاڻیدا نټوم بوو.

۲- مروځه هه ژاره که په کی که وت.

۳- نارینی که ل و په لین شکه ستی فریدان.

به رچا فکرن:

به ری نهو مه زانی کو چاوگ سهره کانا کاریه، واته کار ژ چاوگی دهیته دروست کرن، ب لابرنا پیتا (ن) چاوگی، کاری لیکدای ژ چاوگی لیکدای دهیته دروست کرن، چاوگی لیکدای ژ و کی ل پیشتتر مه خواندی ژ چاوگی ساده یان یی داریژتی دگهل په یقه کا واتادار یان پتر پیک دهیت.

ن: نه گهر ته ماشه ی پرسته یین پشکا (ن) بکهین، دی بینین د هر پرسته یه کیدا کاره کی لیکدای هیه کو ژ چاوگه کی لیکدای هاتییه وهرگرتن، ب نه قی رهنکی ل خواری:

۱- د پرسته یا ئیکیدا کاری (خه لاتکر) کاره کی لیکدایه ژ دوو په یقین واتادار پیکهاتییه، کو ژ چاوگی (خه لاتکر) هاتییه وهرگرتن، نه ق چاوگه ژ نافه کی ساده و ژ چاوگه کی ساده پیکهاتییه (خه لات+کرن).

۲- د پرسته یا دوویدا کاری (سهرادا) کاره کی لیکدایه ژ دوو په یقین واتادار پیکهاتییه، کو ژ چاوگی (سهره دان) هاتییه وهرگرتن، نه ق چاوگه ژ نافه کی داریژتی و چاوگه کی ساده پیکهاتییه (سهره + دان).

۳- د پرسته یا سییدا کاری (نال نه کر) کاره کی لیکدایه ژ دوو په یقین واتادار پیکهاتییه، کو ژ چاوگی (نال نه کر) هاتییه وهرگرتن، نه ق چاوگه ژ نافه کی لیکدای و چاوگه کی ساده پیکهاتییه (نال نه کر).

۴- د رستهيا چواريدا كاري (دهست پيكر) كارهكي ليكدايه، ژ دوو پهيځين واتادار پيكهاتييه، كو ژ چاوگي ليكداي (دهست پيكر) هاتييه وهرگرتن، ئەف چاوگه ژ پهيځهكا ساده و چاوگهكي داريژتي پيكهاتييه (دهست + پيكرن).

۵- د رستهيا پينجيدا كاري (لهيادكرد) كارهكي ليكدايه ژ دوو پهيځين واتادار پيكهاتييه، كو ژ چاوگي ليكداي (لهيادكردن) هاتييه وهرگرتن، ئەف چاوگه ژ پهيځهكا داريژتي و چاوگهكي ساده پيكهاتييه (لهياد + كردن).

۶- د رستهيا شهشيدا كاري (ژ بيركر) كارهكي ليكدايه ژ دوو پهيځين واتادار پيكهاتييه، كو ژ چاوگي ليكداي (ژ بيركرن) هاتييه وهرگرتن، ئەف چاوگه ژ نافهكي داريژتي و چاوگهكي ساده پيكهاتييه (ژبير + كرن).

۷- د رستهيا ههفتيدا كاري (بهبيرهاتهوه) كارهكي ليكدايه ژ دوو پهيځين واتادار پيكهاتييه، كو ژ چاوگي ليكداي (بهبيرهاتنهوه) هاتييه وهرگرتن، ئەف چاوگه ژ نافهكي داريژتي و چاوگهكي داريژتي پيكهاتييه (بهبير + هاتنهوه).

ب-

دهمي ته ماشهي پرستهيځين پشكا (ب) دكهين، دي بينين دهه رستهيه كيډا كارهكي ليكداي هيه، كو ژ چاوگهكي ليكداي هاتييه دروست كرن، ب ئەفي رهنكي ل خواري:

۱- د رستهيا ئيكيډا كاري (بلندكر) كارهكي ليكدايه، ژ دوو پهيځين واتادار پيكهاتييه، كو ژ چاوگي ليكداي (بلندكرن) هاتييه وهرگرتن، ئەف چاوگه ژ ههفالنافي ساده و چاوگهكي ساده پيكهاتييه (بلند + كرن).

۲- د رستهيا دوویدا کاری (بهیزکر) کارهکی لیکدایه، ژ دوو په یقین و اتادار پیکهاتییه، کو ژ چاوگی لیکدای (بهیزکر) هاتییه وهرگرتن، ئەف چاوگه ژ هه قالناقی داریژتی و چاوگهکی ساده پیکهاتییه (بهیز + کرن).

۳- د رستهيا سییدا کاری (دلخوش کر) کارهکی لیکدایه، ژ دوو په یقین و اتادار پیکهاتییه، کو ژ چاوگی لیکدای (دلخوش کرن) هاتییه وهرگرتن، ئەف چاوگه ژ هه قالناقی لیکدای و چاوگهکی ساده پیکهاتییه (دلخوش + کرن).

۴- د رستهيا چواریدا کاری (نوی کردهوه) کارهکی لیکدایه، ژ دوو په یقین و اتادار پیکهاتییه، کو ژ چاوگی لیکدای (نوی کردنهوه) هاتییه وهرگرتن، ئەف چاوگه ژ هه قالناقهکی ساده و چاوگهکی داریژتی پیکهاتییه (نوی + کردنهوه).

۵- د رستهيا پینجیدا کاری (به ئاگا هاتهوه) کارهکی لیکدایه، ژ دوو په یقین و اتادار پیکهاتییه، کو ژ چاوگی (به ئاگا هاتنهوه) هاتییه وهرگرتن، ئەف چاوگه ژ هه قالناقهکی داریژتی و چاوگهکی داریژتی پیکهاتییه (به ئاگا + هاتنهوه).

۶- د رستهيا شهشیدا کاری (دلشاد بوونهوه) کارهکی لیکدایه، ژ دوو په یقین و اتادار پیکهاتییه، کو ژ چاوگی (دلشاد بوونهوه) هاتییه وهرگرتن، ئەف چاوگه ژ هه قالناقهکی لیکدای و چاوگهکی داریژتی پیکهاتییه (دلشاد + بوونهوه).

پ-

دیسان ئەگەر ته ماشهی رستهیین پشکا (پ) بکهین، دی بینین کارین لیکدای تیدا هه نه، ب ئەقی رهنگی ل خواری:

۱- د رستهيا ئيکيدا کارى (زورکر) کارهکى ليکدايه، ژ دوو په يقيڼ واتادار پيکهايتيه، کو ژ چاوگى ليکداى (زورکر) هاتيه وهرگرتن، ئەف چاوگه ژ هه قالکارهکى ساده و چاوگهکى ساده پيکهايتيه (زور + کرن).

۲- د رستهيا دوویدا کارى (پيش فه چوو) کارهکى ليکدايه، ژ دوو په يقيڼ واتادار پيکهايتيه، کو ژ چاوگى ليکداى (پيش فه چوون) هاتيه وهرگرتن، ئەف چاوگه ژ هه قالکارهکى ساده و چاوگهکى داريژرتى پيکهايتيه (پيش + فه چوون).

۳- د رستهيا سيیدا کارى (ژناف چوو) کارهکى ليکدايه، ژ دوو په يقيڼ واتادار پيکهايتيه، کو ژ چاوگى ليکداى (ژناف چوون) هاتيه وهرگرتن، ئەف چاوگه ژ هه قالکارهکى داريژرتى و چاوگهکى ساده پيکهايتيه (ژناف + چوون).

ت- ديسان ئەگه رته ماشه ي رسته يڼ پشکا (ت) بکهين دى بينين کارين ليکداى تيډا هه نه، ب ئەفى رهنگى ل خوارى:

۱- د رستهيا ئيکيدا کارى (نقووم بوو) کارهکى ليکدايه، ژ دوو په يقان پيکهايتيه، کو ژ چاوگى ليکداى (نقووم بوون) هاتيه وهرگرتن، ئەف چاوگه ژ په يفا (نقووم) کو ئەفرو چ رamanan سهر به خو نادات دگهل چاوگى (بوون) پيکهايتيه (نقووم + بوون).

۲- د رستهيا دوویدا کارى (پهککهوت) کارهکى ليکدايه، ژ دوو په يقان پيکهايتيه، ژ چاوگى (پهککهوتن) هاتيه وهرگرتن، ئەف چاوگه ژ په يفا (پهک) کو ئەفرو چ رamanan سهر به خو نادات دگهل چاوگهکى ساده پيکهايتيه (پهک + کهوتن).

۳- د رستهيا سيیدا کارى (فريدا) کارهکى ليکدايه، ژ دوو په يقان پيکهايتيه، کو ژ چاوگى (فريدان) هاتيه وهرگرتن، ئەف چاوگه ژ په يفا (فرى) کو چ رamanan سهر به خو نادات دگهل چاوگهکى ساده پيکهايتيه (فرى + دان).

دهستوور:

کاری لیکدای: ئه کاره یی کو ژ چاوگه کی لیکدای دروست دبیت و دناڤ
رسته یدا وهکو په یفا سهر به خو ئه رکی خو دبینیت، چاوگی لیکدای ژ دوو
په یقین واتاداریان پتر پیک دهیت ب قی رنگی ل خواری: -

د- ناڤ + چاوگ

۱- (ناقی ساده + چاوگی ساده) وهکو (دهست گرتن، ریز بوون، یارمه تی دان، ناقدان،
سواربوون، سوارکرن، بانگ کردن ...)

۲- (ناقی داریژتی ب پاشگری + چاوگی ساده) وهکو (ریگا گرتن، گهرما بوون).

۳- (ناقی لیکدای + چاوگی ساده) وهکو (نالنه کړدن، مالناوایی کردن).

۴- (ناقی ساده + چاوگی داریژتی) وهکو (دهست هه لبرین، چاولیبوون، چاف
پیکه فتن، دهست قه کرن، دهست پی کرن).

۵- (ناقی داریژتی ب پیشگری + چاوگی ساده) وهکو (له هوش چوون، ژبیر
چوون، له بیرکردن، ب دهست ئینان).

۶- (ناقی داریژتی + چاوگی داریژتی) وهکو (به بیرها تنه وه، له یاد دچوونه وه،
به بیرهی ناوه).

ب/ هه قالناڤ + چاوگ

۱- (هه قالناقی ساده + چاوگی ساده) وهکو (بلندکرن، خوش کردن، گهش کرن،
گهرم بوون، پیر بوون، پرکرن).

۲- (هه قالناقی داریژتی + چاوگی ساده) وهکو (بهیزکرن، بهیزکردن،
نه خوش کهوتن).

۳- (هه قالناقی لیکدای + چاوگی ساده) وهکو (دلخوش کرن، روو رهش کرن،
دلشاد بوون).

۴- (هه‌قالئاقی ساده + چاوگی داریژتی) وه‌کو (نوی کردنه‌وه ، تیژ کردنه‌وه ، شین بوونه‌وه).

۵- (هه‌قالئاقی داریژتی + چاوگی داریژتی) وه‌کو (به‌ئاگا هاتنه‌وه ، به‌هیز بوونه‌وه).

۶- (هه‌قالئاقی لیکدای + چاوگی داریژتی) وه‌کو (دل سارکردنه‌وه ، دلخوش کردنه‌وه).

پ: هه‌قالکار + چاوگ

۱- (هه‌قالکاری ساده + چاوگی ساده) وه‌کو (زۆر کرن ، کهم کردن ، کیم بوون).

۲- (هه‌قالکاری داریژتی + چاوگی ساده) وه‌کو (ژناق چوون ، له‌ناوبردن ، ژناق برن).

۳- (هه‌قالکاری ساده + چاوگی داریژتی) وه‌کو (زۆر کردنه‌وه ، کهم کردنه‌وه ، پیش قه‌چوون).

ت: په‌یشه‌ک کو رامانا خو یا سه‌ربه‌خو نه‌بیت + چاوگی ساده ، وه‌کو:-

(نقومو بوون ، وازهینان ، په‌که‌هوتن ، فریدان ، هاندان ، فیربوون)

راهینان (۱)

کاری لیکدای ب چه‌ند ریکا دروست دبیت، بو‌هه‌ر ریکه‌کی دوو نمونه‌یان بینه، ودرسته‌یاندا بکاربینه.

راهینان (۲)

ژئه‌قان کاری ل خواری لیکدای دروست بکه، و درسته‌یاندا بکاربینه، و چه‌وایا دروست بوونا وان روون بکه.

(کهفت ، دا ، بوو ، کرده‌وه ، گرت)

پاهينان (۳)

ژ ئه قان مالکين هوزانا هر چ کاره کي ليکدای تيدا ههبيت دهستنيشان
بکه، وچه وایيا دروست بوونی ژي بنقيسه:-

۱- بهند و زنجير دي قهبن جهرحين دکول دي خوش بکت
(جزيري) لهو کو ناقي دلبري دهرمانی دهردي بهنديه

۲- نهو کهسهی گيانی له ريگهی نيشتمانا بهخت نهکا
(بيکەس) پيي مهلين مردوو، شههیده وا له فيردهوسی بهرين

۳- غونچه له با ژرنگ گولي ديمي ب سهر نوما مهلي
(جزيري) شوبهتي بولبولان سهر لهو مهفغان و نالهکر

۴- داری ئازادی بهخوين ئاو نهدي قهت بهرناگري
(بيکەس) سهر بهخويي بي فيداکاری ئه بهد سهرناگري

۵- چيمهني ديمي تهگهش بوو نوي بهاره رست و خوش بوو
کهسک و سوژه پر له نووره سوبح و شام لي کهت خوناڤ
بهژن و بالا ياسه مين بوو، باغي زولفا تازه شين بوو
ژوان دباريت شيرو شهکر و عهنبهر و مسک و گولاڤ

پاهينان (۴)

ئه قان پرستهيان شروقه بکه:

۱- قي خهباتکهری دي خهلاتکهين.

۲- نهزي خانی ئاقادکه م.

کاری تینه‌پەر وکاری تیپەر

(د)

- ۱- زاروڤ نڤست. زاروڤ دی نڤیت.
- ۲- دوھی چوومه بازاری. سوباهی دی چمه بازاری.
- ۳- قیان قه‌گه‌ریا. قیان دی قه‌گه‌رییت

(ب)

- ۱- ئالانی په‌نجه‌ر دائیخست. ئالان دی په‌نجه‌ری دائیخیت.
- ۲- نه‌قینی نان خوار. نه‌قین دی نانی خوت.
- ۳- نفیسهری چیروڤ نفیسی. نفیسهر دی چیروڤکی نفیسیت.

کار په‌یقه‌که کریاره‌کی یان ره‌وشا که‌سه‌کی یان تشته‌کی به‌حس دکه‌ت د ده‌مه‌کی ده‌ست نیشان‌کری دا، کاری تینه‌پەر ئه‌و کاره‌یی ئه‌رکی وی ژ بکه‌ری دربار نه‌بیت سهر چ که‌س و تشتان و ههر ب تنی و اتاو راما‌نا خو ب تمامی دده‌ت.

- ۱- ئه‌گه‌ر سهرنجی ل پرسته‌یین پشکا (ئ) بده‌ین، ئه‌و راستی دی بومه‌ ده‌رکه‌قیت، بو نمونه‌ پرسته‌یا ئیکیدا کاری (نڤست - دی نڤیت) بی‌ی هاریکاریا چ په‌یقین دی ئیکسهر راما‌نا پرسته‌یی درئیخستیه و بوویه کاری پرسته‌یی کو بکه‌ری ئه‌نجامدایه و ئه‌رکی کاری ژ بکه‌ری دربار نه‌بوویه سهر که‌سه‌کی یان تشته‌کی دی، ههر وه‌سان کارین پرسته‌یین دووی و سییی ژی (چووم - دی چم) (قه‌گه‌ریا - دی قه‌گه‌رییت) د جهین خودا کارین تینه‌په‌رن.

۲- لی د پرسته یین پشکا (ب) دا کارین (دائیخست - دی دایخیخت)
 (خوار - دی خوټ) (نقیسی - دی نقیسیت) بتنی راما نا تمام یا
 پرسته یان نادهن، بو نمونه ده می دیژین (ئالانی دایخیخت) یان
 (ئالان دی دایخیخت) راما نا تمام نینه، و ئەف کاره پی دق ب
 په یقه کا دی هه یه دا راما نا رستی تمام بیت کو دیژنی (به رکار).
 د پرسته ییدا دیار دبیت کو (ئالانی) (په نجر) یا دایخیستی و ئانکو
 بکه ری ژکاری ده رباز دبیت و به رکاری و هر دگریت داکو راما نا
 رستی ب تمامی بگه هیته گوهداری، و دبیزینه فان جوړه کاران
 (تیپه). ب هه مان رهنگ د پرسته یین دی ژیدا په یقین (نان ،
 چیروک) دبنه به رکار و واتایا (کاری) تمام دکهن

دهستوور:

کاری تینه په رکاره که کریاره کی یان که سه کی یان تشته کی نیشاددهت دده مه کی
 دیارکریدا و هه ربتنی راما نا تمام ددهت و نه رکی وی په یوه ندیا ب بکه ری قه هه ی.
 کاری تیپه رکاره که کریاره کی یان که سه کی یان تشته کی نیشاددهت دده مه کی
 دیارکریدا و هه ردهم ئەف کریاره ژ بکه ری ده رباز دبیت بو سه ر که سه کی یان تشته کی
 دی کو دیژنی (به رکار).

پاهينان (۱)

ژ ئه قان كارين ل خواري كاري تيپه و كاري تينه په ر ژيک جودا بکه،
 وکارين تيپه پر درسته ياندا بکاربينه:-
 (کهوتبوو ، دنقيسيت ، دي فریت ، هه لگرتييه ، راخست ، چوو ، نووست)

پاهينان (۲)

ئه قان په يقان درسته ياندا بکاربينه ب مهرجه کی جاره کی ببنه بکه و
 جاره کی ببنه بهرکار:-
 (کوتر ، گول ، ديوار ، پياو)

پاهينان (۳)

ژ ئه قان پارچه هوژانا كاري تيپه و تينه په ر دربينه:-
 ۱- زينی ل بهر ئا قا ئه قيني پوينشت
 کوتر هيقي يان وي نه قه كوشت
 گوت مهم هه ر هاتيه و نابت نه ئيت
 عشق من گولاف دي ژ بهري زيت

(بدرخان سندی)

۲- گلوپه کانی سهر جاده و کولان
 زهره هه لگه را بوون کزکز ئه سووتان
 ئاسمانی شين و ئه ستيره کانی
 پیده کهنين بو بهري بهیانی

(گوران)

راهینان (۴)

جیاوازی دناقبه را کاری تینه پهر و کاری تیه پردا چیه؟ روون بکه ب
نمونه څه.

راهینان (۵)

شروځه کرن:

۱- باران باری.

باران: ناڅه، ساده یه، بکهره، بهرجه سته یه.

باری: کاری بوړی نړیکه، تینه پهره.

۲- نه فان پرستیان شروځه بکه:

د- ناشه فان گه نومی دهیریت.

ب- کیفریشک ژ تراشی دهرکه ځت.

پ- ناسنگهر شالوکان دروست دکه ت.

ت- زاروګ د جولانکیدا نکستییه.

گوهورینا کاری تینه پەر بو کاری تیپەر

—۱

نەوان نامە گە هاند	د- نامە گە هشت
نەوی زاروک نثاند	زاروک نقت
نەوان لە شکری دوژمنی بەزاند	لە شکری دوژمنی بەزی

ب-

ریبوازی ترومبیل راوهستاند	ترومبیل راوهستا
نەوان سییان ترساند	سییان ترسا
نوژداری نە خوش رازاند	نە خوش رازا

نە خوشه گە ی هینایه نالاندن	۲- نە خوشه گە نالاندی
بەرخه گە یان هینایه باراندن	بەرخه گە باراندی
گایه گە ی هینایه بوړاندن	گایه ک بوړاندی

بەرچاقرن:

۱- دەمی سه‌ها پرسته‌یین لایی دەستی راستی پشکا ژماره (۱ — ۴ ، ب) دکه‌ین، دی بینین کو کاری (گه‌هشت، نقت، به‌زی، راوه‌ستا، ترسا، رازا) درسته‌یاندا هاتینه بکارئینان، هر ئیک ژقان کاران د جهی خودا کاره‌کی تینه‌پەرە چونکو کاری که‌سه‌کی یان تشته‌کی درئیخستیه د ده‌مه‌کی دیارکریدا.

هه‌روه‌سا کاریگه‌ریا وی کاری ژ بکه‌ری تینه‌په‌ریه (دەربازنەبوویە) ئانکو تنی بکه‌ر وەرگرتیه و رامانه‌کا تەمام دایه‌ ده‌ست.

بهلى دەمى سەھا رىستەيىن دەستى چەپى پىشكا (۱ ← د ، ب) دكەين،
 دى بىنىن كو كارى (گەھاند، نڧاند، بەزاند، راوستاندن، ترساند، رازاند)
 د رىستەياندا ھاتىنە بكارىنان. ھەر ئىك زڧان كاران د جەي خۇدا كارەكى
 تىپەرە، چونكو كارىگەريا وى ژ بكەرى تىپەرە (دەربازبويە) كەفتىە
 سەر بەركارى، ئانكو ژبلى بكەرى پىدقى ب بەركارى ھىە دا رامانەكا
 تەمام بەدت.

ئەڧجال دەمى گوھورپىنا كارى تىنەپەر بو كارى تىپەر مە پىدقى ب رەگى
 كارى يان قەدى چاوكى (بناغى چاوك) ى ھىە و دى پاشگرى (اندن)
 ئىخىنە سەر رەگى كارى يان قەدى چاوكى، چاوكەكى تىپەر دى دروست
 بىت. ئەم دىيىن ژ چاوكى نوى كارى رابردوو، رانەبردوو، داخووزى
 دروست بكەين لدويف وان دەستورا ئەوئىن بەرى نوكة مە خواندىن،
 چاوكى تىنەپەر ب قى شىوہى دى ھىتە گوھورپىن بو چاوكى تىپەر:

۱- د

چاوكى تىنەپەر	رەگى كار	پاشگر	چاوكى تىپەر
گەھشتن	گەھ	اندن	گەھاندن
نڧستن	نڧ	اندن	نڧاندن
بەزىن	بەز	اندن	بەزاندن
مرن (مردن)	مر	اندن	مراندن
زڧرىن	زڧر	اندن	زڧراندن
كەلىن	كەل	اندن	كەلاندن

ب-

<u>چاوگی تیڼه پەر</u>	<u>قهدی چاوگ</u>	<u>پاشگر</u>	<u>چاوگی تیڼه پەر</u>
گریان	گریا	اندن	گریاندن
ترسان	ترسا	اندن	ترساندن
پراوهستان	پراوهستا	اندن	پراوهستاندن
پازان	پازا	اندن	پازاندن
ئیشان	ئیشا	اندن	ئیشانندن

۲- د زاری کرمانجییا خاریدا هندهک چاوگیڼ تیڼه پەر هه نه کو ژ دهنگین سروشتی دهینه دروستکرن ب هاریکاریا پاشگری (اندن)، ده می سه حا رسته یین لایی چه پی ژ پشکا ژماره (۲ - ب) دکهین، دی بینین کو (نالاندن، باراندن، بوړاندن) چاوگن، ئەف چاوگه هه ر چه نده ژ دهنگی سروشتی و پاشگری (اندن) هاتینه دروستکرن، به لی هه ر تیڼه په رن، ئەف چاوگه لدویف دهستووری به ری نوکه مه ئا ماز ه پیدای و ب هاریکاریا پاشگری (اندن) نابنه چاوگی تیڼه پەر. به لکی ب هاریکاریا کاری یاریدهر (هینایه) یان (دهینیته) کو دکه فنه پیش چاوگی تیڼه پەر چاوگی تیڼه پەر و ب قی شیوهی:

<u>دهنگی سروشتی</u>	<u>پاشگر</u>	<u>چاوگی تیڼه پەر</u>	<u>کاری یاریدهدر</u>	<u>چاوگی تیڼه پەر</u>
نال ه	اندن	نالاندن	هینایه	هینایه نالاندن
بار ه	اندن	باراندن	هینایه	هینایه باراندن
بوړ ه	اندن	بوړاندن	هینایه	هینایه بوړاندن
قیر ه	اندن	قیراندن	هینایه	دهینیته قیراندن

پروونكرن:

ههكه رهگى كارى يان قهدى چاوگى يان دهنگى سروشتى ب پيتهكا بزوين بدوماهى هات، دى پيتهكا نه بزوين لى زيدهكهين يان دى وى پيتا بزوين راكمين، چونكو دوو پيتين بزوين لدويق نيك ناهين.

دهستور:

گوهورينا كارى تينهپر بو كارى تيپپر

۱-

د- (رهگى كارى + اندن) = چاوگى تيپپر

ب- (قهدى چاوگى + اندن) = چاوگى تيپپر

پ- كارى ياريدهدر (هينايه) + دهنگى سروشتى + اندن = چاوگى تيپپر

راهينان (۱)

چهوا دى كارى تينهپر و كارى تيپپر نيك جودا كهين؟ ب نمونه قه پروون بكه:

راهينان (۲)

ب چند ريكا كارى تينهپر دهيتته گوهورين بو كارى تيپپر؟ ب نمونه قه پروون بكه:

راهینان (۳)

چه واژدهنگین سروشتی کاری تیپه دهیته دروستکرن؟ بچه‌ند
پینگاڤا! ب نمونه قه پوون بکه:

راهینان (۴)

ئه‌فان کارین تیپه‌په‌ر بگوره بو کاری تیپه‌ر و درسته‌کیڤا بکارینه:
(تیپه‌ری، خشیا، برژا، خه‌ندقی، سووتا، وه‌ری، ره‌قی، هه‌رمی، قه‌مری،
هه‌رفت، قه‌بریا، نازریا).

راهینان (۵)

- ئه‌فان رسته‌یین ل خاری شروقه‌بکه:
- ۱- پیشمه‌رگی کوردستانی له‌شکری دوژمنی به‌زاند.
  - ۲- شیرزادی و هه‌قالین خو دمه‌کی خوش بو‌راند.

هه څاڅکارۍ چه وایی

۱- من دەرگه ه باش داخستیه.

۲- مه وانه بلهز نفیسی.

۳- مله تی کورد شیرانه ل بهارا سال ۱۹۹۱ سهرلدا.

۴- نیچیرقان ب سیاری چوو بو نیچیری.

۵- نه م ب سهر بهرزی دژین.

به رچا څکرن:

هه که پرسیار بکهین من چهوا دەرگه ه داخستیه؟ یان مه وانه یا خو چهوا
نفیسی؟ یان مله تی کورد چهوا سهرلدا؟ یان نیچیرقان چهوا چوو بو
نیچیری؟ یان نه م چهوا دژین؟

دی بینین کو د بهرسقا پرسیارا پرسته یا ئیکیدا (باش) یا دووی (بلهز) یا
سییی (شیرانه) یا چواری (ب سیاری) یا پینجی (ب سهر بهرزی).

ههر ئیک ل جهی خۆدا وه هه څاڅکاره کی وهسفا چه وایی یا رویدانا
پرسته یین خۆ دکه ن و دبنه ته مامکه ری رامانا کارین خۆ. ژبه ر قی چه ندی
دبیژنه ههر ئیکی ژ وان (هه څاڅکارۍ چه وایی) هه څاڅکارۍ چه وایی ژ لایی
پیکه اتنیقه سی جوړه:-

۱- ساده: ژ په یقه کا سهر بخو پیک دهیت: (لهز، باش، هیدی، پاک،

چاک، ئازا .....).

۲- دارشتی: ژ پەیفەکا سادە و زیدەهیهکی پیک دەیت، زیدەهی ژى
یان پیشگرە یان پاشگرە یان هەردووک پیکفەنە وەک (ب لەن، ب
سیاری، شیرانە، ب باشی، ب ئازادی .....).

۳- لیکدای: ژ دوو پەیفان یان پتر پیک دەیت وەک (ب دلمانى، پشت
و پشت، سەربەرزانە، ب دلسۆزى.....) هەکە (باش، چاک،
خراب، پاک، قەنج) وەسفا ناڤەکی یان جیناڤەکی بکەت، دى بنە
هەڤالناڤ و نابنە هەڤالکار وەک (چرایەکی باش ژ دەهین خراب
چاکترە) د قى رستەییڤا، پەیفین (باش، خراب، چاکتر) هەڤالناڤن
چونکو پەسنا ناڤەکی دکەن، هەر چەندە پەیفە (چاکتر) دبیتە
تەمامکەرى کارى بیهیز و وەسفا نیهادى دکەت کو چرایە.

هەڤالکارى چەوايى یى سادە، وەک پەیفەک دبیتە تەمامکەرى رامانا کارى
رستەيى و بو قى تەمامکەرنى پیدقى ب ئامرازى تەمامکەرنى نینە، بەلى
هەڤالکارى چەوايى یى دارشتى و لیکدای وەک گریپەکا هەڤالکارى
چەوايى دبەنە تەمامکەرى کارى رستەيىڤا خو.

دەستوور:

هەڤالکارى چەوايى دناڤ رستەيىڤا (پەیفەکە، یان گریپەکا هەڤالکارى) یە چەوايى
یا رویدانا کارى رستەيى دياردکەت و ژ قى لایڤە دى دبیتە تەمامکەرى رامانا کارى.
پەیفین (باشى، خراب، پاک، قەنج، زور، کیم.....) هەکە وەسفا ناڤەکی یان
جیناڤەکی بکەن، دى بنە هەڤالناڤ بەلى هەکە چەوايى یا رویدانا کارەکی دیاربکەن
دى بنە هەڤالکارى چەوايى.

راھینان (۱)

ئەقان پەيغۇن ل خاری دۈستەكیدا بكاربینە ب مەرجهکی جارەکی بینە
هەقالناف و جارەکی ژی بینە هەقالکاری چەوایی؟
(ب دلسۆزی ، خراب ، ب سەرپەستی ، زۆر ، بلەز ، هیدی)

راھینان (۲)

ئەقان پەيغۇن سادە ل خاری بکە هەقالکاری چەوایی داریژتی:
(هیمن ، سار ، خوش ، زیرەك ، پاك ، مەرد ، تال ، چاك)

راھینان (۳)

شروڤه کرن:

۱- من روژنامە بلەز خواند.

من: جیناقی کەسیی جودایە، بو کەسی ئیککی یی تاک، بکەرە.

روژنامە: ناڤە، تاکە، نەناسیارە، گشتییە، بەرکارە.

بلەز: هەقالکاری چەوایی دارشتییە تاماکەری رامانا کاری خواندە.

خواند: کاری رابردوویی تیپەرە.

۲- قان پستەیان شروڤه بکە:

د - خوارنی ب گەرمی نەخۆ.

ب - قوتابیی ژیر، ژیرانە بەرسقی ددەت.

پ - ئەم ب دلسۆزی کار دکەین.

کاری یاریدەر (هاریکار)

قان پرسته یان بخوینه:

- ۱- قیابا نهوان کاری خو ته مام کربا.
- ۲- نه ز دکارم نه رکی خو بجه بینم.
- ۳- دقیت وی چیروکی بخوینم.
- ۴- په رتووکا زمان و نه ده بی کوردی هاته چاپکرن.
- ۵- نه ق گونده دی هیته نا قاکرن.
- ۶- من دقیت زوو ژ خه و رابم.
- ۷- نه م دشیین بسهر چیا بکه قین.
- ۸- نه ز دویرم ژ رووباری ده ربا زیم.
- ۹- دبیت نه قرو ماموستا نه هیته.
- ۱۰- جوتیاری زه قی دا کیلان.
- ۱۱- دیالانی نه قیت فی ربیته زمانی فره نسی.
- ۱۲- چیدبیت دلوقان یی نه خوش بیت.
- ۱۳- من خانی دابوو نا قاکرن.

به چاڤكرن:

بهري نوكه مه زانيبوو كو كاري (قيا با، بوو، دقيت، هاته، دي هيته،
دشيين، دويړم، دبیت، دا، نه قيت، چيدبيت)

هر ئيك كاره كي راما نداری سهر بخونه، چيدبيت هر ئيك ژوان ب تنی
دناف پرسته يدا وهك: كاره كي سهر بخويي تمام بهيته بكارئينان و ئهركي
خو ببينيت.

بهلي دگهل وي چهندي ژي چيدبيت كاري ناقبري وهك كاره كي ياریده دهر
دناف پرسته يدا بهينه بكارئينان، دهمي دگهل كاره كي سهر كي يي
سهر بخويان دگهل چاوگه كي دهين، كو هر ئيك بو مه رهمه كييه. بو
نمونه:

۱- د پرسته يا ئيكيدا كاري (قيا با) كاره كي ياریده دهر، كو بو مه رهما
پيدقي بكارهاتييه، كاري (تهواوكربا) كاره كي سهره كييه د
پرسته يدا و مهرم و راما پرسته يي ب هاريكاري كاري (قيا با) ب
دروستي ناسكه راكريه.

۲- د پرسته يا دوويدا كاري (دكارم) كاره كي ياریده دهر، بو مه رهما
دياركرنا شيانا بجه ئينانا كاري بكارهاتييه. بهلي كاري (بجه
بينم) كاره كي سهره كييه درسته يدا و ب هاريكاري كاري
ياریده دهر (دكارم) مهرم و راما پرسته يي ب دروستي دايه دست.

۳- د پرسته يا سييدا كاري (دقيت) كاره كي ياریده دهر، كو بو مه رهما
پيدقي بكارهاتييه، بهلي كاري (بخوينم) كاره كي سهره كييه

د پرسته ییډا و ب هاریکاریا کاری یاریده دهر (دقیّت) مهرم و راما
پرسته یی ب دروستی دیارکریه.

۴- د پرسته یا چواریډا کاری (هاته) کاره کی یاریده دهر، به لی چاوگی
(چاپکرن) ل جهی کاری سهره کی هاتییه و جهی وی گرتییه و ب
هاریکاریا کاری یاریده دهر (هاته) راما پرسته یی ب دروستی
دیارکریه.

۵- د پرسته یا پینجیډا کاری (دی هیته) کاره کی یاریده دهر، چاوگی
(ثاقرن) کول جهی کاری سهره کی بکارهاتییه و ب هاریکاریا
کاری یاریده دهر (دی هیته) راما پرسته یی ب روستی دایه دهست.

۶- د پرسته یا شه شیدا کاری (دقیّت) کاره کی یاریده دهر، بو مهرما
قیانی بکارهاتییه، کاری (رابم - رابم) کاره کی سهره کییه و ب
هاریکاریا کاری یاریده دهر (دقیّت) راما پرسته یی ب دروستی
ناشکرا دکهت.

۷- د پرسته یا هفتیډا کاری (دشیین) کاره کی یاریده دهر، بو مهرما
شیانی بکارهاتییه، به لی کاری (سهرکه قین) کاره کی سهره کییه و
ب هاریکاریا کاری یاریده دهر (دشیین) راما پرسته یی ب دروستی
دهردنیخت.

۸- د پرسته یا هشتیډا کاری (دویرم) کاره کی یاریده دهر، بو مهرما
ویران و نازییه تی بکارهاتییه. به لی کاری (دربازیم) کاره کی
سهره کییه و ب هاریکاریا کاری یاریده دهر (دویرم) راما پرسته یی
ب دروستی پوون و ناشکرا دکهت.

۹- درستهيا نههيدا كاري (دبیت) كارهكي ياریده‌دوره و كاري (نههیت)

كارهكي سهرهكیه و ب هاريكاریا كاري ياریده‌دور (دبیت) راما

رستهيي ب دروستی دیارکریه.

۱۰- د رستهيا دههيدا كاري (دا) كارهكي ياریده‌دوره، چاوگي (كيلان) ل

جهي كاري سهرهكي بكارهاتييه وجهي وي گرتييه، ب هاريكاریا

كاري ياریده‌دور (دا) راما رستهيي ب دروستی دیارکریه.

۱۱- د رستهيا يازديدا كاري (نههیت) كارهكي ياریده‌دوره بؤ مه‌رما

نههيناي بكارهاتييه، بهلي كاري (فیریت) كارهكي سهرهكیه و

ب هاريكاریا كاري ياریده‌دور (نههیت) راما رستهيي ب دروستی

پوون و ناشکهر دکت.

۱۲- د رستهيا دوازديدا كاري (چیدبیت) كارهكي ياریده‌دوره، بؤ مه‌رما

چیبووني بكارهاتييه و كاري (بیت) كارهكي سهرهكیه و ب

هاريكاریا كاري ياریده‌دور (چیدبیت) راما رستهيي ب دروستی

ديار کریه.

۱۳- د رستهيا سيژديدا كاري (دابوو) كارهكي ياریده‌دوره، چاوگي

(ثاقارن) ل جهي كاري سهرهكي بكارهاتييه و جهي وي گرتييه و

ب هاريكاریا كاري ياریده‌دور (دابوو) راما رستهيي ب دروستی

دایه دهست.

دەستوور:

كارى يارىدەدەر: ئەو كارەيى كۆڭەل كارەكى سەرەكى يى سەرەخو يان چاۋگەكى دەيت، بۇ دياركنا مەرەمەكى و دبىتە ئەگەرى تەمامكنا رانا وى كارى يان وى چاۋگى.

كارىن يارىدەدەر ئەقەنە (قىابا ، دقئت ، ھاتە ، دى ھىتە ، دشىن ، دوىرم ، دبىت ، دا ، ئەقئت ، چىدبىت ، دابوو ، ددا ، دايە).

راھىنان (۱)

ئەقان كارىن يارىدەدەرىن ل خارى دپستەكىدا بكارىبنە:
(دشىن ، دقئت ، دوىرم ، دەيتە ، ھاتبوو ، دى ھىتە)

راھىنان (۲)

ئەقان كارىن ل خارى دپستەياندا بكارىبنە، ب مەرەجەكى جارەكى كارى سەرەكى بن و جارەكى كارەكى يارىدەدەر بن:
(دقئت ، ھاتە ، دھات ، قىابا ، دبىت)

راھینان (۳)

ئەقان ھەردوو پستەیین ل خاری شروڤەبکە:

۱- دڤیت ئەز رومانى بخوینم.

۲- ئەو دڤیت ھاریکاریا ھەژاران بکەت.

راھینان (۴)

پارچە پەخشانەکی ل سەرڤى بابەتى خاری بنڤیسە، پاشى ھەر چ کارەکی

یاریدەدەر ھەبیت دیاربکە:

(ھەیفە ئادارى، ھەیفە خوشى و نەخوشیانە، ھەیفە سەرکەفتن و

کارەساتانە)

خالبه ندى

- تو چهوا دهمى دزاني؟
- نهغه كارهكى بساناھييه. سه حا دهمزميرا خوبكه و بزانه دوم چهنده؟
- باشه. نهري بهري دهمزمير بهيته داهينان، چهوا دوم دهاته زانين؟
- ب ئاقى دهاته زانين.
- ب ئاقى! چهوا؟
- ئاف دكرنه دئامانه كيدا و كونه كا بچويك ل بنى وى ئامانى دكر. ئاف ب ريك و پيكي چپك چپك ژ كونا وى ئامانى دهاته خارى، نهغجا لدويش وى ئاقا ژ ئامانى كوئكري دهاته خارى، دزانين كا دوم چهنده.

* * *

ژ ئاخفتنا ل سهرى، دهمى رستهيا (چهوا دهمى دزاني) دخوينين، پيدقيه دهركهفتنا دهنكى مهى وهسا بيت كو پرسيار تيدا بيت، ديسان دهمى رستهيا (نهغه كارهكى بساناھييه) دخوينين. دقيت دهنكى مهى وهسا بيت كو راگهانندن تيدا بيت، ههر وهسا دهمى رستهيا (ب ئاقى) دخوينين. دقيت دهنكى مهى وهسا بيت كو حيبتيهك تيدابيت. نهغجا پشتى نهقى ههكه سه حا دووماھيا رستهيا ئيكى بكهين دى قى نيشانى (؟) بينين. كو نيشانا پرسياريه و ههكه سه حا دووماھيا رستهيا دووى بكهين دى نهف نيشانه (۰) كهفته بهر چاقى مه، كو نيشانا دووماھيا رستهيى يه، ههكه سه حا دووماھيا رستهيا سيى بكهين، دى قى نيشانى (!) تيدا بينين كو نيشانا حيبتيهييه (سهرسورمان). نهف نيشانه و هندك نيشانين دى كو ژ نهو پيغه دى كهقنه بهرچاقين مه دبيزنى (خالبه ندى).

ههكه ئەف نيشانه ب دروستى ل جهى خو بهينه دانان دى گهلهك
هاريكاريا خوينده قانان كه. كو ب ساناهى د خواندنى بگههن و
خهلهتیی تیدا نهكه.

هه نيشانهك ژوان نيشانان، ناڤهكى تايبهتى و جهى خو ههيه، د
پرستهيدا، ل خارى دى ناف و جهى هه ئيك ژوان نيشانان بهرچاڤ
كهين.

نیک: خال (۰)

خال راوهستانهكا دروست نيشاددهت و ل قان جهان دهیته بكارئینان:

۱- ل دوماهیا هه پرستهكى دهیته دانان، ژبلی پرستهیا پرسیارى و
سهرسورمانى وهك:

- ئاسو برازایی منه.

- پوژ ژ روژههلاتیقه دههليت و ژ پوژئاڤایقه ئاڤا دبیت.

۲- پشتی پیتا ئیکى یان پیتا ئیکى و دووی یا ناڤهكى وهك:

م . بوټانى.

د . ق . ئامیدی.

دوو: دووخال (:)

دوو خال ل سه ئيك نيشانا پوونكرن و راڤهكرنییه و ل قان جهان دهیته
بكارئینان:

۱- ل پيشيا ئاخفتنهكى، كو وهك خو بهيتته قهگيران، يان بهيتته گوتن وهك: نه سرينى گوت: (ئه قه دسمالا من نينه).

۲- پشتى په يقهكى يان ئاخفتنهكى، كو پيدقى راقه كرن و پوونكرنييه، وهك:

سال ژ چوار وهرزان پيك دهيت: بهار، هاقين، پاييز، زقستان.

۳- ل پيشيا ئينانا نموونه يان (بو نموونه، وهك .....)

دهيتته بكارئينان، چيدبيت پشتى وان ههر دوو خالين لسهر ئيك ته قهله بهيتته دانان وهك:

هه قالكار، بو ته مامكرنا هه قالكارهكى دى ژى دهيتته بكارئينان شاسوار، زور جوان ب عهره بى دئاخفيت.

سى-بور (،):

بور نيشانا كورتترين راوه ستانه و ل قان جهان دهيتته بكارئينان:

۱- پشتى ناقى گازيكرى وهك:

كوپينو، بخوينن، ب خواندنى دى گه هنه ئارمانجى.

۲- دناقبه را جهگرو جه لى گرتيدا، وهك:

ئه حمهد نالبه ند، هوزانقانى، بناف و دنگ، ل باژيركى بامهرنى دژيا.

۳- بو ژيك جوداكرنا زنجيره كا په يقان، كو بسهر پشه كى ژ پشكين

ئاخفتنى بن درسته ييدا و ب ئامرازى ليكد ر پيگقه نه هاتبته گريدانى،

وهك:

پشكين ئاخفتنى ئه قه نه: ناف، جينا ف، هه قالناف، كار، هه قالكار

ئامرازى په يوه ندى، ئامرازى ليكد ر و ئامرازى بانگكرنى.

۴- بۆ ژيڭ جوداكرنا زنجيرهكا پهيقان، كو دوو دوو پيڭفه هاتينه
بكارئينان وهك:

جووتيار ب گهرمي و سهرمايي، ب خوشي و نه خوشي، زهندو باسكين
خو ههلداينه، نهردى دكيلييت، خوارنى بو مللهتى پيدا دكهت.

۵- پشتى قهگيرانهكا ئيكسهر، ئانكو دهمي ئاخفتنكه، ئاخفتنهكا خو
يا كهقن قهگيريت، وهك:

من ب خو گوت، (دارا تهر نهبره)

۶- ل پيشيا نامرازى ليكدهر (و، يان) ب مهرجهكى نهكهفتبنه سهرى
پرستهيى وهك:

نه نهز هاتبووم بو ئاههنگى، و نه نثياريى برايى من
پهرتووكا من بينه، يان يا خو بده من.

۷- پشتى گرييهكا دريژ بو پاراستنا رامانا رستى ژ سستىي وهك:

دارستانا رهخى دى يى رووبارى ژ دارستانا قى رهخى رووبارى، چپتره.

۸- پشتى پهيقا (بهلى) و (نه ..... نهخير) وهك:

بهلى، نهقه كتيبامنه.

نه، نهقه يامن نينه.

نهخير، دوهنى مه دسهري مه نهدهن.

۹- ل جهى كارى هاتيه راكرن (ههزف كرن) وهك:

نهز دى چمه ئاكري و نهو ژى بو ههقليري.

۱۰- بۆ جوداكرنا پارستهيا ناقى، ههقالناقى، ههقالكارى ژ شارستهيى د

پرستهيا ليكداييدا وهك:

د- من گوھ لى نهبوويه، كو هوين هاتينه قيهر.

ب- ئهو به فرا، كۆل زۇفستانى دباريت، ل هاقينى دحه لييت.

پ- ههكه من كارى خو بدوماهى ئينا، دى سهره هوه دهم.

۱۱- درستهيا ليكداييدا، چيدبيت شويئا ئامرازى ليكدەر (و) بهيئه
بكارئيناڻ وهك:

سيروانى دقيا بچيته باژيىرى، ههسپى خو ئينا، زين ليكر،

سياربوو، كهفتهرى، ب ريغه باران بارى، ههرتشتهكى لهر، تهربوو.

۱۲- چيدبيت ل جهى (كه) يا ليكدەر درستهييدا بهيئه بكارئيناڻ وهك:

من پيخوشه، سهره هوه بدهم

كهس ئه كهسه، يى ل روژا تهنگاڤيى دههوارا ته بهيئه.

چوار - بوړو خال (؛) :

بوړو و خال بو بيهن قه دانهكا دريژتر ژ بيهن قه دانا بوړا ساده دهيته
بكارئيناڻ وهك:

ل كومه لا فروكه قانيا عيراقى دى فيرى فروكه قانيى بين" ل ويى بلا مه

ئاگه ه ژ ئيكدو ههبيت، ل دهمى فرينى" بلا هه ر ئيك ژ مه خهله تيى يى

دى بهرچاڤ بگريت، دا ل جاريى بهيئن دووباره نهكهينه قه و ب دروستى

فيى هارژوتنا فروكى بين.

پينج - نيشانا پرسيارى (؟) :

نيشانا پرسيارى ل دوماهيا وي پرستهيى دهيته دانان كو پرسيار تيدا

ههبيت وهك:

ب تو ب چ ژ پروبارى دهربازبووى؟

تو كهنگى گههشتى؟

شەش - نیشانە سەر سۆرمانى ( ) :

ئەف نیشانە ل دوماھیا پەيقان، يان وان پرستەيان دەيتە بكارئینان کو
سەر سۆرمانەك يان خەمەك، يان ھەستەكى دەروونی تەدايە، وەك:
- تو چەند درەنگ ھاتى!
- ئاى! تە ئەز ئيشاندم!
- ئوخ! ئەف ھنارە چەندا خوشە.
- بەرى خوۋ بدە قى گۆلى، چەندا جوانە!
- پەح! ئەفرو چەندا سارە!

حەفت - جووتە كشانين بچويك ( ) :

ئەف نیشانە ل قان جھان دەيتە بكارئینان:
۱- بەرى و پشتى پەيقەكى، يان پرستەكى، كو لنك خویندەقانى جھى
حېبەتیی بیت، يان بقیت سەرنجا خەلكى بوۋ بکیشیت وەك:
- تنى شیوازى ((جزیری)) ب دلى منە، د دارشتنا ھوزانیدا.
- ژ گولین باغچى مالا ھەو ھەو گولا ((شەبو)) يا جوان بوو.
- مروقى دلسوز ئەو كەسە یى كو ((مفای دگەھینتە مللەتى)) و دەستى
ھاریکاری بو كەسین دی دریز دكەت.
۲- بەرى و پشتى وان ئاخفتنا دەيتە دانان كو دەستکاری د دەقى ویدا
نەھیتە کرن وەك خو بمینیت وەك:
- ھەقالي من گوتە من ((ئەز ب دەرچوونا تە، وەك گۆلى گەشبووم))
- بابى من ھەردەم دگوتە من ((كوپرى من بخوینە، ب خواندنى دی
پیشكەقى))

ههشت :- کڻانا مهزن ( ) :

ئەف نیشانه:

۱- پەیفەك، يان گريپەك، يان پرستەپەك دكەفتە دنافدا، كو راماڤەكا
تايبەت هەبیت، پرستەكا دیدا وەك:

- جگەر خوین (شیخ موسا) شاعیرەکی مهزن بوو.

- باژیری سلیمانی (كو دكەفیتە بناری چیاپی ئەزمر) سلیمان پاشایی
بابان ئاڤاكریە.

۲- پەیفەكا بیانی، وەك:

- باژیرقانی (بلدیە) خزمەتا خەلكی دكەت.

- میری (حكومەت) ژ مللەتی یە و بو مللەتی یە.

۳- سالا ژدایك بوونی، وەك

- جەمیل سائیب ل سالا (۱۹۲۵) چیرۆكا (لەخەوما) نڤیسییە.

نەه - هیل یان تەقەل :-

ئەف نیشانه ل قان جهان دەپتە بكارئینان:

۱- بو ژیک جوداكرنا ئاخفتنا دوو كەسان، وەك:

ئەز ل مال روینشتبووم، قادری هەڤالی من هات و گوت:

- ئەڤە دوو روژه تو دیارنینی؟

- ئەز یی نهخوشتبووم و دناف نڤینارابووم.

- ئەری نوكه تو یی چهوانی؟

- ئەز یی باشم.

۲- چیدبیت ل جهی وان هەردوو كڤانین مهزن بهیتە بكارئینان، كو

پەیفەك یان گريپەك، يان پرستەپەك (راماڤەكا تايبەتی هەبیت د

پرستەپەكا دیدا) وەك:

بیابانا مهزنا ئه فریقیا (وهك من گوليیوویه) رویبه رهکی بهر فرده ههیه د
نیشتمانی عه ره بیدا.

۳- دنا فبه ر ژماره ی و هژمارتیدا، هه که که فته سه ری پرسته یی وهك:
ژ نه نجامی هه می سه رکه فتنادا:

د- زور خهسته خانه و مهلبه ندین ساقایان دهینه قه کرن.

ب- گه لهك باژیرو گوندین نوی دهینه ئا فاکرن.

پ- باری ئابووری وهلاتی سه روژنوی بنه جه دبیت.

ت- ته نا هی دکه فته وهلاتی.

۴- ل دوماهیا مالکی: هه که جهی نفیسینا هه می برگه یین په یفا دوماهیا
پرسته یی ب دروستی تی را نه کر، بو نموونه هه که جه نه مابیت کو په یفا
(هناره که) هه می د مالکه کیدا بهیته نفیسین دی هیله کا بجویک پشتی وی
په یقی هیته دانان، کو چیدبیت د مالکیدا بهیته نفیسین. ئه و پشک ژی دی
ئیک ژ نه قانا بیت:

_____ هه _____

_____ ناره که _____

_____ هه نا _____

_____ ره که _____

_____ هه ناره _____

_____ که _____

ده ۵ - چهند خالهك (.....):

ئهف نیشانه ل قان جهان دهیته دانان، کو په یف، یان گری، یان پرسته ژی
هاتی ه لادان (حه زف کرن) ب مه ره ما کورت کرنی و گوتنا یین گرنگ بتنی
وهك:

۱- دگهل ماموستانین خو چووینه سهیرانی، ل ویړی مه دست ب یاریا و مه له قانیا کرو ..... ئیقاری ب خوشی و شادی قهغه پراینه مال.

۲- ههکه بخوینی، دی سهرکه فی، نه گهر نه .....

۳- د یالیکتا کرمانجیا ژوری ژ بوتانی، بادینانی، ههکاری، ..... هتد پیک دهیت.

دهستوور:

خالبه ندی، یان دانانا خال و نیشانه، دناقه را پشکین ناخفتنیډا ل ده می
نقیسین، بوژیک جودا کرنا وان، یان گرنکیدان ب دهر برینا دهنگی و سوژی، ل ده می
خواندن کاره کی گرنګ و پیدقییه، خالبه ندی په یوه ندیه کا بهیز و فرمانی هه یه ب
خواندن و رامانا ناخفتنی، چنکو ههر گوتنه ک، ژ چهند پشکه کا پیک دهیت و ههر
پشکه ک ژي ژ کومه له کا رسته یان پیک دهیت، نه ف رسته ژي هنده ک ساده و سه ریخونه،
یان هنده ک چووینه پال نیكدو، یان تیکهل، جار ژي هه یه، رسته ک دنا ف رسته کا
دیدا دهیته دیتن، کو رامانا وی سهر ب رسته کا دییه، ژبلی فی رسته ژ چهند په یقین
هه مه جور دروست دبیت و نقیسه ری ژي دقیت وی خه می، یان دلخوشی، یان ههر
کاره کی دی یی دهر وونی خوب وان په یقان دهر ببریت، بوکه سه کی دانیت، یان
پرسیاره کی بکه ت، نه ف خالبه ندیه، نانکو نه ف نیشانه یین نه م لسه راخفتین،
باشترین هوکارن د دهستی نقیسه ریډا. کو دنقیسینډا هه ستی خو یی دهر وونی پی
دهرببریت. هه روه سا د دهستی خوینده قانی ژیدا کو خه له تیا د خواندنډا نه که ت،
نیشانه ژي نه قه نه :

- ۱- خال، ب قی شیوهی وینهیی وی دهیته چیکرن (۰).
- ۲- دووخال، ب قی شیوهی وینهیی وی دهیته چیکرن (۰).
- ۳- بور، ب قی شیوهی وینهیی وی دهیته چیکرن (،).
- ۴- بورو خال، ب قی شیوهی وینهیی وی دهیته چیکرن (؛).
- ۵- نیشانا پرسپاری، ب قی شیوهی وینهیی وی دهیته چیکرن (؟).
- ۶- نیشانا سه رسورمانی، ب قی شیوهی وینهیی وی دهیته چیکرن (۱).
- ۷- دوو کشانین بچویک، ب قی شیوهی وینهیی وی دهیته چیکرن (( ).
- ۸- کشانا مه زن، ب قی شیوهی وینهیی وی دهیته چیکرن ( ).
- ۹- هیل یان ته قه ل، ب قی شیوهی وینهیی وی دهیته چیکرن (----).
- ۱۰- چهند خاله ک، ب قی شیوهی وینهیی وی دهیته چیکرن (.....).

راهینان (۱)

ئه ف پرستییین ل خاری، خال و دووخال و بور ژئی دکیمن، تو بو دانه“ ب
مه رجه کی هه ر ئیک ژوان، ل جهی خو بیت.

۱- هه یفا ده سترکد ژ داهینانین مهنده هوش بوونییه ئه قجا هه که بو
مه رما ناشتیی بهیته بکارئینان دی خزمه تا مروقایه تیی که ت کو
وه لاتین جیهانی ب توره کا بیتیل پیکقه گریده ت و بهرنامین
تیله فزیونی و تشیتین دی ژ وه لاته کی بو وه لاته کی دی
بهینه قه گوهاستن.

۲- هه یف بومه نیزیکتره ژ روژی.

۳- بازار نیزیکی مه بوو خانیی مه ل پشت بازاری بوو ئه قجا هه
تشته کی مه قیابا دا بساناهی کرین.

۴- جادیین مه زن ل به غدا ئه قه نه جادا رهشید و جادا کیفاح جادا
جمهوری.

راهینان (۲)

نیشانین پرس یان سهرسورمانی بۆ ئەقار پستهیان دابنه.

د- په ح ئەف هئاره چەندا ترشه.

ب- کەنگی هەیف دەرکەقیت.

پ- ئافهرین بۆ تەو دەست رەنگینیا تە.

ت- دەمی ژ قوتابخانی قە دگەری دی کتیبیت خو دانیه کیقە.

ج- قیانی ژ خوشیادا هاوارکر و گوت: باب ئەز یا ئیکی دەرکەفتم.

چ- دی ب چ چییە بەغدا.

خ- دەنگ چەوا ب تیلە فونی دەیتە گوھی مە.

راهینان (۳)

ئەقی پەخشانی بخوینه، پاشی بزانه، ل چ جە پیدقی هیل و کقانا مەزن و

کقانا بچویک یان هەر نیشانهکا دی هیه، بو دانه:

ئازادی گوت، گەلەک دەنگ و باسین زانستی دخوینین“ دەنگ و باسی

روژغەیرین و هەیف غەیرین ئیکە ژ وان دەنگ و باسا، روژ غەیرین و

هەیف غەیرین دەر هەیفەکیدا روینادەت وەک هەندەک هزر دکن، چونکو

خولگەیا هەیفی لدور ئەردی دگەل خولگەیا ئەردی لدور روژی، جووت

نابن و ب گوشتەکی بچویک ژئی خواردبیت، ژبەر وی چەندی دەمی هەیف

دناقبەرا ئەردی و پوژیدا دبوریت ب زوری ب سەر یان خواری وی هیلی

دکەقیت کو ژ مەلبەندی هەر دووکاندا دبوریت، ژبەر وی چەندی، هەیف و

پوژ ناغەیرن هەکە نەکەقنە سەر پیکا وی هیلی.

مام ھومەری پرسیارکر: ئەری بەھسی فرینا فروکی ناخوینین؟
 - ئازادی گوت: بە ئی مە خواندییه، ھەکە نیزیکی فروکخانەییەکی ببی
 و چاقی تە ب فروکەکا پەروانەدار بکەقیت، کو ئەقە سادەترین جوړی
 فروکییە دی ئەقە بو تە دیارب، پەروانەک ب پیشیا ویقەییە و
 پەرپین وی د دریژن و سەری پویی خواری یی پەرین وی راستەو دگەل
 باری ئاسویی پیچەکی یی خوارە.
 بەلی سەری پویی ژووری یی خوار و کفانەییە.
 مام ھومەری گوت: ب راستی ئەم نە دشارەزاینە.

راھینان (۴)

ئەقی ھوزانا ماموستا (بەدرخان سندی) بخوینە و پاشی لدویف پیدقیی
 نیشاننا خالبەندی بو بکاربینە:

ئەقرو کوقانە گەلو	ئەو شەپالا ئەز ژی دیرم
ئەف چ فەرمانە گەلو	پوندکیڤ پیز پیز دبارن
ھەر یاپر ژانە گەلو	ئەز دزانم دلەرا من
مانە دیلانە گەلو	لی چەوا ژ خەو نەرابی
مانە سەیرانە گەلو	مانە نەوروزە بوھارە
بوچی قەمانە گەلو	ئەو چەوا بلبل نەخاندن
گوتی تالانە گەلو	بلبلەک ھات چەنگ شکەستی

دەردەکی گرتی گرانە	نە ژ نازانە گەلو
کانی نوژدار کانی زانا	لەرزه و تانە گەلو
دل ژ دل ئەقرو پەر کوله	دل بی سەمیانە گەلو
هین دزانن کو ئەقیندارە	توخمی لالانە گەلو
ئەو ژ بەژنی را چ شوخە	بەژنا خانانە گەلو
یا ژ ریمەت قەت نەبیژن	ئەو پەری خانە گەلو
دلبەرا چاردە بوھاری	ئەف چ فیغانە گەلو
قەت دبت دلبەر نەساخ بت	ئەف چ لەیلانە گەلو
ئەژدەھاك ئەقرو دزورن	زوری خاقانە گەلو
ھەر ژ ھنگی مللەتی مە	دیل و قوربانە گەلو
زاروین کوردان دکوشتن	مەژی دەرمانە گەلو
دایی ساخ بت شاھی فارس	دەردی مارانە گەلو
لی نھو مار چارسەرینە	خوین لی ئەرزانە گەلو
پی و دەستین مە دپیقن	سەر بی کیشانە گەلو

* * * *

(بابەتین بەشی ئەدەب)

- ۱- داستانا کوردی (قەلای دم دم)
- ۲- ریبازین ئەدەبی - ریبازا کلاسیزم
- ۳- ئەدەبیاتی کلاسیزمی کوردی - شیوہیی لوری
- ۴- ئەدەبیاتی کلاسیزمی کوردی - شیوہیی گوران
- ۵- ئەدەبیاتی کلاسیزمی کوردی - شیوہیی کرمانجیا ژووری
- ۶- ئەدەبیاتی کلاسیزمی کوردی - شیوہیی کرمانجیا خواری
- ۷- دەسپیکا پەخشانا کوردی.
- ۸- میژوویا رۆژنامەگەری و پەییوەندییای ب گەشەسەندنا پەخشانا کوردیشە .

بابەتین بەشی نموونەیی ئەدەب

- ۱- مەلایی باتەیی
- ۲- جەسیب قەرەداغی
- ۳- کوردی
- ۴- کانی
- ۵- مەلای تەهاییی مایی
- ۶- کامەرانی موکری
- ۷- مەلای مەحمودی بایەزیدی
- ۸- میر جەلادەت بەدرخان

۱- داستانا کوردی

کهلا دمدم

ژێدهریڤ مێژوویی ب درێژاهی بهحسێ وان رویدانیڤ گرنگێڤ سالا ۱۶۰۸ز کرێیه، ژلایێ قهگیرانا مێژوویقه ب ساناھی دشییڤ دسهچاویڤ فارسی و کوردیدا بگهیریڤ بو راستیا قی قارهمانیی و ب کوم شههیدبوونا کوردان و سهر نهچهماندا وان، قارهمانیڤ کهلا دمدم ب سهروکاتیا (خانی لهپ زیڕین) تا دوماهی ههناسه و دوماهی دلوپا خوینی بهرانهر داگیرکهراڤ شهپرکرن و مرنا ب کوم ب باشر زانی ژ سهر شورکرنی، قی کهقالی مهزنی قارهمانهتیا ئهدهبی کوردی رووبههکی ژور قهگرتیه، ئهگهر داستانێڤ دی ژ داستانێڤ فولکلوری هاتبنه وهرگیران بو داستانێڤ شعری ییڤ نقیسی .. داستانا کهلا دمدم ژ رویدانیڤ دیروکی بوویه داستانا فولکلوری و داستانا فولکلوری بوویه چيروکا سهر ژ نوی و رومانا نوی، ژ دهسپیکا سهدهیی ههقدی تا ئهقرو پالهوانیا جهنگاوهریڤ کهلا دمدم ل سهر زاری سترانیژ و چيروک قهگیرێڤ کورده، ل ههمی دهقهریڤ کوردستانی و ب ههمی دیالیکتیڤ کوردی دهینه قهگیران.

قی بهرههمی فولکلوری گهلهک لایهنیڤ خوراگريا جهنگاوهریڤ کهلا دمدم بهرچاڤکریڤه و بهشهکی دی ههتا نوکه ل سهر زاری خهلکی ماینه. روژ ههلاتناسان گهلهک ژمه پتر پویته ب سهرهاتی و بهیتیڤ کهلا دمدم دایه، ههروهکی وان بهلاڤکری و کریه رووسی و ئهلمانی و فرهڤنسی و ئهرمهنی، ههروهسا کرێیه فارسی.

زانایی کوردی سوڤیتا بهری (ئوردیخانی جلیل) چەند قەگیڕانیڤ داستانا
کەلا دمدە تومارکیرنە و بو زمانی روسی ژێ وەرگیڕایە و ل سال ١٩٦٧ز
بەلاقەکرییە.

ئەف داستانە ل کوردستانا عێراقی ب شیوی چیرۆکا سەر شانویی
هاتیە نڤیسین، نڤیسەر (مستەفا سەلح کریم) ی ل سەر بنیاتی کەرستی
میزوویا پیەس (شانویی) (شەهیدانی قەلایی دمدە) نڤیسە و ل سال
١٩٦١ز هاتیە چاپکرن، هەر کەرەستی دیروکی و فولکلورییە بوویە ژێدەر
بو دانانا چیرۆک ورومانا کوردی.

نڤیسەری ناقداری کوردین سوڤیتا بهری (عەرەبی شەموی ل سال
١٩٦٦ز پۆمانەک ب زمانی کوردی و پیتین پۆسی (سلاقی) ل یەرێقان
چاپکرییە پاشی بو زمانی روسی هاتیە وەرگیڕان و ل سال ١٩٦٩ ل
مۆسکۆ هاتیە چاپکرن. عەرەبی شەموی هەولدايە پەيوەندیڤ دوستینیا
کورد و نەتەوین هەقسوین وان روونبکەت، ب تایبەتی خەباتا قان گەلان
بەرانبەر داگیرکەری ئێرانی و عوسمانی، هەرودسا وینەیی بژارەیی
ژیانا جفاکی و ئابوری یا کوردستانی ل دەستپیکا سەدی هەقدی
کیشایە، هیشتا ئەقی داستانا مەزن جەهێ خو د توری کوردیدا و جیهانیڤا
نەکرییە.

١- د قەگیڕانەکا داستانیدا میر (خانێ لێپ زیڕین) کو سەرکردی
کوردان بوو، گازی مەردانە بەرانبەر (شاھ عەبباس) ی ئێرانی
بلند دکەت و دبیزیت:

خه لقی مه نایی رایی
 هیثیا دوزمنه ل مهیدانی
 مینا شیرا نه وشه ردکه
 ههرتم دوزمنالته دکه
 مه نه خوفی عه سکه ری ته
 مه نه خوفی خانی ته وریری
 گه لی راناکه ژه مبیژی
 مه نه ترس خانی چین و ماچینی
 قر ناکه خه لقی مه
 مه نه خوفی ته یمورییا
 به لا ناکه خه لقی مه له چیا
 تاجی ته قه بول ناکه م

.....

کوردستانی بی ناف ناکه م

(بو ژ بهر کرنیه)

په یف

نایی رایی

هیثی

مینا

شیرا

ههرتم

رامان

: نایبته سهر ری (واته: بو شاه عهباسی).

: هیوا ، به هیوا ، به ته ما

: وهکو

: شیران

: ههردهم ، ههرکات

کهلیّ : کهلهه ، قهلا
 هه‌مببّز : قه‌حه‌واندن، لقّیره ب راما‌نا (مه‌یدان) هاتییه.
 قرناکه : ژناف نابته ، له ناو‌نابته
 به‌لاناکه : له‌ناو ناچیت
 ببّی ناّف ناکه‌م : به‌دناو نا‌کوم
 نموونه‌یه‌کادی ژ قه‌گی‌رانه‌کا دی یا قسّی داستانیّ ب زاریّ موکریانی
 چیروک ببّژ دببّژیت:

خان نه‌ودال و کاکه خانه
 جه‌وت شه‌وانه و جه‌وت روژانه
 شه‌ریان ده‌کرد به‌شیرانه
 شیران نه‌یاندیت کیلانه
 له‌ش که‌وتن وه‌کی گردانه
 خوین روّیی هه‌روه‌ک جو‌گانه
 بال‌چوو‌غه‌یی شیران نه‌مانه
 شه‌هیدیان کرد کاکه خانه
 خان ده‌لیّ: خانی خه‌زایمه
 هه‌تا له‌ دنّی نه‌ز بژیمه
 بو‌خوم به‌رژینی شه‌ریمه
 خان نه‌ودال و کاکه خانه
 گرتب‌وویان وه‌عد و په‌یمان‌ه

(هه‌می بو‌ژ به‌ر کرنیییه)

ڀاڦه ڪرنا پءِ يشان :

به شيرانه	: ب شمشير ، ب شيري
ڪيلان	: ڪيلانا شمشيري
گرد	: گر
جوڳه	: جوڳ
بالچووغه	: جهي شهري ، شويني شهر ، شه ڀڳهه
خهزا	: غهزا ، جهنگي پيروز
دني	: دنيا

رېبازين ئەدەبى

رېبازا كلاسيزم:

رېبازين ئەدەبى بۇ جارا ئىككى ل ئوروپا پشتى سەردەمى
راپەرىنى ل دەوروپەرىن سەدى ھەقدى زاینى سەرھەلدا، دناڤ وان
رېبازين ئەدەبىدا كلاسيزم كەڭتەرىن رېبازە ژلايى پەيدا بوون و بەلاقبۇون
و دەسلەت پەيدا كرن ل سەر بەرھەمىن ئەدەبى.... بەرى وى سەردەمى
(ئەدەب)ى شىۋازەكى ئازادانە رىكا خو گرتبۇو، كو ديارە لقيرە ئەدەب
زور ژ رېبازان كەڭتەرە و ھەر ژ دەسپىكى ب شىۋازەكى سەربخو ھوزان
ھاتىيە گوتن ... بى ھىچ ئاگەھىيەك ھەبىت دەربارەى رىنما و بنەمايىن
وان رېبازين ئەدەبى و ئەگەر ھەر ساخلەت و تايىبە تەدەبىيەكا گشتى
ھەبىت كو ھوزانقنان پەيرەوكرىيت... وى دەمى ئەو پەيرەوكرن ژ
ئەنجامى ھىچ پىك ھاتن و دىك گەھشتەكى نەبوو بەلكى ھوزانقنان ب
سەلىقەيا خو ئەو تايىبە تەندى دەسنىشانكرىيە.

بزاڤا سەرھەلدانا ئوروپا د قادا ئەدەب و ھونەرىدا بوويە ئەگەرى ژدايك
بوونا ئىكەم رېبازا ئەدەبى و ھونەرى دىروكا مروقايتىيى دا كو رېباز
(كلايزم)ە و ب شىۋەكى تايىبەت دماوى سەدى ھەقدى زايىنى دا ل وەلاتى
فەرەنسا گەشەكر، دەدەبىيەكىدا دا كو ب سەدى زىرىن دەيتە دانان
دەمىژوويا فەرەنسا دا... ھەرچەندە بەرى ھىنگى دەسپىكا قى رېبازى ل
ئىتالىا پەيدا بوو، پاشى بەرەف ئنگلتەرا و ئەلمانىا و وەلاتىن دى يىن
ئوروپى بەلاقبۇو.

په یفا کلاسیزم ژ(کلاسس - Classi) لاتینی هاتییه، کو دبنیاتدا ب راما نا
یهکه یهکا (که شتی گهل)^(۱) دهیت، هر ژوی رمانی بو یهکه یا خواندنې
یان پولا خواندنې هاتییه بکارئینان.

ناقکرنا جوړه ئهده بهکی ب قی ناقي، وی چهندي دگه هینیت کو ئه و جوړه
ئهده به نه مره و ب دریژاها پوژانان ب کیرو وی چهندي دهیت کو بو
په روه رده و فیرکرنا گهنج و لاوان ل پولین خواندنې بهیته بکارئینان. هر
ژبه ر قی ئه گهری ژی بوو کو هر دوو ئهده بیاتین که قنین یونانی و رومانی
ب ئهده بی کلاسیزمی هاتییه دانان، چونکه خواندان قان هر دوو جوړه
ئهده بان ل قوتابخانه و زانکویین ئوروپا یین جارن ونهو ژی باشتیرین
هوکار بوویه بو په روه رده کرن و گه شکرنا هزر و بیړین لاوان، ئه قرو ژی
خویندنا زمان و ئهده بیاتی یونانی و لاتینییی که قن د زانکویاندا ب
کلاسیزم دهیته دانان.

کلاسیزم د ئهده بیدا لاسایی و (چاقلیکرن)ه“ لهوما ئه و گه شکرنا و پیشقه
چوونا ئهده بی ئه و ل ئوروپا سه ره لدای، هه می ل سه ر بنیاتی چاقلیکرنا
ئهده بی یونانی و رومانی هاتییه دامه زراندن، هر ئه قی ئه گهری ژی و هر
کو نقیسه ر و توره قانیین سه دی هه قدی مل ب ملی ره خنه گرین وی
سه دهی زاراقی کلاسیزم بو ریبازا خو یا ئهده بی یا نوی دانن.

(۱) که شتی گهل: ژماره کا که شتی یان (اسطول).

رېبازا کلاسیزمی لدهف ئوروپییان ب گشتی چهند ساخلهت وتاییه تمه دی
هه نه، گریدایی چهند ریڼما و بنه مایانه:-

۱- تاما خو ژ تورین یونانی و لاتینی و هر دگریت و مادی وی یی
ئهدهبی ژی بو وی ئیکی کو نفیسه ریڼ سهدی هه قدی به ردهوام
چاقی وان ل وی چهن دی بوویه جوړه ئهدهبکی وده سا په یدابکه ن
کودبابت و هیژا خوډا وده کی یڼ یونانی و لاتینی یڼ که څن بیت.

۲- ئەف جوړه ئهدهبه قهریژا ژیرییه. دیاره گرنگترین ساخلهتی
ژیری ژی روونی و ئاشکراییه، ئهدهبی کلاسیکی چونکه قهریژا
ژیری یه له ورا به ردهوام هه ول ددهت بگه هیته راستین گشتی،
وهه ر ژبه ر قی چهن دی ژی بوویه کو بههرا پتراهه رهمین
کلاسیزمی د ئهدهبیدا، بههه می شانوگری بوویه، بههروفاژي
بهههه مین رومانتيکی کو بههرا پتر پیک هاتییه ژ هوژانین
سترانان.

۳- گرنگیدان ب دارشتن و راستفه کرنا شیوازی نفیسیڼی، ئهدهبی
کلاسیزمی ریژه کا زور ل بناغه و بنه مایڼ زمانی دگریت وبقی ژي
ژ رومانتيکیان جودا دبنه قه، چونکه رومانتيکی دقې بیا قیدا هه
دهم ههزا نویکرن و نوی خوازیی ههیه، بو نمونه درومانتيکیدا
رهنگه په یف بو مه بهستا خو یا رههه ن بکار نه هیټ، دکلاسیزمیدا
ههه پویته ب رههه نایه تییی و جوانیا دهه برینی و زمانقانییی
دهیته دان ژبه ر قی ئه گه ری ژي لنک ئوروپییان نفیسه ری خودان
شیان دزمانیدا ب نفیسه ری کلاسیزمی دهیته ناڅکرن بلا بههه می
وی ب بهه ر قی ریبازی ژي نه که قیت.

۴- ئەدەبىي كلاسسىزمى دىگەنچە بىر ھىندىك ياسا و بىنەمايىن تايىبەت وئىك ژوان بىنەمايىن سەرەكى روونى و ئاشكرايىيە، ھەر ژقى دىتتى رەخنەگرى فرەنسى (پوالو) دوى باۋەرىدايە ھەر تىشتەك ب روونى ھەست پى بەيتە كرن، دىيىن ب روونى دەر بىرىن، لەوما كلاسسىزمى دوى باۋەرىدا بوون كو ھەر ئالوزىيەكا د ئەدەبىدا ھەبىت دزقپىتە قە بو وى ئالوزيا دھزرو بىرىن نقيسەرىدا، و نەزالبونا وى ل سەر بابەتى... لەوما كلاسسىزم دوزمنى ئالوزى و نە ئاشكرايىيە.

۵- كلاسسىزم د ئەدەبىدا ب كرىارا چاقلىكرنا سروشتى دىتە دانان و ب گشتى كلاسسىزما بۇ چوونەكا مروقانى ھەيە.

ئەقە د ئەدەبى ئوروپىدا، بۇ ئەدەبى كوردى ژى ديارە بەرھەمىن ئەدەبى يىن دىگەنە بەرقى رىبازى ب ئەدەبەكى كلاسسىكى دىنە دانان، ئەقە ژى ژبەر وى چەندى نىنە كو بنىاتى خو ژ ئەدەبى رومانى و لاتىنى ۋەرگرتىيە، بەلكى ئەم ژى ب ھىندىك ژوان پىقەرەن بۇ ئەدەبى كلاسسىزمى ئوروپى ھاتىنە دانان ئەدەبىياتىن خو پى ب ھەلسەنگىن، ولبەر رووناھىيا ئەدەبى كلاسسىزمى ئوروپى ئەم ژى بەرھەمى كلاسسىزمى يى خو دەسنىشانىكەين.

ديارە ھوزانقانى كورد دەمى ھوزان نقيسى، ئازادانەكارى خو كرىيە، ئاگەھ ژ ھىندى نەبوويە كو ئەو بەرھەمى دىقسىيەت روژەك بىت رەخنەگر و زاناين ئەدەبى بو پولىن بىكەن و بىخەن بەر ئىك ژ رىبازىن ئەدەبى لدويف ساخلەت و تايىبەتمەندىن وى بەرھەمى، لەوما ئەقرو دىيىن بەشەكى وان بىنەمايا بىكەنە بنىات بو پولىنكرنا بەرھەمىن خو يىن ئەدەبى.

بنه مایین ئەدەبیاتین کلاسیزمی کوردی:-

۱- پتیریا بەرەمەمین ئەدەبیاتین کلاسیزمی کوردی ھۆزانن، چونکە نیشانان زال ب سەر وی ئەدەبی کلاسیزمیدا شعر و ھۆزانە، کو ئەوژی دشیوی شعرا ستونیدایە و ب ئیک سەروا (قافیە) ھاتییە خواری.

۲- ئەدەبی کلاسیزمی کوردی گرنگییەکا زۆر ب موکمیای واتایی ددەت، ئەدەبەکە کو ھەمی کەس نەشین ب ساناهی تی بگەھن، چونکە کلاسیزم ب خو ئەکادیمیەت و قوتابخانەییە.

۳- ئیکەتییای بابەتی د ھۆزانان کلاسیزم کوردیدا زۆر کیم ھاتییە پەیرەوکرن، چونکە ھەر بەیتەکییدا ھۆزانقان بەحسی ئیک جورە بابەت دکەت.

۴- پەیرەوکرین بابەتی کلاسیزمی چاقلیکرنا بەرەمەمین ئەدەبی یین پیش خو دکەن، لی نەک چاقلیکرنەکا کورانە، بەلکی ب بەرچاڤ وەرگرتن ول شوپ چوونا کومەکا دەستوور و دەسپیکان دەربارەیی بابەتی وینەیی و شیوی داریزتەنا ھۆزانن.

۵- ھۆزانان کلاسیزمی کوردی ل سەرکیشتا (ەرەوزی) ەرەبی ھاتییە دانان و ترازیا وی ئەو کیشین زمانقانی ناقداری ەرەب (خەلیلی کوری ئەحمەدی فەراھیدی) دانایین ... و ھۆزانقانی کلاسیزم کوردی ژێ ھەولدا یە ھەمی دەریایین قی کیشی بکاربینن.

- ۶- کلاسیزم پتر گرنگییی ددته رویی ژدەرڅه و روخسارو دیمه‌نی پتر ژ ناڅه‌روکی، پتر گرنگییی ب پهیښازیی ددته ژ پامانی، ب وینه‌ی ژ مادده‌ی، هوژانقانیی کلاسیزمی زور گرنگی ب پهیښی و ر‌ه‌وانیییژی دایه، بو نمونه هوژانی (نالی) څی دیاردی بڼه‌جه دکه‌ن:
- ۷- هوژانی کلاسیزمی کوردی ل دور چهند مه‌ره‌م و مه‌به‌سته‌کانه وژی دوور ناکه‌څن وه‌کی: دلداري، غه‌زل، کریتکرن، پی‌گوتن و . . هتد.
- ۸- دئه‌ده‌بیاتی کلاسیزمی کوردیدا ژبه‌ر ره‌وشا ملله‌تی کورد، زور جار هوژانقان و شاعیرین کورد باب‌ه‌تی نه‌ته‌وايه‌تی به‌رچاڅکرییه و ئەڅ دیارده‌یه کلاسیزم کوردی ژئه‌ده‌بی کلاسیزمی یی جیهانی جودا دکه‌ت، نمونه ژی هوژانی ئەحمه‌دی خانی و حاجی قادری کویی . . . هتد.

ئەدەبیاتی کلاسیزمی کوردی شیوهیی لوپری

ئاشکرایه کو پشتی سالاً هه قدی مشهختی ئاینی ئیسلامی یی پیروزل کوردستانی به لاقه بوویه، ژ وی ده می کوردستان وهکی هه می جهین دی یین ژیر فه مانا ئیسلامی زمانی عه ره بی تیدا زالبوو، ئەدەبیاتی کوردی ژ ئەگه ری بارودوخی نوی و زالبوونا زمانی نوی“ ب لاوازی و ئاڤا بوونی چوو، چونکه کوردان ژ وی وهکی هه می مله تین دی یین موسلمان بو ماوه کی درێژ نفیسین و به ره هه می ئەدەبی هه ر ب زمانی عه ره بی نفیسیه.

لی ل سهر ده می سه لجوقیان ول دویڤدا ڤه. مله تین موسلمانین نه عه ره ب زڤرینه ڤه زمانی خوی دایک، و به ره هه مین ئەدەبیاتان پی نفیسینه، دیاره سهر ده می سه لجوقیان ژلای میژوویی و سیاسی ڤه یی ئه رینی بوو و پشته ڤانه کی مه زنبوو بو زیندیکرن و ڤه ژاندنا ئەدەبیاتان. کورد ژ وی وهکی وان زڤرینه ڤه سهر زمانی خو پیچ پیچه هوزانڤانان ده ست دا زیندیکرن و ڤه ژاندنا ئەدەبیاتی کوردی، ده سپیکه کا نوی بو ئەدەبیاتی کوردی ل سهر ده می ئیسلامی ده سپیکر، هوزانڤانان هوزان ب زمانی کوردی ڤه هاندن، لی ژ به ر دژواری و به رته نگیا روژگاری پتیریا به ره هه مان ژ ناڤچوون و نه مان که قنترین هوزانین کوردی کو پشتی سهر ده می سه لجوقیان ماینه و ژناڤنه چووینه، هوزانین بابه تاهری هه مه دانینه، کو ب زاری لوپری گوتینه.

بابه تاهرى هممه داني

ژيانا وی:

بابه تاهرى هممه داني یی بهرنیاس ب بابه تاهرى عوریانی،
هوژانقانه کی مهن و ههره گه وره یی کلاسیزمی کوردییه، نهف هوژانقانی
مهن زور لایه نیین ژيانا وی ب نه دیارو قهشارتی ماینه، تنی هند ژي
هاتییه زانین کو خه لکی باژیری هممه دان بوو - باژیره که سهر ب دهقرا
لورستانقه چوارینن خو ب زاری لوری کوتینه، مروقه کی سوفی و خودی
نیاس بوو، ژ خه لکی دوور کهفت و قهدهری لدهف وی باشتربوو، به لکی
بگه هیته خوشتقییی خو، ههر ل هممه دان چوویه بهر دلوقانییا خودایی
مهن گوری وی ل سهر گرهمکییه کو دکه قیته باکوری روژ ناقایي هممه دان،
نوکه نارامگه ههکا جوان ل سهر هاتییه دورستکرن.

دهرباره ی ژيانا وی گه لهک کهس په یقینه وهر ئیکی ل دویف هزرو
بوچوونا خو تشت نفیسییه، لی ژيانا بابه تاهری وهکی شاعرین دی یین
مهن دوور نه بوویه ژ دهست تیوهر دانا میژووناسین نه دهبی و نه وین
مهنده هوش پیگیر بوو ب بیرو بهرهمی وی یین نه دهبی “دنه جامدا
وهسا دیار بوو کو سال ژدایک بوونا وی بهری نیقا ئیکی ژ سه دی چواری
مشه ختی نه بوو.

میرزا مهدی خان گوتارهک درباره ی ژيانا بابه تاهری دگوڤارا (کومه لا
ناسیایی) دا (بهنگال) سال ۱۹۰۴ز به لاقه کرییه، دیروکا ژدایک بوونا
بابه تاهری هممه دانی لپه ی قی چوارینا وی بهرچا فکرییه:

موئان به حروم که دهر زهرف نامه دوستوم

موئان نوقتته که دهر حهرف نامه دوستوم

به ههر ئهلفی ئهلف قهدی بهر ئایو

ئهلف قه دوم که دهر ئهلف نامه دوستوم

(ئهف چوارینه بو ژبه رکر نییه)

ئانکو: ئهز وهکی وی دهر یایی مه کو دپه یاله کیدا دهر که فتیمه، ئهز وهکی وی خالی مه کول ده سپیکا پیتته کی پهیدا بوویم، پشتی ههر هزار سالان ئهلف ئه دامه که دهر ده کفیت، ئهز ئهلف ئه دام و به ژن راستی وهکی ئهلفم کو د ئهلفی دا (هزاری دا) هاتیمه دونیایی، پاشی میرزا مه هدی خان ددیرا دوماهییی دا لپه ی ژمارین ئه بجه دی شروقه کرییه، کو سالاً ژدایک بوونا بابه تاهری دکه قیته ۳۲۶ ی مشهختی کو بهرانبهر (۹۳۸ز)یه، ههروهسا سالاً ۴۰۱ ی مشهختی دانایه ب سالاً مرنی . . . ی چ بهلگه نه ئیناینه کو بهرانبهر (۱۰۱۰ز)یه، ههر چهوا بیت چهند سال کیتمریان زیده تر چ ژ بهایی هوژانقانییا بابه تاهری کییم و زیده ناکهت کو هوژانقانه کی سوفی و خودی نیاس بوو د سهردهمی خو دا.

به رههم:-

ئهو به رههمین ئه ده بی یین بو مه ژ بابه تاهری مایین کومه لا چوارینین وینه کو زور ب هیژبوون و جهی خو ددل و دهر وونی خه لکیدا کریوون و ژبه رکرینه، ژ به ره بابه کی بو به ره بابه کی مانه قه یان هاتینه قه گوهاستن تا گه هشتینه سهردهمی چاپکرنی، پاشی ددیوانه کا بچویدکا چهند جاران هاتییه چاپکرن، لی پتريا چوارینین وی کو هاتینه چاپکرن ده ستکاریه کا زور تیدا هاتییه کرن و په یقین فارسی دگهل تیگهل کرینه ، ههروهسا

گەلەك چوارین ب حەزین خو داینه پال بابەتاهری بو ناف و دەنگیا وی، هەتا گەهشە وی راددهی کو بابەتاهری هەشتی چوارین گوتینه، لی نیزیکی پینچ سەد چوارینه ب ناخی وی هاتینه بەلاقەکر، ژبلی کومەلە چوارینین وی دوو پەرتووکی، دی ب ناخی (الکلمات القصار) و (الفتوحات الربانی فی اشارات الهمدانی) ب زمانی عەرەبی داناینه کو د ئەواندا پلە و پایە بلندی یا ئەدەبی و سوفیاتی و خوداناسیا وی بو مه دەرکەفیت.

پوختاری هۆزانی وی:

بابەتاهری ئەو پێبازا گرتییە بەر، رێبازەکا سادە و بی گری بوویە، قیایە دەوروپەری خو ب هەمی جوړه بیروپرایان تیبگەهینیت، هۆزانی وی ب زمانەکی سادە و ساکار بوون، هەمی کەس، خویندەقان و نەخویندەقان د هۆزانی وی گەهشتینه، ب زاری لوری یی پەتی و سادە رمانەکا بلند دەربرییە، بابەتاهری ل دویف وشە سازی و شیوازی موکوم و پەیفین گران نەگەریایە، بەلکی هۆزانی خو ب قالبی (چوارینه) دارشتییە، ئەو قالب دگەل تشتی وی دقیا ئیک دگرت، کو پەیف دسادهن، کارتیکنی ل دەروونی خەلکی بکەن، ب ساناهی بهینه ژبەر کرن.

بابەتاهری شیوازەکی تایبەتی هەبوو، چاف ل کەسی نەکرییە، شیوازی چوارینین وی دبێ وینە بوون، هۆزانی کەسی کار لی نەکرییە، هەر تشتەکی گوتبیت یی تایبەت بوو ب ویقە، ژ داهینانا وی ب خو بوویە. کیشا عەرووزا عەرەبی بکارئینایە لی ب ساناهیترین کیش هەلبرارتییە کو دگەل پەیفین سادە و ساکار یا گونجایە و بوونە تمامکەری ئیک دوو، کو کیشا (مەفاعیلون - مەفاعیلون - مەفاعیل) ه کو ئاوازهکا موسیقی یا خوش هەیه.

ناڤه روڤا هوڙانين وي:

دهمی بابہ تین بابہ تاهری دخوینی، وەسا دی بو تە دیاربیت کو
بابہ تاهری هوڙان بو کەسەکی نەگوتییە، پەسنا کەسی نەکرییە . . دا
بگەهیتە پلە و مەرەمەکی، یان ھندەک تشت ب دەست بکەڤن، بەلکی بو
حەزا دلی خو گوتینە، بو قیانا خودای گوتییە، هوڙانقانەکی سوفیگەر
بوویە، هوڙانقانی ئیکانە یی کورد بوویە ریبازا سوفیگەریی گرتییە و ل
سەر دەمی پەیدا بوونا سوفیگەریی ژیا یە، سوفیگەریی چەند قوناغەکی
هەین پیدقییە سوفیگەر ئەوان قوناغان ببیریت هەتا بگەهیتە ئاستی
تەمامیی . . ئەو قوناغ ژێ پیکهاتینە ژوان ریکین سوفیگەرەن گرتین. و
دەست ژ ھەرتشتەکی بەردەن کو پەیوەندی ب ژیا نا سەر رویی ئەردی
هەبیت و ژیا نا سەر رووی ئەردی، ب دل و جان بەرەف مەبەستین
سەرەکی دچن دابگەھنە لایی خوشتقیی خو کو خودایی مەزنە“ وی
دەمی دی گەھنە پلەیا ژناڤچوونی و خوشتقیی خو . . ئەڤە ژێ ھندەک ژ
چوارینین وینە:—

۱- مۆنان رەندم کە نامەم بی قەلەندەر
نەخون دیروم، نەمۆن دیروم، نەلەنگەر
چو روز ئایە بگەردەم گەردی گیتی
چو شەو ئایەد بەخشتی وا نەھەم سەر

۲- دلی دیروم ز عیشت گێج و ویچە
مۆژە بەرھەم زەنوم خوونا بەریچە
دلی عاشق بەسانی چووب تەربی
سەری سووجە سەری خوونا بەریچە

۳- نه گهر دل دلبه رو دلبه ر کودوومه

وه گهر دلبه ر دل و دل راچه نوومه

دل و دلبه ر وه هه م ناوټته وینوم

نه زونوم دل کییه و دلبه ر کودوومه

۴- خوشا ئانان که هه ر شامان ته وینون

سوخن واته که رون واته نیشنون

نه گهر ده ستوم نه وی کایوم ته وینوم

بشوم ئانان بونیوم، که ته ویون

۵- دلم مه یلی گول و باغی ته دیره

سه راسه ر سینهم داغی ته دیره

بشوم ئالاله جاران دل که روم شاد

دیوم ئالاله هه م داغی ته دیره

۶- بو نه وشه ی جوکه ناران هه فته یی بی

نه لاله ی کوه ساران هه فته یی بی

مونادی می که رون شه هروبه شه هرو

وه دفای گولعوزاران هه فته یی بی

(بتنی دوو چوارین بو ژبه ر کرنینه)

ڀاڦه ڪرنا پهي ڏيکارڻ:-

مو :	مؤ :
ئان :	ئان :
پڙهندم :	مروڻي هه لوهر ياي :
نامم :	من ناڻڪهي :
ڦهله ندمر :	هه ڙار ، ڙار :
خون :	خوانڪ ، سفر ، ڦه رخه سيني :
مون :	ڪه سهڪ ، مروڻهڪ :
لهنگهر :	پشته ڦان ، لايه نڪر :
ڇو :	ڪو :
ٺايه د :	هات :
بگه ردم :	بگه رييم ، دنيا :
گيتي :	جيهان ، دنيا :
ٺاما دهستوم :	پهيدا بووم ، هاتيمه دنيايي :
زهر ف :	پيالو :
ديروم :	ههيه :
گيچ ويچو :	گيڙو هيڙو :
موڙه :	موڙيلانڪ :
به رهه م زه نوم :	تيڪه لڪه م :
خونا :	خوينه لوو :
بريچو :	بريڙيت :
به ساني :	وهڪو :

چووب	: شول
سووچه	: دسوژیت
گودوومه	: کیشکه
چ نوومه	: ناڤی وی چیه
ئاوټه	: تیکهله
وینوم	: دبینم
نه زونوم	: نزانم
خوشا	: خوزی
ئانان	: ئهوان
هه رشانان	: هه ر ئیقاریه کی
سوخن واته کهرون	: دگهل ته دئاخښ
واته نشینون	: دگهل ته دروینن
نهوی	: نه گه هیت
کایوم	: کو بهیم
بشوم	: بچم
دل کهروم شاد	: دلی من شاد بیت
دیوم	: من دیت
داغی تهویره	: د خه ما ته دایه
جو کهزاران	: په خی جوئی
کوهساران	: زوزانان ، کویستانان
می گهرون	: بانگ دکهت
شه هرو به شه هر	: باژیر باژیر

شروقه کرنا پامانا چوارینان

- ۱- ئەز ئەو ھەلوەریایی ھەژارم کو نەفەر خەسینیەك ھەییە نانی ل
سەر بخۆم، نەجھەك ھەییە تیدا بھەوییم، نەكەسەك ھەییە
پشتەقانی و لایەنگریا من بکەت، گەر پوژھات ل دوور جیھانی
دگەرم، گەر شەف ھات دی بەرەکی دانمە بن سەری خو و نەم.
- ۲- دلەك من ھەییە ژ ئەقینا تە یی گێژ و ھێرە مژویلانكان بگەھینمە
ئێك خوین دی رێژیت، دی ئەقینداری وەکی توولەتەری، سەرەکی
دسوژیت و سەری دی ژێ خوین ژێ دەیت.
- ۳- ئەگەر دل دلبەرە پا دلبەر کییە؟ ئەگەر دلبەر دلە ئەری ناڤی
دلبەری چییە؟ دل و دلبەری پێكفە تێكەل دبینم، نزانم دل کییە؟
ودلبەر کییە؟
- ۴- خوزیکین وان ئەوین ھەمی ئیقاران تەدبێن و دگەل تە دئاخن
ودگەل تە دروینن، ئەگەر قێرا نەگەھشتم بەیم تەببێنم دی چەوا
وان بێنم یین کو تە دبێن.
- ۵- دلی من ھەزا گول و باغیت تە ھەییە، دسینگێ مندا خەما تیدایە،
ھاتم ھەودکا گولان ببینم دا پێچەکی دلی من خووش و شادبیت، من
دیت گولان ژێ داخ و بیریا تە ھەییە.
- ۶- ھەر ھەفتییەکی بنەفشوکیں رەخی جوکان، ھەفتییەکی کولیلکیں
دەقەرین چیاپی، باژیر باژیر گازی دکەن و دبێژن: وەفاداریا
گولعوزاران = پرومەت گولان = ئەوژی ھەر ھەفتیەکی.

ئەدەبیاتی کلاسیزمیی کوردی شیۆهیی گۆران

دەستیگا سەرھلدانی (پەیداوونی):

ھندەك ژ شارەزایی ئەدەبی کوردی لێك وان وەسایە کو تیگستا شیعرا شیۆهیی گۆرانی کە قنترین تیگستە د ئەدەبی کوردیدا، واتە دەسپیکا میژوویا ئەدەبی کوردی ب شیعرا شیۆهیی گۆران دەست پی کریه. ئەگەر چوارینی بابەتاهری هەمەدانی (۹۳۸ - ۱۰۱۰ ز) بەدینه لایهکی کو ب شیۆازی (لوری) هاتینه نقیسین، شیعرا کوردی شیۆهیی گۆران شیعرەکا رەسەن و ب بنیاته ژ لای روخساریقه، ب تایبەتی کیشا خومالی (برگهیی) و جووت سەروا (قافیا مەسنەوهی)، ژ لای ناڤه روکیقه سی بابەت هەبوینه:

۱- شیعرا چیرۆکی یا چیرۆکا شیعری (داستان) چیرۆکا دلداری و دەسبازی و سەرھاتیین (حیکایەت) ئەفسانەیی.

۲- شیعرا گۆرانی (ویژدانی، کەسی، سروشت).

۳- شیعرا ئایینی یا ئۆلی (مەزەهەبی).

شیۆهیی گۆران ل پێش پەیداوونا ئایینی ئیسلامی زۆر بەلگەو ئامۆزگاریین ئایینی پی هاتینه نقیسین، هەر وەسا ل دەوری ئیسلامی ژیدا گەلەك هۆزانی ئایینی یین جودا جودا سەر ب چەند پەیرهوین ئیسلامی پی هاتینه نقیسین، ئەڤ پەیرهوینییه کەرەستەیهکی ب بها و گرنگ بۆ لیکدانا میژوویا ئاین و ئۆل و تەریقهتی ل کوردستانی پەیدا دکەت، وەکو یا دیار پتیریا نەتەوین موسلمان یین نەعەرەب پشتی

موسلمان بووین بو ئەدەبیات نقیسینی دەست ژ زمانی خوئی نەتەوایی بەردا و بو ماوێهکی زمانی عەرەبی، زمانی ئەدەبیات و نقیسین و خواندنا خویندەوارین ئەقان نەتەویان بوو.

ل دەوری سەلجوقییان و لدویقدا ھندەك ژوان نەتەوایی موسلمان یین نە عەرەب زمانی خو بو بەرھەمیی ئەدەبی و خواندن نقیسینی بکارینا، لئك کوردان ب زاراقی گوران کە قنترین بەرھەمی پستی سەلجوقییان کو ھەتا ھەو لبر دەست دابیت و ژ بەرزەبوونی رزگار ببیت ھۆزانی (مەلا پەریشان) ینە.

ژیان و بەرھەمی مەلای پەریشان:

ناقوی وی محەمەدە و خەلکی (دەینەوەر) ناوچەیا کرماشانە، ھۆزانی وی وی نیشامە ددەن کو ھندەك ژوان ل سالاً (۸۰۱)ی مشەختی نقیسینە کو دكە قیتە دەوروبەری سالاً (۱۳۹۸)ی زاینی. ئەقە ھندی دگەھینیت کو ھۆزانقان ل دوماھیی چەرخێ چواردی و دەسپیکا چەرخێ یازدی زاینی ژیاہ.

ئەو ھۆزانی مەلایی پەریشان یین کو ھەتا ھەو لبر دەست دانە ھۆزانی ئایینی، (مەزھەبێن) ە، ستایشا (مەدح) پیغەمبەری سلاق لی بن دكەن. دقان سالی دوماھیییدا کۆمەلەکا ھۆزانی وی ل کرماشانێ ھاتنە چاپکرن، گەلەك ب سوژ چیرۆکا شەھیدبوونا حەسەن و حوسەینی قەدگێریت.

مه‌لایى په‌ريشان ل ده‌سپيكا ئيك ژ (مونا جاتين) خو دييژيت:

- ۱- خودا من به‌ندى ناچيزو زه‌ليل
- گونام كه‌سیردن، تاعه‌تم قه‌ليل
- ۲- چه‌نيم عه‌داله‌ت مه‌گه‌رئهى كه‌ريم
- ببه‌خشم وه‌لوتف به‌فه‌زلى عه‌ميم
- ۳- جه‌كيمي عه‌ليم كه‌س سرپنه‌زان كه‌س
- عه‌لىي عه‌زيم، زاتى ويته‌ن به‌س
- ۴- لالاي وه‌ئيلحاح من بكه‌رقه‌بوول
- يا حه‌ق و عيسمه‌ت فاتيمه‌ي به‌توول

(همى بو ژبه‌ركرنييه)

رافه‌كرنا په‌يشان:

به‌ند :	عه‌بد ، كويله ، به‌نى
ناچيز:	خراب
گونا :	گونه‌ه
كه‌سیردن:	زور ، گه‌له‌ك
ويته‌ن :	هوين بخو ، خوټان.
لالا :	دوعا ، پارانه‌وه.

ئه‌فه ده‌سپيكه‌كا كورت بوو ده‌رباره‌ي ئه‌ده‌بياتي زاراقى گورانى و
په‌يدابوون و سهرهلداناي، پاشى گه‌له‌ك شاعرين گه‌وره وه‌ك (مه‌وله‌وى)
و (مه‌لایى بييساراني) و (ئه‌حمه‌د به‌گى كو ماسى) و (شيخ سیراجه‌دين) و
(مه‌ولانا خالیدی نه‌قشه‌به‌ندى) شيعرا ئايینی يا به‌رز سهر ب ته‌ريقه‌يا

نەقشەبەندى ب ڧى زاراڧەى نڧىسىيە ڧە، دناڧ ھۆزانىن ھۆزانڧانىن زاراڧى
گوران ھندەك تىشكىن پىبازا پومانسى (پومانتيكى) دەينە ديتن.
ھەروەسا ھۆزانا سەر ب تەرىڧەتا (ئەھلى حەق) ب ڧى زاراڧەى ھاتىيە
نڧىسين و ھۆزانڧانى مەزنى كورد (خاناي قوبادى) داستانا (شرين و
خسرەو) پى نڧىسىيە كو شاكارەكى مەزن و كىم وينەيى ئەدەبا كوردىيە.
پىسارانى:

روخسار و ناڤه روکا هوزانين بيساراني:

۱- ئەقینى و دلداری:

بەشى ھەرە زور يا ھۆزانىن بيسارانى ل دەورى قى مەبەستىدا دەين و دچن، ديارە، پتريا ھۆزانقانىن كلاسيزم گرنگىيەكا زور ب قى رەنگى ھۆزانان دايە، سوزا ئەقینى و خوشەويستى لىك بيسارانى پالدرەكى زور بەيز بوويە و ئىك بوويە ژ وان ھۆكارىن كو وەرچەر خانەك ل ژيانا وى كرىيە و بو لايى شيعرو ھۆزانى برييە، نموونە بو ھۆزانان ئەقینى و دلداری ئەو پارچەيا ھۆزانىيە يا كو مەد لاپەرى (۱۳۳) دا ئىناى و بو ژ بەركرنىيە و كو ب (چراغ وەنەوشە، چنور چەنى گول) دەست پىدكەت.

۲- خودانا سى و دەرويشى (تەسەووف):

ئەف مەبەستە ژى ب ئاشكرايى دەھۆزانين بيسارانيدا رەنگ قەدەت، ئەقە ژى ژ ھندى ھاتىيە، كو بيسارانى پياوھكى ئايىنى و مەلايەكى خودى نياس بوو وەكى د قى نموونەيىدا دىيژىت:

۱- ئىمەيچ پەرۋانەى شەم شناسانيم

پەرۋبال سوفتەى دىنى خاسانيم

۲- مىللەتى پاك دىن، پىغەمبەرانيم

نەك جەتايىفەى كەم نەزەرانيم

۳- بىمانە جەبىن نورى پاكىتەن

نەرتو پاكەنى جەكى پاكىتەن

(ھەمى بو ژ بەركرنىيە)

رافه کرنا په یشان :

- ۱- ئیمه یچ : ئهم ژى ، ئیمه ش
په روانه : به لاتینك ، په پووله
شهم : موّمك ، شه مالك
شناسانیم : دنیا سن ، ناس دكهن
سوفته : سووتى ، سوهتى ، سووتاو
خاس : چاك ، باش
دینى خاسان : ئایینى پیاوچاكان ، ئایینى خوش مروّقان
ئهم ژى ئهو په لاتینکین یی موّمكى دنیا سین و ل دهورا وی دزقړین، چونکه
ئه قینداریی وی پونا هیځینه، په پرو بال سوتیځن ئایینى خوش مروّقانین.

۲- جه : ژ ، له

- جه تایفه ی: ژ تایفه یا ، له تایفه ی
ئهم سهر ب ئایینى چاكى وان پیغه مبه راینه كو سه رکیځشین راستیا
مروّقانن نه ئهو كه سین كو هزرى تیدا ناكهن و دكیم نه زهرن.

۳- بنمانه : دهریځه ، نیشابده.

- جه بین: ئهنی
ئهر: چونكى
پاكهنی: پاقرى ، پاکی ، خاوینى
جه كى باكتهن: ته منه ت ب كى ههیه، باكت به كییه.
ناف چاځین خو دهریځه، ئهو ناف چاځین نوورانی یین پاقر، چونكى تو
پاقر و برین و خاوینى قیجا ته منه ت ب كى ههیه؟

۳- جفاکی (کۆمەلایەتی):

ئەقە ژى ئىك ژوان مەبەستا يە کو دەوزانىن (بیسارانى) دا بەرچاڤ
دېن، بو نموونه دبیژیت:

۱- ئارو وینەى ویم دیم خەزانى زار

بەندەبى بەزامەت جەورو جەفاى خار

۲- ئەو جە دەردى ویش بى مەدارا بى

خار چەنگى زامەت لیش و یارابى

(هەمى بو ژبەركرنییه)

پاڤەكرنا پەيشان:

۱- ئارو: ئەقرو

وینە: وەكو

دیم: من دیت

خەزانى زار: بەلگىن زەر یىن پاییزی

زامەت: ب زەحمەت

خار: ستري ، درك

ئەقرو بەلگەكى زەر وەكى خو من دیت، كو ئەوژى

وەكى من گرفتارى جەورو جەفايا هەقالى خو ببوو.

۲- ویش: خو ، خو

جە دەردى ویش: ژ دەردى خو

بى مەدارا: بى هیز، بى تاقت

چەنگى: چەنگ ، لەپ ، دەست

لیشى و یارابى: تیئالیا بوو

ئەو بەلگ ژبەر دەردو ئىشاننا خو ھىزنو تاقەت نە مابوون، دگەل ھندى ژى
 تى چوو بوو و دەستى خو تىئالاندبوو لقين بۇنە ھىلا بوو.
 ژبلى قان مەبەستان بيسارانى ماموستايى پەسنكرنى (ووسفكرن) بوويە،
 ب تايبەتى وەسفا ديمەنيىن جوان يىن سروشتى، ئەف دياردەيە د ھوزانيىن
 ئەقيني و دلدارييدا رەنگ قەدەن، ئەقا خواريى نمونەيەكا شيعرا ئەقيني
 و دلداريىيە و وەسفا سروشتى تىدايە:

۱- چراغ وەنەوشە چنور چەنى گول

عەزم راي ويسال توشان ھانە دل

۲- چنور جەسەر کو وەنەوشە جە چەم

گول جەگولستان وەھەم بيەن جەم

۳- واتشان بەمن بەندەي فالانى

چون حال زانەنى بە حال بە حال مەزانی

۴- بونە راي ئەللا بکەرە کارى

بياومى بەووسل ئەودلېر جارى

۵- چراغ، يە ھەرسيم بەستن بەدەستە

چ دەستە، دەستەي زگاران بەستە

۶- ھەرسيم يە ئاورد چون خاکە ساران

ھەريەك وايەي ويم وەچەي مەداران

۷- چنور پەي زولفت پەشيو خائشەن

وەنەوشە سەوداي خەيال خائشەن

۸- گول پهي جه مينت مه سوچو چون شه

جه دووريت نيشتن نه پاش خاري خه

۹- ساحيب مايه نى بلند بوپايه ت

با وايه گيران هدير جه مايه ت

(ژ دهستيكي پينج دير بو ژبه ركرنينه)

راڤه كرنا په يشان:

۱- چراغ: چرا ، مه به ستاوى ئه فيندارا وييه

وه نه وشه: گوله كا جوانه بنه فشوك

چنور: گوله كا چياييه

عه زم: ئيراده ، ئنيه ت

را: ري ، ريك

ويسال: گه هشتن

توشان: تو

هانه دل: يال دل

ئه فيندارا من، بنه فشوك و چنور لگهل گولي، ئنيه تا گه هشتنا

ته يا ددلي واندانده و حه زان ديتنايه.

۲- جه سه ركو: ل سه ر چياي

جه چه م: ل چه م و باخان

وه هم: پيگه

بيه ن جه م: بهينه جه م ئيك ، كو مبون

چنور ل شاخ و چيا و بنه فشوك دناف باخان و گول ژي دناف

گولستانيدا پيگه كو مبون.

۳- واتشان به من: گوتنه من

چوَن حال زانه نی: چونکی توَ حالی دزانی

به مال مه زانی: ب حالی مه دزانی

وان گوتنه من، ئه ی ئیخسیرو بهنده یی فلانی، چونکی توَ حال زانی
ژبه ر هندی توَ حالی مه دزانی، ته ناگه ه ژ حالی مه هه یه.

۴- بو نه رای ئه لالا: د ریکا خودیدا

بکهره کاری: کاره کی وه سا بکه

بیایو می: بگه هین

بو خاترا خودی کاره کی وه سا بکه، بگه هینه ئه قیندارا خو تنی بو
جاره کی ژنی بیت.

۵- یه هه رسیم: ئه م هه ر سی (وه نه وشه و چنوو ر و گول)

زگار ان: پوسیده - خه مبار

خوشتقیا من، ئه م هه رسی ده ست گریداینه و کرینه ده سته ک، لی چ
ده سته ک، ده سته یه کی پوسیده و سل و خه مبار.

۶- یه ئاورد: هیناین

چوَن: وه کو، وه کی، مینا

خا که سه ران: یین دامای، یین پوسیده

وا یه: مه رهم، ئامانج، نیاز

ویم: لگهل منه

وا یه ی ویم: ئامانجاته لگهل منه.

وه چه ی مه داران: چاقه ری نه.

من هه رسی ئینانه بهرام بهری ته ب دامای و دلشکهستی، هه ر ئیک
ژ وان مه رهم و مه قسه دهک ژ ته ههیه و چا قهرینه.

۷- په ی: بو

زولف: بسک

په شیو حال شه ن: حال وی تیکچوویه

سه ودای خه یال خال شه ن: عه بدالی هزرو خه یالا خالا (دهق) ته نه.

چنور حال وی تیکچوویه و یا ته نگا قه بو بسکاته، بنه فشوک
ژی سه ودایی خه یالا دهقا رویی ته که تییه سه ر.

۸- په ی جه مینت: بو رویی ته.

مه سو چو: دسوژیت.

چون شه م: وهکو شه مالکی (مو مکی)

جه دووریت: ل دووریاته.

نه: له

پلش: تل، پارچه، پارچه کا گوشتی. مه به ست پی

گوشتی دلییه.

خاری: ستیرییهک، خار: درک، ستیری.

گول بو رویی ته دسوژیت هه روهکی مو مکی، ژ بهر دووریاته دل و

دهروون بووینه هیلینا خه م کول و کو قانا.

۹- ساحیب مایه نی: خودان سه رمایه یی.

بلند بو پایه ت: پله و پایه بلندی.

باوایه گیران: بلا مه خسه دی بگرن.

هەرير: هەر ئىك.

جەمايەت: سەرمالى تە (سەرمایە)

تو خودان مال و سامان و سەرمایەیی، کو جوانییا تەیه، ژبەر ھندی پلەو
و پایە د بەرزو بلندن، بلا خەلك ھەمی چاڤ ل وی سامانی تە ھەی بیت
یان ئنیەتی بو بینن ئەو سامان کو جوانییا تەیه.

ئەدەبىياتى كلاسسىزمى كوردى - شىۋەيى كرمانجىيا ژوورى

ھەر ناوچەيەك ل كوردستانى، ئەگەر ل بارى ژيان و مېژوويا
كۆمەلايەتى و ئابوورى و رامىيارى پېشكەفتن ب خوڤەدەيت بىت،
ئەدەبىياتى كوردى ل وئىرىي سەرھلداى و ب دىاليكتا وى ناوچەى ئەو
ئەدەبىيات ھاتىيە نقيسەن.

ئەفجا ئەدەبىياتى كلاسسىزمى كوردى ب دىاليكتا كرمانجىيا ژوورى ئەوا
كو مابىت و ژناف نەچووييت مېژوويا وى بو سەرھەمى مېرنشينا بوئان
قەدگەرپىت، باژىرى جزىرا بوئان كو پايتەختى مېرنشينا بوويە و
جەرگى پەيدابوون و پېشكەفتنا ئەدەبىياتى كوردى ب شىۋازارى
كرمانجىيا ژوورى بوويە و ھەر بەشى دىاليكتا وى ناوچەى بوويە
شەنگستى وى زمانى ئەدەبىيى كرمانجىيا ژوورى، كو ژوى دەمى
كوردى پى دەيتە نقيسەن و گەلەك ھۆزەنقان ھەبوون خەلكى وى دەقەرى
نەبوون و ب سەر وى دىاليكتىقە نەبوون، يان سەر ب كرمانجىيا ژوورى
ژى نەبوون، لى دەستەھلات و پەرەسەندەن و پېشكەفتنا ئەدەبىياتى كوردى
ب زاراقى بوئانى وەلىكربوون كو ب زاراقى بوئانى ھۆزەنان بنقيسەن.

شارەزايىن مېژوويا ئەدەبىياتى كوردى وەسا بو دەرکەفتىيە، كو
ئەدەبىياتى كلاسسىزمى كوردى ب دىاليكتا كرمانجىيا ژوورى ل نىقا دووى
ژ چەرخى شازدى و دەستپىكا چەرخى ھەقدى سەرھلدايە، ئەو
ھۆزەنقانين كو ب قى دىاليكتى ھۆزان نقيسەنە د ئاشكرانە (فەقى تەيران،
مەلايى جزىرى، عەلى حەرىرى، ئەحمەدى خانى، مەلايى باتەيى، شاپر
تەوى ھەكارى، مەلا مەنسورى گرگاشى، شىخ مەمەدى مەغرىبى . . .).

مه‌لای جزیری

ژیانای:

مه‌لای جزیری ب مه‌لا ئەحمەد یان شیخ ئەحمەد بناقودەنگە، ژبەر کول شاری جزیرا پایتەختی بوټان ژیا، ب جزیری ناقداربوویە، ئەف هۆزانقانی پایە بەرز ل سالاً (٩٧٥) مشەختی کو بەرمبەر سالاً (١٥٦٧ - ١٥٦٨) یە ژدایک بوویە، وەکی هەمی مه‌لایین بناقودەنگین کوردستانی روژین فەقیاتی و خواندن ل گەلەك دەقەرین کوردستانی بریە سەر، پاشی ل چەند جەهەکا مه‌لایەتی کرییە و ل دوماهیکی مزگەفتا سوور جەگیر بوویە، ئەو مزگەفتا کول روژین دەستەهلاتا میرین بوټان جەهی خواندن و پیگەهشتنی بوویە و ب سەدان فەقی تیدا دخواند کو میری بخو مه‌زاختن (مه‌سره‌ف) ل وان دکر. مه‌لای جزیری ل سالاً (١٥٥٠) مشەختی کو بەرامبەر (١٦٤٠) یە چوویە بەر دلوقانییا خودی و ل مزگەفتا سوور هاتییە قەشارتن.

مه‌لای جزیری ناز ناخی وی یی هۆزانی (مه‌لا، یان مه‌لی) بوویە، هەندەك جاران ژێ (نیشانی) ژێ بو خو کرییە ناخ، چونکی دلی خو ب نیشانا تیرا خوشتقییی و دەردو ئازاران دانایە، یان نیشان هەر خالا (دەق) روویە، لەورا گەلەك بەحسی خەت و خالان کرییە.

مه‌لای جزیری ب دامەزرینەری ئەدەبیاتی کلاسیزمی کوردی ب شیوەزاری کرمانجییا ژووری دەیتە دانان، چونکی ل سەرەدەمی خو بەرهەمه‌کی ئەدەبی یی بنەجە و نوی ئینایە بەرەدەست کو بەری هنگی نەبوویە، ئەقەژی رەنگ دان و گەشکرن و پیشکەفتنا شاری جزیری و بەرفرهبوونا میرنشینا بوټان بوو، کو داخوازو هیقییا میرین بوټان بوویە، ئەم دشیین قی چەندی ب دپره‌کا مه‌لای جزیری بسەلمینین کو تیدا

هێقییا وی ژێ ئەوه هۆزانێن وی ژ سنووری جزیرا بۆتان بچنه دەرڤه‌ی
جزیری و دبێژیت:

گۆلی باخی ئیره‌می بۆتانم

شەب چراغی شەبی کوردستانم

واته: (گولا باغی ئیره‌می بۆتانیمه و شەف چرایی شەفا کوردستانیمه)

بهره‌می مه‌لای جزیری:

مه‌لای جزیری دیوانه‌کا گه‌وریا هۆزانا کوردی هه‌یه، ئەف دیوانه
چه‌ند جارێ ل چه‌ند جه‌ان (ل به‌رلین و ئەسته‌مبول و هه‌ڤلیرو
قامیشلو و به‌غدا و ته‌هران) هاتییه چاپکرن، دیوانا وی چاپا قامیشلو
هه‌می ب عه‌ره‌بی هاتییه رافه‌کرن و لیکدان.

روژ هه‌لاتناس و کوردناسی بناڤوده‌نگ (فلادیمیر مینورسکی) دبێژیت:
(ئه‌گه‌ر روژ هه‌لاتناسی ئەوروپا که‌سه‌ک بده‌ست نه‌که‌ڤیت دیوانا مه‌لای
جزیری وه‌رگێڕیته سه‌ر زمانێن ئەوروپی، ئەو ب دروستی ناگه‌هیه‌ به‌ایی
ئه‌ده‌بیاتی کوردی و به‌رزی بلندییا زمانێ کوردی)
مه‌لای جزیری ب رابه‌ری ئەده‌بی کوردی ده‌یته هژمارتن. چونکی
دسه‌رده‌می خۆدا تشته‌کی نوی ئینایه دناڤ ئەده‌با کوردیدا.

حه‌تا سه‌رده‌می وی هه‌می خوینده‌وارین کورد مژوولی خویندنا به‌ره‌می
وی بوون و تام ژ ئەده‌بیاتی روژه‌لات وه‌رگرتن، لی ئەو هات و
سه‌رژنووقه‌ ب بیهن و خوشیا مۆسیقا هۆزانێن روژه‌لات، ب تایبه‌تی
هۆزانێن به‌لاڤ و بناڤوده‌نگ یین سه‌رده‌می به‌ری خو و سه‌رده‌می خو ژێ،
ب تام دارێشتن و ئیخسته‌نه‌ قالبی شیعرا کوردی، گه‌له‌ک جارێ
ئه‌ده‌بیاتناسان به‌حسی په‌یوه‌ندیی دناڤه‌را مه‌لای جزیری و حافزی

شیرازی دکن و دبیرن: حافزی گلهك كارتیكرن کریه سهر مه لایی جزیری، یان مه لایی جزیری زور تشت ژ حافزی وهرگرتینه، بهلی ئه و کارتیكرنه ههرچه ندبیت، پشكا تازه گهریی و رابه ریی بو مه لای دمینیت، چونکی ئه و حافزی فارسی بوویه، ئه و مه لای کوردی بوویه، مه لای بهری ههمی که سان ب کوردی پهیره وئ ده بییاتئ روزه هلاتا ئیسلامی کرییه و هونه ری ئه قئ جورئ هوزانان ب کوردی دارشتییه. ئه قه بو نهوبا که قنه بهلی بو وی دهمی گلهك یا نوی بوو.

روخساری هوزانی مه لای جزیری:

نهو ب هوزانی مه لای جزیری دبیرن کلاسیزما که قن، هوزانی وی تنئ کلاسیزما کوردی نینه، بهلکی بابه تی کلاسیزما روزه هلاته. ۱- زمانه کی کوردی تی که ل ب په یقین فارسی و عهره بی و تورکی ژ بکارئینایه.

۲- بکارئینانا ئه و کیشین هوزانا عهره بی کو د فارسییدا هه بوون.

۳- پاراستنا پهیره و هوزانا کلاسیزمی د سهرواییدا (قافیه)، واته ئیکه تییا سهروایی و پیتا دوماهیکی.

۴- پاراستنا بابه تی غه زه ل و قه سیده دشیعریدا، ئه و وشه کارییا د هوزانا کلاسیزמידا هه ی د هوزانا مه لای جزیرییدا هه بوو، مه لای جزیری گلهك بههره دارانه شیایه سوژا دلئ خو بکه ته په یق و هوزان بی کو زوری ل خو بکه ت، ب سوژا دلئ خو، وب وشه کاریی و شیعرین جوان و پر سوژ و گهرم بومه بکه ته خه لات.

ناقهرۆكا ھۆزانين مه لای جزیری:

دشیین ییژین ھۆزانين مه لای جزیری دلدارینه، به لی کیژ دلداري؟
ئەدەبییاتناسی زۆر ب دريژي لسه رهندي دئاخفن كو دلداريا مه لای
جزیری وهکی ھۆزانين (حافن) و (جامی) و (ابن الفارن) دلدارييا خودايی و
سوفیياتیه.

دهوزانا کوردیدا ئەف جورئ ھۆزانا دلداري یادیاره. گهلهك جارن دمی
شاعیر ددلدارييا دنیایدا سهر نهكهفیت، دی ریکئ بهته بهر هیقییهكا
دوور، ب نا ئومیدی و نهبوونهكا بی دوماهیک، ب هیقییا هندی د دنیا
دیدا (ئاخرهت) بگههنه ئیک، ئەف جورئ دلداريی ل شوینا ههزژیکرنا
جوانییا لهشی و بری چاقان بیت، بهرهف ههزژیکرناکادی دچیت بهرهف
زالبوونا گیانی بهسهر لهشیدا، دهستی مه لای جزیری ناگههیته دلدارا وی
كو ناقئ (سهلما) یه خوشکا میرئ بوتان بوو، ژبه ر وی دیواری جیاوازییا
کومه لایهتی ئهوی دناقهره وی و خوشکا میرئ بوتاندا هه، ب قئ ریکئ
دلدارييا خو دبهته گوڤه پانا گیانپه رستی و خودا په رستی و ریبازا
سوفیياتی.

تایبه تهنه دییهك د ھۆزانا مه لای جزیرییدا ههیه، كو پشتی وی ل جهم
هندهك ھۆزانقانين دی یین سوفی دیاره، ئه و ژئ هوه دمی دهست ب
خواندنا ھۆزانين وی دکهی وهسا دی هیته بیراته كو په یکه رهکی جوانی
ل بهرامبه ری ھۆزانقانی ههیه، ھۆزانقان ب په یقان سه روژنوونیگاری وی
نه خشه ی بکیشت و ههستی خوشه ویستییا خو بو وی ده ربیریت، به لی
هیدی هیدی ئه و په یکه ر دی بیته جوانییا خودایي و شاعیر ل میحرابا
ویدا ب مهنده هوشی رادوه ستیت. ئەقەیه ناقه رۆکا ھۆزانين مه لای

جزیری، ھەر ژبەر ئەقییە ژى ڤو ڤلّسۆزى و راستگۆییەکا تمام دھۆزانین
 ویدا دبیین، ھۆزان ل جەم مەلای جزیری بو مەبەستەکییە کو خو بو
 حەلانیدیە، ژبەر ھندی ھۆزانین وی ل دەوری ئیک بابەتدا دزقن.
 دگەل قى ڤلداریا راستەقینە یا مەلای جزیری ھندەك بابەتین دی ژى
 کرینە کەرەستە بو ھۆزانین خو، وەك ستایشا (مەدح) ھندەك ژمیرین
 جزیرا بو تان، یان ھیرشا مەغول و تاتاریان ھندەك وەسفا گشتی یا
 سروشتی جوانی کوردستانی.
 نمونەییەك ژ ھۆزانین مەلای جزیری.

- ۱- ئیرو ژەمزا دیم دوری
 میننەت کو من مەسروورە دل
 دل بەر ڤنجانا سوړی
 مەى دامەو مەخموورە دل
- ۲- ڤەمزەك نەین ئاقیەتە دل
 میهری ژباتین میەتە دل
 شەھزادەیی سوړ ڤیەتە دل
 شەھکاسەیا فەرفوورە دل
- ۳- ھۆستایی عیشتی دل ھەقوت
 سەرتا قەدەم ھینگى د سوت
 ڤەمزا (نەنەلجەق) ھەردگوت
 باوەر بکەن مەنسوورە دل

۴- دل لی بدهت نوورا مہیی

وہختی سواش و ہہی ہہیی

فہ ہم ئہر بکھ ی وہ حیا نہیی

ژی دت خہ بہر مہ ئموورہ دل

۵- نوورا ژقودرہت لی دوونوون

ژیہرا دنالن ئہرغہ نوون

وہر ئایہ تا عشقی بخوون

خوہش نوسخہ یہک مہستوورہ دل

۶- تہفسیری سیرا ئایہتی

عارف دقیتن گوہ دہتی

رازا رہمووزین قودرہتی

گہردیت بکھت مہ عزوورہ دل

(ژ دەستیکی پینچ دیر بو ژبہر کرنیہ)

راقہ کرنا پەیشان :

۱- ئیرو: ئه قرو

دیم: سەر و چاف

دوپی: وەك دوپ

سور: نهینی

مەخموور: سەرخۆش

واته: منته بو خودی کو دلی من ئەقرو ب وی خوشتقیی خوشه یاکو
پویی وی وهکی دوری، دلبه ری ب فنجانا نهینییا دلی خو شه راب دامه و
دل ب وی سه رخوشه.

۲- نهین: قه شارتی ، نهینی

ئاڤیته: هاڤیته

میهر: ژ (میهن - میتن) هاتییه - مژین ، میشتن.

رپهته: ژ (ریهن - ریشتن) هاتییه - رشته.

شه هکاسه: په رداغا شاهانه.

فه رفوور: ئەو کاسه یه یاکو (فه غفوور) پاشایی چینی پی

قه دخوار.

واته: دلبه را من ئیشاره ته کا قه شارتی هاڤیته دلی و ئەقینییا ژنک دهیت
دلی من میشت، شه هزادهیی نهینی رشته دلی و دل ژی کاسه یا
فه غفوورییه.

۳- هوستا: ماموستا.

هه قوت: سووتی - شهوتی.

هینگی: وی دهی ، وی چاخی.

واته: هوستایی دل سووتیی عشقی دهی ژ سه ری حه تا پییا ب
ئاگری عشق و ئەقینی دسووت، ئەوی رهزا (ئهنه لهق) به رده وام دگوت،
باوهر بکه ن دلی من مه نسووره.

د قیریدا (مه نسوور) ب واته یا سه رکه فتی دهیت، ئەف دیره ژی ئیشاره ته

بو سهرهاتيا (مهنسوري ههلاج) ۸۵۸ - ۹۲۲ز کو هتا مري، ههر ههوار
 دکر و دگوت (ئه نهلهق). واته: هوزانقان دببژيت ئه ز ژي د عشقا خوديدا
 وهکي مهنسوري هتا مرنی دی ههر ههوارکه م وببژم (ئه نهلهق).
 ئه قه ژي دسوفيه تييدا دببژني پله يا فنه نابووني.

۴- مهی: شهراب ، عهرهق.

سه واش: شهر ، جهنگ.

هه ی هه ی: ههوار و دهنگه دهنگ.

ئهر: ههکه ، ئه گهر.

نه ی: بلوور ، نای.

ژي: ژوی.

دت خه بهر: خه بهلر ددهت - دئاخفیت.

واته: ههکه روئاهيا مهیی ل دهمی شهرو هاوارو دهنگه دهنگا عاشقان ل
 دلی بدت و روون بکته و ئه گهر دل د دوه میا نهیی گه هشت وزانی کو
 ئهو دهنگ دهنگی عشقا خوداییه و ب وی تیگه هشتنی کفته ئاخفتنی و
 راستی گوئن و نهینی دهرپرین.

ئه قه پله که دل گه هشتی و فه رمان پی هاتییه کرن کو نهینیان
 قه شیریت و راستیان ببژیت.

۵- نوورا ژقودرهت: روئاهیه ک ژ خودی، مه بهست ناف چاخن.

لی: ل وی.

دوو نوون: مه بهست دوو چاڅ.

ژیرا: بو وی.

ئەرغەنوون: ئامىرەكى مۇسقىيە، لىقېرە جەي دىلى عاشقان
قەدگىرىت.

وەر: وەر.

بخون: بخوينە.

نوسخە: پەرتووك ، كىتەپ.

مەستور: ھاتىيە نىسىن (مسكور). نىسىي.

واتە: دىلى عاشقان كۈرەكى ئەرغونە ھەردەم ھەوار دىكەت و ژئەقينا
وان ئاف چاقىن روناھى بەخش دىنالىت، كۈرە دوو برى و چاق پىقەنە
وەكى دوو پىتىن وەرگىراي يىن (نوون)ىنە، ئەقەژى چىكرنا خودىيە، دى
وەرە ئايەتا عشقى دوان دەف و چاقاندا بخوينە، كۈرە نوسخەكا نىسىيا
چاك و خوشىيا پەرتووكا خودىيە.

۶- سەر: نەينى.

عارف: زانا.

گۈرە دەتى: گۈرە بدەتى.

راز: نەينىيا دىلى.

رەموزىن قودرەتى: ئىشارەتىن خودايى.

گەر: ئەگەر.

دىن بىكەت: شىت بىكەت.

واتە: زانا دەمى نەينىيا ئايەتى ديارو ئاشكرا دىكەت، وى دىقەت گۈرە
بدەيە لىكدانا نەينىين وى ئايەتا جوانىي، ئەگەر نەينى رەموزىن قودرەتى
دەربىخىت ھىجەت ھەيە مەروقى دىن بىكەت. واتە ئەگەر ئەو نەينىيا جوانىي
و عشقى مەروقى شىت بىكەت ئەگەرە ھىجەت بو وى شىت بوونى ھەيە.

ئەحمەدى خانى

ئەحمەدى خانى بىناڭ دەنگىتىن ھۆزىنغانى كەڭنى كوردە، بەرھەمىن كوپىتىكا ھۆزىنا كرمانجىا ژوورووئە و دىماھىك ھۆزىنغانى مەزنى وانە، ناڭ و دەنگىا ئەحمەدى خانى دگەل مەم و زىنى سنوورىن دوورىن ولاتى بېرىنە و بەرھەڭ جىھانى بەلاقە بووینە.

ژيانا خانى:

خانى ھۆزىنغانى ئىكەنەيە كووى ب خو مىژوويا ژ دايك بوونا خو توۋمار كرىيت، دەمى دىبىژىت:-

لەورا كودەما ژ غەيب فەك بوو

تەئرىخ ھەزارو شەست و يەك بوو

واتە:

ل بەرى كو دەمى ژ نەبوونى پەيدابووى، سال سالاً ھزار و شىست و ئىك بوو، رىمان ئەقەيە ل سالاً (۱۰۶۱)ى مشەختى يى ھاتىيە دونىايى كو دىبىتە (۱۶۵۰) زايىنى، لى كىقە؟ ھىدەك ژبەركول بايەزىدى يى وەغەركرى و ھەر ل وىرى ھاتىيە قەشارتن دھرمىرىن ژ خەلكى بايەزىدى. لى ئەگەر ب ھویری مەم و زىنى بخوینىنە قەدى تىگەھىن كو خانى زور ب جزیری قە يى گرىدايە ھەر چەندە رویدانىن چىروكا مەم و زىن ل دەقەرا جزیری بوون و ئەقە ھۆيەكى مەزنى وى گرىدانى يە، لى ئەو ژى ياديارە كو خانى ل جزیری زور ژىايە ھەر وەكى بو مە د مەم و زىنى دا دەرەكەڭىت كو خانى زانايەكى مەزن بوو، شارەزايى فەلسەفە و گەلەك زانستىن دى بوو، وبۆمە دىاردبىت د زور پەرتووكان دا ل سەر ژيانا خانى ھاتىيە نقيسین، ول گەلەك جەھان خویندىيە و بوویە مەلایەكى گەورە ل جزیری و بايەزىدى دەرس گوتىنە و گەلەك مەلا و زانايىن دى پىگەھاندىنە. خانى

ل سالاً (۱۷۰۶) زاینی ودهرکریه.

بهره‌میں وی:

- ژ بهره‌میں خانی کو ماینه ل بهره‌ست دشیین چوار بهره‌مان
دهست نیشان بکهین:
۱- غه‌زل و قه‌سیده.
۲- عه‌قیدا ئیمان.
۳- نه‌وبارا بچووکان.
۴- مهم و زین.

۱- غه‌زل و قه‌سیده:

خانی هر ب مهم و زینی ناف ودهنگیا خو یا دهرئخستی، لی ل ئه‌قان
دیماهیان هنده‌ک هو‌زانین وی یین هاتینه قه‌دیتن کو ئه‌و ژی پشکه‌کا دی
ژ هو‌نهرمه‌ندیا خانی نیشادده‌ت و ژلای بیرو فله‌سه‌فه‌یا خانی
تمامکهرین مهم و زینی نه‌بو نمونه ده‌وزانه‌کی دا دی‌ژیت:

- ۱- میری مه‌جلیس نه‌که‌ت موترب گویاچ بکه‌ت
غونچه‌ی خه‌ندان نه‌بتن بولبولی شه‌یدا چ بکه‌ت
۲- بنکا حوسنی بتان لازمه‌ سا‌حیب نه‌زهره‌ک
که‌سی بی‌نا کونه‌بت دولبه‌ری زییا چ بکه‌ت
۳- تالیبی عیلم و که‌مال نه‌بتن قابیلی فهریز
حیکمه‌ت و ته‌ربیه‌تا عالیمی دانا چ بکه‌ت
۴- ته‌بعی خانی سه‌ده‌فا گه‌وه‌ره‌ عیرفانه‌ وه‌لی
مه‌تن خوانه‌ک نه‌بتن سا‌حیبی مه‌عنا چ بکه‌ت

(دوو دیرین ده‌سپیک‌ی بو ژبه‌رکرنی نه‌)

۲- عه قيدا ئيمان:

پەرتووكەكا بچوئكا عه قيدا ئيسلامىيە، يان چەند وانەكېن زانستى (كەلام)ە، خانى ب ھوزان پېشكېشى فەقىي كورد كرىيە. ل قېرى خانى وەك ماموستايەك خو دياركرىيە، و نەچوويە دكوپرى گېنگە شەو و لېكدانا مەزھەبېن ئيسلامى، دقېرى دا خانى وەك (مەم و زىن)ى نەكرىيە بەلكو پەرتووكەكا خوئندى پېشكېشى قوتابېين خو كرىيە.

۳- نوبارا بچووكان:

د قېرى ژى دا خانى ماموستا، ب ھوزانا كوردى فەرھەنگەكا عەرەبى - كوردى پېشكېشى زاروكېن كورد كرىيە، بو ھندى دا قېرى زمانى عەرەبى بن. خانى دقېرىدا وەكو كوپرى مللەتى خو ددانيت، ئەقى بەرھەمى پېشكېشى مير و خاوەن دەسھەلاتان ناكەت، بەلكو بو زاروكېن كورد نقيسىيە وەك ئەو ب خو دبېژيت:

نەژبو ساحب رەواجان

بەلكى ژبو بچووكېد كرمانجان

(بو ژبەركرنى يە)

۴- مەم و زىن:

ئەو دەمەك بوو ئەنجامى پر ئازار و مرنا بى وئىنەيا مەم و زىنان ببوو چىروك و ھاتە قەگېران. ئەو دەمەك بوو ئەو ئەنجام و ئەو سوژ و ئەو فېداكارى سروودا دلداران بوو. لى خانى ھات سەر ژنوى ساخ كرنەقە، ونەمرى پى بەخشىن، و دناڤ چىروكېدا دا كۆمەلەكا ھزر و بىرو پايين خو يين فەلسەفى دەرېين. وەك دبېژيت:

شهر جا غه می دل بگه م فه سانه

زین و مه می بگه م به هانه

(بو ژبه رکړنی یه)

واته: (شهرح و راقه کرنا کو قانین دلی بلاف بکه مه قه و مه م و زین بکه مه به هانه) خانی پشتی کو داستانا (مه م و زین)! (مه می ئالان) دنا ف خه لکی بوتاندا بلاف بووی، هاتییه تشته کی نوی ب بهر گه کی نوی نقیسییه، وهک دبیریت:

سافی شهراند قه خوارد دووردی

مانه ندی ده ری لیسانی کوردی

ئینانه نیزام و ئینتیزامی

کیشایه جه فا ژبو وی عامی

(بو ژبه رکړنی یه)

واته (ب سهر شهرابی بژارتی پابوریم ومن قه خوار کو باشتیرین شهرابه، کا چهوا ب سهر زمانی ده ری دا پابوریم - کو فارسیا که قنه - ومن زمانی کوردی ئینایه و دانایه سهر سیسته مه کی ریك و پیک و ئهو دویر که فتنا خه لکی من نه هیلیه).

مه م و زینا خانی وهک مه م و زینا فولکلوری یا نا ف خه لکی نینه کو بتنی چیروکا دلداری بیت، به لکو خانی ب شاعیرانه چند تشته کان راقه دکهت و تشته کی نوی دادریتیت.

هه ندیک ژفه سانه یید بو هتان

هه ندهک دبه هانه هه ن د بو هتان

(بو ژبه رکړنی یه)

واته: هندەك ژوان تشتتین دناڤ بوټاندا ماین كو ئەف چیرۆكه یه و خەلكی زار بو زار ڤه گێرای، هندەك بیرو راو بو چوون خانی ب ناڤی مەم وزینی دەربرینه كو دی به حس كهین، هندەك (بوھتان) ن یان بیژین (دروھن) مەبەست پی ئەو كه سایەتینه نه كو خانی بو پیوستیا چیرۆکی دروست كړین، یان ئەو دان و ستاندننه یا دناڤ بهرا وان كه سایەتیان دهیته گێران. خانی كو مەلهكا بیرو باوهرین خو ب ریکا مەم و زینی دەربرینه كو ئەڤه نه.

۱- هەرل دەستیڤکی، ب ناڤی ستایشا خودی و پیغه مبهری چوویه دناڤ دان و ستاندنن فەلسەفی، گەلهك ژ بیرو رایین فەلسەفا یونانی و ئیسلامی دەربریت و دان و ستاندنی تیدا دكهت، و خو وهکی فەله سوفهك و خودانیاسهکی مەزن ددانیت.

۲- خانی ئیكه مین كورده كو هزرا كوردایه تی دقالبه کی دیار كریدا دەربریت و كوردان هان دت ئیك بگرن ول بهرام بهری هیرشا داگیركه ری وی سهرده می راوهستن.

۳- خانی د مەم و زینی دا گەلهك هزین كو مەلایه تی ژی دەربرینه و دهه میاندا دگەل هیلا به رهڤ پیش چوونا میژوویی دا بوویه.

۴- خانی دلداریا ب سوژا مەم و زینی ژی بهر ب ریبازەكا ته سه وفیدا دبهت وب خودی په رستی دگه هیته پله یا فەنا بوونی.

ب ڤی چەندی شیایه مەم و زینی بكه ته گه وره ترین به ره می ئەده با كوردی یی سهر ده می خو و هەتا ئەڤرو ژی دریره وا ئەده با كوردی و پوژه هەلاتیدا جهه کی تایبهت بو دهیته ته رخا نكرن.

رۆخساری مههم و زینى:

۱- مههم و زینى ب بهشى دیاکتا بۆتانی یا کرمانجیا ژووری هاتییه
نقیسین، ئی ههول دایه کو و شهیین زور ژ بهشین دی یین دیالیکتا
کرمانجیا ژووری و دیالیکتین دی تیدابن.

۲- خانى ل سهر پهیرهوی زمانى ئهدهبیى وی سهردهمی چوویه، و
گهلهك پهیقین فارسى و عهرهبی و تورکی تیکهل کرینه.
۳- حانى کیشا عهروزا عهرهبی بکارئینایه.

۴- خانى ئیکهتیا قافیى (سهروا) لادایه، و قافیا مهسنهوی یان جوت
سهروا بکارئینایه، کول بهری وی د داستانین فارسیدا بکارهاتییه.
و ئهقهژی ئهدهبی کوردیدا تشتهکی نوى بوو. یان باشتەر
ئهوه بیژین دکرمانجیا ژووریدا یا نوى بوو.

دهنگى خانى تا ئهقرو ژى ههر بهرزو بلنده، دهنگى سۆزو خوشهویستییه،
باوهری و نیشتمان پهروهری یه فهلسهفهکا ورد و تیگههشتنا جیهانییه،
دهنگى کاروانى سهرکهفتی و بهرهف پیش چوونا پیشکهفتنا مروقییه،
خانى چ دبهرههمی بهرزى خودا و چ ژ بیرا نیشتمان پهروهریدا پهنگدانا
پوژانین گهشه سهندن و بهرهف پیش چوون و ههلمهتا میرنشینا بۆتانه،
ئهگهر تهماشه ی ژیدهرین میژوویا کوردی بکهین دی بینین ل وی
سهردهمیدا پیشهسازى بوو. و ژ بهر قى ئهگهرى هزرا رزگار بوونا
نهتهوایهتیی د هوژانا خانیدا دیاره، ئی داگیرکهرى عوسمانی هات و
وهلات ویرانکرو نههیلا پیش بکهفیت، بهرهف پیش چوونا و
گهشه سهندنا پیشهسازى و پیش کهفتنا هوژان و هونهری ژى ل جهی خو

پراوہستیا و بہلکو پاش کہفت ب وی رہنگی کو ژناف بچیت و بہرہف
لاوازی و نہمانی بچیت.

ئەو بناغی مەلایی جزیری و خانی دامەزراندی پشتی دوو سەد سالان د
دویش دا وەك خووما، ئی چونکو ئەف بناغە زووری بەیز و موکم بوو
دەلیقە ھەبوو دەسپیکەکا دی و سەرھەلدانەکا دی لەسەر دەست پی بکەت
کول سەدی بیستی بوو.

ئەقە ژێ نموونەیکە ژ مەم و زینا خانی:

- ۱- گەردی ھەبویا مەژی خودانەك
عالی کەرەمەك لەتێفە دانەك
- ۲- عیلم و ھونەر و کەمال و نیزعان
شیر و غەزەل و کتیب و دیوان
- ۳- ئەف جنسە ببا ل بال وی مەعموول
ئەف نەقدە ببا ل نك وی مەقبوول
- ۴- مەن دی عەلەما کەلامی مەوزوون
عالی بکرا ل بانێ گەردوون
- ۵- بینا قە روخا مەلی جزیری
پی حەلی بکرا عەلی حەریری
- ۶- کەیفەك وەبدا فەقیھی تەیران
حەتاب نەبەد بمایە حەیران
- ۷- چ بکەم کو قەوی کە سادە بازار
نینه ژ قوماشرا خەریدار

(ژ دەسپیکێ پینچ دێر بو ژبەرکرنێنە)

ئەدەبیاتی کلاسیزمیی کوردی ب شیوهیی کرمانجییا خواری

دوماهیک دیالیکتا کوردی بوویه کو بناغی زمانی ئەدەبی و
کۆمەلایەتی و ئابووری و جوگرافی، ئەدەبیات بەرهف لاواز بوون و
نەمانیڤە چووین، کول دەست پیکێ پشکا (سلیمانیی) ژ وی دیالیکتی
بوویه بناغی قوتابخانەیا ئەدەبیاتی نوی یێن کوردی ول سەر دەمی
حوکمپرانیا (بابان) وەک زمانی ئەدەبی پەیدا بوو و هەتا ئەقرو ژ
دگەشەسەندن و بەرهف پێش چوونی دایە هەتا کو بوویه زمانی
ئەدەبیاتی سەر دەم و زامانی خویندنی ل قوتابخانەیان و زمانی
کاروبارین فەرمی ل کوردستانا عێراقی، و ژلایی نەخشی دیالیکتان هەمی
سنووری کرمانجیا خواری (سلیمانی، سنە و سۆران، موکریان) و هەمی
سنووری دیالیکتا (گۆران) ژ (هەورامی و زەنگەنە و باجەلان و روژ
بەیان) .. هتد) و بەشەکی زۆر ژ (لوپ) بخوڤە دگرت و ل نک هەندەک
نقیسەرین کرمانجیا ژووری ژ بوویه زمانی نقیسینی، ول هەندەک بەشین
وی دەقەری بوویه بناغی زمانی ئەدەبی نوی و ئەدەبی یەکگرتی بو هەمی
کوردان ل سەر بناغی تیکەلیا راستەقینە و زانستی پەیدا بیت و سیمایی
دروست بوونا ژیان و دروست کرنا وی پێڤە دیارە. قیجا ل قیرە چەند
پسیارەک پەدا دبن، چەوا دروست بووینە؟ ول کیڤە؟

ئەف هیژە چەوان پەیدا کریه؟ و پیدقییه د میژوویا ئەدەبیاتاندا چ ناف
دانینە سەر قی قوتابخانەیی؟

بو بهرشدانا نه قی پسیاری دبیرین

راستیا میژوویی دبیرته مه کو پیدقیهکا بابته تی و میژوویی وهر کو ژ نهنجامی گه شهسهندنا میژوویی و کو مه لایه تی و ئابووریا بابان، پیدقی ب باژیره کی مه زن و پیشکهفتی هه بیت ببیته پایتهختی قی میرنشین و بهر فره و بهر به لاف بیت و پینگا فان بو میرنشین دی یین کوردستانی بها قیژین، قی هیقیی بجه بینیت، کو بو میرین بو تان و سوران بجه نه هاتن، هیقیی ئیک ریژی و ریخستنا کوردستانی.

باری جوگرافی و کو مه لایه تی یی باژیری - قه لاچولان - کو پایتهختی بهری یی میرنشینا بابان بو، ل وی ئاستی نه بوو کو نهو پایتهخته لی پهیدا ببیت، ژ بهر هندی ل نیژیکی جهی نه قرو باژیری سلیمانی لی ژهه می لایه کی قه بکیر دهات کو نهو پایتهخت تیدا بهیته ئا قا کرن، بناغی دانانا باژیری سلیمانی ل سالا ۱۷۸۴ ز نهنجامی سه ربورا چهند سه د سالی کوردان د دروست کرنا باژیران و دنیا دیتنا پادشاهین بابان ژی ب خو دنه خشه کیشان و بیناکار باژیریدا جهی خو گرت. باژیری سلیمانی هه ژ ده سیپکا دروست بوونیدا ژ گه له ک تشتان پیک هات وهک:

۱- باژیر ل سه ربناغی زانین و شارستانیه تی هاته ئا قا کرن.

۲- هنده ک دیمه نین باژیرین پیشکهفتی یین وی سه رده می تیدا د دیار بوون.

۳- هه ر ل ده سیپکا دامه زراندا باژیری پروژین ئاف و سولینان یین تایبه تی بو هه می باژیری هاتنه دروست کرن.

۴- چهند جورین پیشه سازی تیدا هاتنه دامه زراندن کو وینه یی وان وه کو ده سیپکا راپه رینا پیشه سازی و په یدابوونا په یوه ندین

پیشه‌سازیا ئوروپییە، وه‌کو سابوون دروست کرن و چنن و پرستن و قوتابخانه وده‌باخانه و پرستن و چه‌قماخسازی ... وگه‌له‌ك سنه‌تین دی.

۵- ئەف باژیره بوو مه‌لبه‌نده‌كی مه‌زنی بازگانیی، و په‌یوه‌ندیی بازگانی دگه‌ل پایته‌ختین مه‌زنین ده‌قه‌ری گری‌دان، و هنده‌ك جارن گه‌هشتنه پایته‌ختین ئورویی ژی. بی گومان ئەو پیشكه‌فتنا زانیاری و ئەده‌بی ژی ژی په‌یدابوو و قی چه‌ندی هوشیاریه‌ك دناف ئاكنجیبونان ژیدا دروست كر، ژبه‌ره‌ندی هه‌ر ل ده‌سپیکي چه‌ند مزگه‌فتین مه‌زن هاتنه ئا‌قا کرن و مزگه‌فتا مه‌زن ببوو مه‌لبه‌ندی خواندنی وب سه‌ره‌رشتیا میری بابان هاریکاری و ری خوشکرن بو سه‌دان فه‌قیان ده‌اته دان، کو ژه‌مه‌می قولاچین کوردستانی ده‌اتن و مه‌لایین باش ژی ژگه‌له‌ك جهان ده‌اتنه هه‌نارتن بو سلیمانیی و زانیین زیره‌ك و هه‌ژی ل وی سه‌رده‌می ده‌رس گو‌تینه، کو ناه و ده‌نگیا وان ل هه‌می ولاتین بوسلماناندا به‌لاف بووینه، هه‌ر وه‌ك دان و ستاندن و بزاقا کی‌شه‌یا دناقه‌را دوو ته‌ریقه‌تین قادری و نه‌قشه‌به‌ندی دق‌ی باژیری‌دا ل سه‌رده‌می بابان ب دیمه‌نه‌کی دی یی بزاقا هه‌ز و بیر و رووناکییری و راپه‌رین و چالاك کرنا لقینا ژیا‌نا وی سه‌رده‌می ده‌یته دانان.

بی گومان ل قی ئا‌خا به‌ادار، بزاقه‌كا ئەده‌بی یا نوی په‌یدادبیت، و په‌یره وه‌کی ئەده‌بی یی نوی یان چه‌ند په‌یره په‌یدادبن، ومه‌شخه‌لا ئەده‌بی نوی ل سلیمانیی سه‌ره‌لدا.

قوتابخانه‌یا شیعیری یا بابان، کو هنده‌ك شارازیین ئەده‌بیاتین کوردی ب قوتابخانه‌یا (نالی) ددان، وه‌نده‌ك دن ژی نا‌قی (نالی و سالم و کوردی) پیکه‌ه دینن و ب(سی ستوینین) ناف دکه‌ن، ئەگه‌ر ژلایي نا‌قه‌رو‌کی قه

گهلهك ديمه نين وي قوتابخانه يي د ئه ده بياتين مه يين ئه قرو دا نه مابن، لي
 ژلايي روخسار و زماني قه ئه ده بياتين مه يين ئه قرو هر به رهف
 پيشقه چوونا ميژوويي و روخساري ئه ده بيي قي قوتابخانه يي يه.
 هونه رمه ندي و ماموستايا (نالي) شيانين وه سان دانه به ره مه مين وي و
 هه ردوو هه قالين وي كو زوو به لاقبين و بجيته د دليدا و كاري ل سهر
 شاعرين دي يين ده قه ري بكهت، ئه و دهنگي ل سليمانيي بلند بووي دهنگ
 قه دايه، و ئه ف دهنگ قه دانه ل پله يا ئيكي ل ده قه را سوران (هه قليري)
 بوو.

هه ر د وي سهر ده مي دا هوژانا حاجي قادري كوئي (١٨١٧ - ١٨٩٧) و
 ئه خته ر (١٨٣٩-١٨٨٧) و كه يفي ل ئاخا سوران و مه جدي (١٨٤٩ -
 ١٩٢٥) ل ئه ر ده لاني و كو مه له كا شاعيرين دي ل ده قه را سنه و موكريان
 هه ر ب وي رهنگي نفيسي نه ئه و نالي و هه قالين وي پي نفيسي.
 ئه و بناغي (نالي) داناي، پشتي ژناف چوونا ميرنشينا بابان نه هه رفته يه،
 به لكو هه ر به ره ف پيش دچوو.

به راهي و ده سپيك:

گهلهك جاران، ده مي به حسي شيعرا نالي و قوتابخانه يا وي ده يته كرن
 پسياهك ده يته پيش، ئه و ژي ئه قه يه كا چه و ا چيدبيت زمانهك يان
 دياليكتهك ژ زمانهكي شعر به ري هينگي پي نه هاتيبته گوتن، لي
 ده سپيكا وي ژلايي نافه روک و زماني قه ب قي رهنگي موكم په يدابيت؟
 ئه ف پسياه گهلهك ده يي خو دايه، و ب تامي دگهل مه نتق و زانستيدا
 دگونجيت.

بی گومان ئەم نالی ب پێبەر و دامەزێنەر قوتابخانەیا شعرا بابان
 ددانین. ئەگەر بەرھەمی نالی ژلای ناڤەرۆک و ئەو بابەتین بەحس کرین و
 شعر ل سەر گوتین تمام د تازە نەبن و وەکو شعرا کلاسیکیا دیالیکتین
 دی یین کوردی و شعرا کلاسیکیا روژەهلای بن، لی ژلای زمانیکە د
 نۆی نە.

دیارە ئەف نویاتیە وی چەندی ناگەهینیت کو بەری نالی هیچ جوړە
 شعرەک ب وی دیالیکتی واتە ب بەشی (سلیمانی - کرمانجی خواری)
 نەهاتیە گوتن. لی نالی رەنگەکی جوڤا یی موکم بیت و ببیتە بناغەکی بهیز
 کو نەهیتە لادان و ھۆزانیان دی پەیرەو بکەن و نەچنە سەر شیوەیین
 دی. یان نەچنە سەر زمانین دی یین روژەهلای کو ھندەک ھۆزانیان
 کورد شعر پی دنقیسی، ب تایبەتی (فارسی).

زانست و مەنتق دگەل ھندیە کو بەری نالی دەستیەکەکا وەسا ھەبیت کو
 ھیدی و پیچ پیچە ئەو بناغی موکم و بهیز ژی پەیدا بوویە و بلیمەتیا
 نالی و ھەردوو شاعریان دی وی بناغی سادە موکم و بهیز بیخن.

جھێ داخی یە بارودوخی دەڤەرا کوردستانی وەکر کو پتیریا بەرھەمی
 گەلەک ھۆزانیان ناقدار بەرزەبن یان بسوژن، ژبەر ھندی گەلەک بەلگەو
 نموونە بوو مە نەماینە کو بووینە دەسیکا سادەیا قوتابخانەیا نالی. لی
 دگەل ھندی ژێ ھندەک تشت ماینە ل بەر دەستی مە ژ ئەقان بەلگەیان: -

۱- ئەگەر ب ھویری ل بەرھەمین ئەدەبیان فولکلوری ب ڤەکولین کو
 ھەتا ئەڤرۆ ھاتینە تومارکرن، یان ل دویڤ بەرھەمی نە
 تومارکریی فولکلوری بگەریین دی بەرھەمی وەسا دەست مە کەڤیت

کول دویف پرویدانیڼ میژوویی و هندک دیمه نڼ دی، بریاری ل سهر
بدین کو بهرهمی بهری نالی ژی هر ب دیالیکتا وی هاتینه گوتن.

۲- هر چهنده هتا نه فرو ژی ب تمامه تی سالا ژ دایک بوون و مرنا
(عهلی بهرده شانی) بومه دیار نه بوویه، لی همی بهلگه بو هندی
دچن کو عهلی بهرده شانی بهری نالی که فتیه ورهنگه ماوهیی
ژیانا وان دگهل ئیک بیت. ژ بهر هندی هم دشیڼ بهرهمی عهلی
بهرده شانی کو هوژانا ملییه ب دسپیکا سادیا بهرهمی نالی
دانین، ونه گهر که کولینی ل سهر بهرهمی عهلی بهرده شانی
بکهین دی هندک میناندن و وک یه کیی دناقبه را وی بهرهمی
نالی دا بینین و گلهک په یوهندی دناقبه را وی و سالمیدا دا
دیارد بیت ب تایبه تی ژلایی ناقره وکیفه. هر چهنده ژلایی
روخساریفه جیاوازی هیه.

۳- (مه ولودنامه) یا شیخ حسینی قازی (۱۷۹۱ - ۱۸۷۰)^(۱) کو ب
ئیکه مین بهرهمی په خشنا کوردی دهیته دانان. جهی داخییه تا
نه فرو سالا نفیسینا قی مه ولودنامه یی نزانین، لی هم دزانین کو
شیخ حسینی قازی ب تهمه نی که ژ نالی مه زنتره و ژلایی
بهرهمی نه ده بی که هه چهرخی وییه. نه گهر مه ولودنامه ب
دس پیکی نه هاتیه دانان بو هوژانا نالی نهو هینگی ب دیارده کا
نه ده بی دی هیته دانان کو دوان بارودوخیڼ میژووییدا په یدابوویه
کو شعرا نالی تیدا په یدابوویه.

---

(۱) دهرکه فتیه کو نفیسین (تهره ماخی - تهره موکی) کول سالا ۱۵۹۱ - ۱۵۹۳ ز هاتینه نفیسین
ئیکه مین په خشنا کوردیه.

نالی

(۱۸۷۳ - ۱۸۰۰)

ژيان و بهرهم:

ناځی نالی مه لا خدره کورې ئه حمه د شاوهدیسی نالی بهگی
میکائیلییه، میکایه ل ئیکه ژ ئیجاخین عه شیره تا جاف، ل گوندی (خاک و
خول) ل دهشتا شاره زور ژ دایک بوویه، بو خویندنې چوویه قهره داغ و
پاشان فیه قیه تی ل سلیمانیی ل (خانه قایا مهولانا) ته مام کریه، و ئیجازا
مه لایه تی وهرگرییه، نالی ب چاځی خو لوتکا گه شه سهندن و پیشکه فتنا
فهرمانره واییا بابان دیتیه. ده می چوویه هه جی ول ریکا قه گه پریانی ل
شامی گو ل دهنک و باسی ژناف چوونا میرنشینا بابان و هیرشا
عوسمانیان و داگیرکنا سلیمانیی دبیت، قیجا بریار ل ویری ژ داخا
نیشتمانیی و دووری ولات گیانی خو ژ دهست ددهت، و ده غرده که ت.

بهره مین وی:

وهک مه گوتی رهنکه ژلایی روخساری قه هوژانین نالی ب هوژانا
نوی نه هینه دانان، یان ب دیمه نه کی دی یی ئه ده بیاتین کلاسیکیا کوردی
بهیته نیاسین، کو ب شیوی کرمانجیا ژووری ل سه دی هه قدی گه شه
کریه، یان به لکه هندهک ب وینه یه کی کوردی یی شعرا کلاسیکیا
پوژه لاتی ببینن و نوییاتی تییدا نه بینن، لی ئه قه هه می ژ راستیی د
دوورن، (نالی) ئه گهر هیچ نه کربیت، هیژ و شیانین به رفره و ب داهینانا
زمانی کوردی د دهر برینی دا دهر ئیخستیه، و دناځ زمانی کوردیدا ب

پیت و موکمیا پەیفێن دیاڵیکتا خو ب رەنگەکی وەسا نیشادا کو بیته
بناغی ئیکگرتنا زمانی ئەدەبیی کوردی.

بەلی، پەیفی گەلک جارێ لێک نالی زۆر رێمان هەبووینە، وەک هەمی
شاعری کلاسیزمین جیهانی خەریکی وشەکاریی و خەمڵاندنا پەیفانە و
ب چەندین رێمانان بکارئینا، لێ ئەگەر ئەف وشەکاری لێک هۆزانقانی
دی جوهر دیمەنەکی شیانین ئەدەبی وان یان ئەدەبیاتی گشتی بیت. و لێک
وان رێکەکا دەم بوراندنی بیت، ئەفە لێک (نالی) مەبەست و رێمانەکا
کوورتر و ئاسوێهەکی بەرفەرەتر هەیه، و ژفی ئالی فە (نالی) نزیک
ئەدەبیاتی قی سەردەمی دبیت.

نالی کو هۆزانقانی پوژین پیشفەچوونا میرنشینا بابانە، ئاگەهداری
هەمی بزاف و گیانی دەروونی کو مەلگەها وی سەردەمی یا سلیمانی
بووێه و بەرەف یەخستن و رێخستن کوردستانی بووێه. ئەفی
هۆزانقانی رێبەر وەک وی قیای ب پەیف کوردی و ب بناغی پەیف دەفەرا
خو خزمەتا قی پیشفەچوونی کریه و ب ئەفان پەیفان بگەهیتە دوورترین
سنوورین کوردستانی. ئەگەر ئەفروکە ئەم هەندەک دیمەن و پەیف و
رێمانین هۆزانا نالی ب کەفاتی بزانی، چونکە ل پشتی وی گەلەک هاتینە
دووبارەکر، لێ ئەو دەمی خو هەمی دنوی بوون، وەک هەر سەردەمەکی
دەمی بەرەمی کەفان ب چاقەکی سەیر و نەرازی بوون تەماشەتی تشتی
نوی دکن، ل پوژانین (نالی) ژفی گەلەک کەسان ب نەپەوایی و ب حیبەتی
تەماشەتی ئەفی رەنگی شعرا نوی و قی زمانی نوی کرینە، یان لێک وان یا
سەیر بوو ب زمانی کوردی هۆزان بەیتە نفیسین.

(نالی) د بهرشدانا نه قاندا دبیریت:

- ۱- ته بعی شه کرباری من کوردی نه گهر ینشادهکا
نیمتجانی خویه مه قسودی، له عه مدن وادهکا
- ۲- یاله میدانان فیه ساحه تدا به میسلی شه هسوار
بی ته نه مول بهو هه موو نه وعه زبانی رادهکا
- ۳- کهس به نه لفازم نه ئی خو کوردییه خو کوردییه
هه رکه سی نادان نه بی خوئی تالبی مه عنا دهکا
- ۴- بیته هوجرهم پارچه پارچه موسوده دم بکری به پړوچ
هه رکه سی کوتال و پارچه ی بی به دهل سه ودا دهکا
- ۵- شیعی خه لقی که ی ده گاته شیعی من بونازکی
که ی له دیکه تدا په تک ده عوا له گهل هه ودا دهکا

(سی دیرین پیشی بو ژبه رکنینه)

(نالی) ب قی هزرا هویر و کوور وب قی خوینا گهرم ل سهر هه ژیکرنا
په یفا کوردی، رهنکه دگهل هه می نه رازیبوون و گازندان ل سهر هاتینه
گوتن کو هوژان ب کوردی ناهیته نقیسین، به لکو ب زمانین دی یین
روژه هلاتی دهیته نقیسین، یان هوژانقان نه وه یی ب چهند زمانان هوژانی
دقه هینیت، دیاره د هوژانا که قندا گه له ک مهرج و سنوور و پیقه ر بو
هوژانقانی هاتینه دانان، ونقیسینا هوژانی ب چهند زمانان ئیک ژوان
مهرجانه کو هوژانقان پی بهیته هه ل سه نگاندن و تاقیکرن، (نالی) ب
زیره کی دقئ تاقیکرنیدا دهر باز بوویه، وب چهند زمانان هوژان گوتییه، د
قی مهیدانییدا ب شانازی دبیریت:

فارسی و کورد و عه رهب هه رسیم به ده قته ر گرتووه
نالی نه مرو حاکمی سی مو لکه دیوانی هه یه.

(بو ژبه رکنییه)

ناقەروكا ھۆزانیڭ ئالى:

ئەگەر مەبىئەت ب ھویری ناقەروكا ھۆزانا ئالى دەست نیشان بکەین.
دى سى مەبەستىن مەزن بو مە دیاربىن.

۱- دلدارى:

پتیریا بەرھەمى (ئالى) بەھسى دلدارى دكەت، شارەزایىن
ئەدەبیاتىن كوردى مژىلى ھندىنە كانى ئەو سۆزو ھەستى دەھۆزانا ئالیدا
ھەى، سۆزا دلدارىەكا راستەقىنەھە یان ھەر وەكى ھەمى ھۆزانقانىن كەقن
بتنى بو نیشادانا شیانىن ھۆزانقانىنە، كو پیدقییە بەھسى ھەمى بابەتان
کرییت، راستیا ئەقى ھەر چەوابیت، ئەنجام وەسا دیارە كو ئالى ئىك ژوان
ھۆزانقانىنە كو جوانترین ھۆزانا دلدارى یا كوردى نقیسینە، ھۆزانا
دلدارى ژى بەشەكى مەزنى بەرھەمى (ئالى) یە دگەل دەرپرینا ھەستى
ناسكى دەروونى، و ھەر دگەل دەرپرینا قى سۆزى وەسفەكا بەرزو جوان
و ورد دایە ئافرەتا كورد، و دقى مەیدانى ژیدا (ئالى) بوویە ریبەرى
ریبازەكى. ئەم دشیین وەك نمونەھیا قى مەبەستى ئەقى پارچى تۆمار
بکەین، دەمى دبیژیت:

- ۱- زولفت له قه دت دا که پهریشان و بلاوه^(۱)
 نه مرو له منی شیفته ئالوز و به داوه
- ۲- بوچی نه گریم سهد که رهم دل ده شکینی
 مهی بو نه رژی شووشه له سهد لاوه شکاوه
- ۳- عومریکی دریژه به خه یالی سهری زولفت
 سه وداو پهریشانم و سه ودايه کی خاوه
- ۴- هه رچه نده که پروتم به خوا مایلی پروتم
 بی به رگییه عیله ت که هه تیو مه یلی هه تاوه
- ۵- هه ر جوگه روو جو باری که وا سوورو سویری
 جیی جووشی گریانی منه ، خوین نه رزاوه
- ۶- بی فانیده یه مه نعی من نیستاکه له گریان
 بو عاشقی بیچاره زوو ئهم ئاوه رزاوه
- ۷- سوژی دلمه ، باعیمی تاوو کوئی گریان
 مه علوومه که ئاگر سه به بی جووشی ئاوه
- ۸- (مانی) نییه تی قووه تی ته سویری بروی تو
 ئهم قه و سه به دهستی موته نه فیس نه کشاوه
- ۹- (نالی) وه کو زولفت که موتیعی بهری پیته
 تیکی مه شکینه به جه فاو مه یخه ره لاوه

(ژ ده سپیکێ چوار دیر بو ژ بهر کرنینه)

---

(۱) د هندهك رهش نفیسین دیوانا (نالی) دا، جوداهیهك دریژگرتنا دیرین ئهقی پارچه هوژانی دا هیه، ژ بهر هندی رهنه گه جوداهی دیدوانین چاپکرنی ژی دا هه بیت، بو نمونه سهحکه لاپه پین ۵۳۲ ، ۵۳۳ ، ۵۳۴ ، ۵۳۶ ، ۵۳۷ ژ دیوانا نالی، قه کولین و لیکدانا مه لا عبدولکه ریمی مدرس و محهمه دی مه لا عه بدولکه ریم (چاپا به غدا ۱۹۷۶).

۲- ستایشا ئایینی:

رەنگە بشيىن بېژن ھۆزانا ئايىنى ل بەرى (نالى) پېكھاتىيە ژ ھندەك
ھۆزانىن ئۆلى - كول جەم ھۆزانقانين دىاليكتا گۆران (ھەورامى) ديارە -
يان پېكھاتى بوو ژ ھۆزانا سوڧىيەتیی (تەسەوف) كو زور باش د
بەرھەمى جزیرى و فەقیی تەیران دا ديارە، و د (مەم و زین) خانیدا
دگەھیتە کوپیتكى، لى ئەقى رەنگى ھۆزانى دەرھەمى (نالى) دا شیوہیەكى
دى ھەيە.

نالى رىكا ستایشا پېغەمبەرى (سلاڤ لى بن) گرتییە. نالیى
موسلمان ھەست و خوشەویستیا خوّل بەرامبەر پېغەمبەر و ئاخا
مەككەھى و مەدینى دەربېت، و دگەھتە وى رادی كو خوب سەيى
زیرەقانى وان جەھان بزانی، دەمى دبیژیت:

۱- ئەگەر چى كوردی دەوری شاردزوری قەسودەم ئەمما

ودسیلەم (تیبە) ^(۱) دو حیلەى شەفیع و فەزلى مەننانە

۲- بەسەر ھاتوومە ئەو خاکەى كە ھەر مسقالە زەرەییكى

بە میزانى شەفاعەت کیوی حلیم و بەحرى غوفرانە

۳- نەبوو رووم بیمە خاکى چاکى پاکی تیبە تابیستم

بەسەگ نابى مۆلەودەس ئاوی زەرقا بەحرى ئیحسانە

۴- چ زەرقا بو سیاھى دەفتەرى ھەر ناصیہ ماحى

چ تیبە بو تەباھى دەردى ھەر دەرماندە دەرمانە

۵- دەرى رەحمەت کەوا بەحرى موحیتە عاسى یە (نالى)

تیدا جان و تەن ئیفتادەى شەپۆلى سەیلی عسیانە

(ژ دەسپیکى سى دیر بو ژبەرکرنینە)

(۱) تیبە: طبیة، مەبەست پى مەدینە.

لی دگهل قی سوژا موکم و قی ستایشی د بهرهمی نالیدا ئەم نەشیین ژ
 ئەنجامی قەکولینی بگههینه وی ئەنجامی کو نالی سوفی بوویه، یان خو
 ب ریبازەکا تایبەتا تەسەوفی قە گریدا بیت.
 بەلکو ئایین و موسلمانەتیا نالی هەستی وی و خوشەویستیا وی بو
 ئایینی دیار دکەت، ژبەر هندی قی جوړه هوژانی بەشەکی مەزنی دیوانا
 نالی گرتییە.

۳- نیشتمان پەروەری:

هوژانا نیشتمان پەروەریا کوردی ژ خانی دەست پی دکەت و حاجی
 قادری کوپی ل سەدی نوزدی ساخ کرییەقە و وەک رەنگقەدانەک ژ هوژانی
 خانی.

لی ئەگەر خانی و حاجی هەندەک دروشمێن ریک و پیک و پروون یین
 نیشتمان پەروەری هەل گرت بن و روئی رابەریی دبزاڤا نەتەوهیی و
 ئازادیخوازییا گەلی کورد بجە ئینابن. ئەقە هوژانا (نالی) و قوتابخانەیا وی
 ژ قی هزرو بیرێ د دوور نەبوون، بەلکو نیشتمان پەروەری دشیعرا نالیدا
 دچیتە دقالبەکی کلاسیکی یی نیشتمان پەروەریدا، واتە نیشتمان
 پەروەری دشیعرا لای نالی هەستی کویری خوشەویستیا خاکا
 کوردستانییه، پەيوەندیا هوژانقانی یی ب هەر بوستەک و کونجەکا خاکا
 نیشتمانییه، نالی دبیریت:

دل سیاسەنگ نەبی مایلی خاکی وەتەنە

خالی لە علی حەبەشە، ساکینی بوودی یەمەنە

(بو ژبەرکرنی یە)

---

(۱) سیاسەنگ: بەری پەش یان سنگ پەش.

ههتا دبیژیت:

دلی (نالی) که نه نیسی قهره داغه نیستا

داغی سه رچاوه و دیوانه و دار و دوهونه

(بو ژبه ر کرنی یه)

* * *

لوتکا ههستی خوشه ویستیا نیشتمانی د دهروونی نالیدا دیارد بیت دهمی
وی نامی ل شامی ب بایی شه مالی دهنیریته کوردستانی.

لی نهو نامهیه به ره می دهمی ب سه رقه چوونا خهوا خوشیا نیشتمان
و رووخاندنا میرنشینا بابانه، لی (نالی) دروژانین فه رمانه واییا بابان ژی
دا نهو ههستی خو دهربریه.

(نالی) پشتی وه غه رکنا سلیمان پاشاو هاتنا نه حمه د پاشای ب پارچه
هوژانه کا خو ههستی خو به رامبه ر میری تازهیی وه لاتی دهربریت و نه گهر
هزری دهوژانی دا بکهین دی بومه دیاربیت کو نهف پارچه نه ب مه رما
ستایشا میریه هندی کو ههستی هاو نیشتمانیه کی د وان روژاناندا
دیاردکته کو شین و شایی تیدا تیکهل دبیت.

نه م دشیین قی پارچه هوژانا نالی بکهینه نموونهیه ک بو ستایش و
نیشتمان په روه ری.

دبیژیت:

۱- تافه لهك دهوړی نه دا سه د كهوكه بی ناوانه بوو
كهوكه بهی میهری موبارهك، ته له ختی په یدانه بوو

۲- تانه گریا ناسمان و تهم ولاتی دانه گرت
گول چه من نارانه بوو، هم لیوی غونچه وانه بوو

۳- تاجه من پیرانه سهر نه سلې دره ختی لانه دا
فهرعی تازه خوړم و بهرزو بلند بالانه بوو

۴- تاسلیمانان نه بوونه سهدری ته ختی ناخیره ت
نه حمه دی موختاری نیمه شاهی ته خت نارانه بوو

۵- قیسه بی په رده و کینایه ت خوشه، شاهی من كه وا
عادلې بوقه ت عه دیلی نه و له دنیا دا نه بوو

۶- بو نشینگه ی مورغی پوحي كه عالی فیترده ته
جیگه یی خوشتره له رهوزی جه ننه ت و لمه نوا نه بوو

۷- وهك قیاسیكي كه موسبه ت بی نه تیجه ی بیته جی
حه مدولیا شه ه كه عالی جابوو خالی جا نه بوو

۸- شاهی جهم جانالیا (ته نریخی جهم) تاریخییه^(۱)
تانه لیڼ له م عه سرده دا نه سكه ندهری جهم جانه بوو

(ژده سپیڅی چوار دیر بو ژبه رگری نه)

---

(۱) نه گهر (ته نریخی جهم) ب رینقیسا كه قن (تاریخی جهم) ب نه بجه د بهر میړین دی بېته (۱۲۵۴) كو
نه فقه میژوویا وه غه رگریا سلیمان پاشایه و هاتنا نه حمه د پاشایه بو سهر ته ختی حوكرانیی.

پوځسارۍ نه ده بېې نه قوت باځانه يې:

گه له ك ژړه ځنه گران نهو (پوځسارۍ و (ناقه روځ) ي د نه ده بيدا ژي ك
جو دا دكهن، هر چنده پوځسار و ناقه روځ ولايي بهرزي و جواني نه گهر
دنيك پله دا نه بن بهرهم دي يي شاش بيت، لي نه دشيپن جو دا ژي
به حس بكهين.

وهك بو مه دياربووي ژلايي ناقه روځي قه قوت باځانه يا نه ده بياتين نالي
گه له ك ژ ناقه روځا شيعرا كلاسيكيا روژه لاتي تي دا هيه، وبه حسي ژيانا
كورده واري كريبه كو ديمه ني نيشتمان پروهري ژي تي دا دياردبيت.
ژلايي پوځساري ژي قه هه مي خاسييه تي نه هوژانا كلاسيكي تي دانه:
۱- بكارهينانا كي شا عه روزي.

۲- هه مي پارچه هوژان ب نيك سه روا ب دويمامي دهين.

۳- زور جارن د تاكه ديره كي دا رمانه كا تمام دبينين، ددهمه كي دا
دهوژانا نويدا دهه مي پارچه هوژانيدا رمان تمام دبيت.

۴- بكارهينانا هه مي وشه كاريان نه قين د رهوانبيژييدا دهينه
بكارهينان.

و ده مي رهوانبيژي د قوناغين بهي تدا بخوينين، نمونه يين قي
قوت باځانه يي دي تي دا بينين.

رهنگه بو نه قرو دوباره كرنا وشه كاريي ب تشته كي (ته قليد) بهي ته
هرمارتن، لي بو وي سه رده مي تشته كي تازه بوو، چونكه نه وان شاره زاييا
خو د رهوانبيژييدا ژبو درئي خستنا جوانيا په يفا كوردي بكارهينايه. واته
مهيدانه كا نوي قه ديتن ژبو بهرچا فكن و په يرهوكرنا شيانين خو.

گەلەك جاران دەمى دېرەكا ھۆزانا كەڭن دھوئىن، ب چەند جورەكان
 راقەدكەين، چونكە ھۆزانقانى وشەكارى تىدا كرىيە كو ب چەند جورەكا
 بهيتە راقەكرن. قىجا ئەگەر ھۆزانقانى دى تاكە مەبەستەك ھەبىت وئەم
 ئەقروكە ب چەند جورەكا راقەبكەين، ئەقە (نالى) دقى وشەكارىدا گەلەك
 مەبەست ھەبووئە، يان ھۆزان وەسان دارىژتەنە كو ھزرا مە بەرەڤ چەند
 مەبەستەكان ببەت، و ئەقە ژى دىمەنەكى دى يى شيانين نالەيە.
 قوتابخانەيا نالى ب ھەمى روڭسار و ناڧەرۆكەكى قە ھەتا دەسپىكا
 سەدى بىستى بەردەوام بووئە، و ژلايى زمانى ژى قە تانھوئيا بەردەوامە.

راقەكرنا پەيشان:

زولف:	كەزى ، بسك
پەريشان:	خەمبار.
شىفتە:	عاشق ، ھەيران.
بەداوہ:	داڧين زور تىدا ھەنە، وئالۆزە.
كەرەت:	جار.
مەى:	شەراب.
سەودا:	عیشق و شەيدايى.
رووتم:	بى جلکم رووتم.
مايلى رووتم:	عاشقى رووى تەمە.
ھەتيو:	ئىتيم ، زاروئى بى باب.

جوڳ:	جوڳ.
جوشش:	هه لاقیتنا ئاقی ژ کانیی.
سوژی دلمه:	دهردی دلی منه.
تاو:	هیژ (تاوی گریان = هیژا گریان).
سه به بی جوششی ئاوه:	ئه گهری که لینا ئاقی یه.
مانی (۲۱۶ - ۲۷۷ز)	وینه کی شه کی بلیمهت و زانا دانه ره کی بی هه قکویف
بوو.	خو ب پیغه مبه رینی دهر ئیخسن، ژ بهر قی هزری زیندان کریه، و ژ
ئه گهری ئه شکه نجه دان و نه خوشیی	وه غه رکریه.
ئه م قه وسه:	مه به ست پی (بری) یه.
موتنه فیس:	گیاندار . ئاده میزاد . ئه وی نه فه سی دکیشیت.
شه ککر بار:	زور شیرین.
ئینشا دهکا:	دروست دکهت ، یان جوان دنقیسیت.
له عه مدهن:	ب عه مدی ، ب ئه نقه ست.
شه هسوار:	سوار چاک . شاسوار.
زبانی:	زمانی.
خو کردیه:	تشته ک ژلایی نه شاره زاییه کی هاتبیته کرن.
نادان:	نه زان ، بی عه قل.
کو تال:	قوماش.
سه ودا دهکا:	دکریت و دفروشین.
ده عوا:	راوه ستیان ل بهرام بهر.

هه‌ودا:	كولاڤ.
قه‌سوودت:	سه‌خت ، ره‌قى.
نه‌بوو پرووم:	شه‌رمزار نه‌بووم.
موله‌وه‌س:	پيس.
ئاوى زه‌رقا:	ئاوى ئاسمان.
ناسيه‌ماحى:	ناڤ چاقان.
ده‌رمانده‌ر:	بى‌چاره ، بى‌شيان و بى‌هيز.
ده‌رى ره‌حمه‌ت:	ده‌رگه‌هى ره‌حمه‌تى.
ته‌ن:	له‌ش.
ئيفتا ده‌ى:	كه‌ڤته ناڤ.
شه‌پول:	پيل.
سه‌يل:	ليمشت ، ليسه‌ر
ده‌ورى نه‌دا:	نه زڤرى ڤه.
كه‌وكه‌به:	ستيرا گه‌پوك.
ميه‌ر:	دلسوزى ، پوژ.
ته‌م:	مژ.
چه‌مه‌ن:	كه‌سكاتى ، چيمه‌ن.
ئارا نه‌بوو:	جوان نه‌بوو.

پیرانه سەر:	سەر دهمی پیراتی.
ئەسلی درەخت:	رەها داری.
خوڕەم:	تەرۆتازە.
بالانەبوو:	بلند نەبوو.
سلیمانان:	کورپی (سلیمان) پاشای.
سەدری:	پیشەوا.
تەختی ئاخیرەت:	تەختی ھوکمرانیی، یان تەختی ل سەر
	دروین و روژا ئاخەرەتی موھاسەبی دکەن.
ئەحمەدی موختار:	ئیکە ژ ناڤین پیغەمبەری (س).
تەخت ئارا:	تەختی رازاندنی.
قیسە:	ھیکایەت ، چیرۆک.
عەدیل:	ھەڤلنگ.
مورغ:	بالندە.
عالی فیتەرەتە:	سروشەت بلند و پاکە.
رەوہز:	گولستان ، باخ.
جەنەتولمەنوا:	بەھەشتا ھەفتی ، خوشترین بەھەشت.
موسبەت:	تشتی خوگرەتی ، جەگر.
عالی جا:	جەمی بلند.

خالی جا:

جهی به تال.

جهم جا:

پایه بلند.

ئهسکه ندهر:

ئهسکه ندهری مه قدونی کول ۳۳۱ پشته

زایینی له شکری (دار) ی ل نزیکه هه قلییری

شکاند.

جهم جانه بوو:

پایه بلند بوو.

دهسپیکا په خشان کوردی

ناشکهرایه کو دابهشکرنا ئیکى یا ئهدهبیات ئهوه کو ئهدهبى دکهته دوو بهش، (شيعر) و پهخشان، دبهحسکرنا ئهدهبیاتی عهدهبى ئهوه چهند بوته دیاردبیت کو شيعر پيش پهخشانی دکهقیت و بهرى وى پهدابوویه، دیاره ئهف یاسایا گشتی لسه ئهدهبیاتی کوردی ژیدا بجه دهیت، دکوردیدا شيعر گهلهک پيش پهخشانی کهفتییه، بهلى وهک دیاردهک ل سهدى نوژدی پهخشان کوردی پهدابوویه.

ئهدهبیاتناسى کوردی، دهمى دهیته سهر بهحسکرنا پهخشان کوردی، (مهولودنامه) یا شیخ حسینى قازى (۱۷۹۱ - ۱۸۷۰) ب دهسپیکا قى بابتهى ئهدهبى دانیت، چنکو ههتا نوکه بهرهمهکى دى بدهست نهکهفتییه کو بهرى قى پهخشان هاتبیته نفیسین، ئهف کتیبه پیکهاتییه ژ قهگیرانى و دهیته سهر بهحسى ژ دایک بوونا پیغهمبهرى (س.خ) پاشى چهند چيروکهکین کورت لدور مفا و مهزناها مهولید خواندنى قهدگیریت ژلاى زمان پرووخساریقه، بهایى قى کتیبى دهندیدایه:-

۱- ب پهخشان هاتبییه نفیسین.

۲- نمونهکه بو (سهجع) کوردی.

۳- ب رهنگهکى ساده حیکایهتى یان چيروکى قهدگیریت.

۴- زمانى وى یى کوردی ههر ئهوه زمانى تیکهله ئهوه ئهدهبیاتی قوتابخانا کلاسیکی پى هاتبییه نفیسین، ههر چهنده ل گهلهک جهاندا نفیسهرى دهسپیکهک بو نفیسینا کوردی یا پهتى دانایه، پهدابوونا پهخشانی ب قى رهنگى و ههر ل باژیری سلیمانی ب پشکهکى دهیته دانان ژوى هیزو سهرهلدانا وى سهردهمى ل میرگهها بابان دهاته دیتن، ئانکو ئهوه ئهگهرو دهست و دارى قوتابخانا (نالى) بهردهست کرى. ههر ئهوژى بو ئهگهرى پهدابوونا پهخشان کوردی.

نمونه :

لڦیره ئه دشیین نمونهکا جوان یا نفیسینا کوردی توّمار بکهین،
 شیخ حسینى قازى، پشتی بهحسى گوه لیبونا مزگینیا ژدایک بوونا
 پیغه مبهرى (س . خ) دکهت، دبیریت: ((درگای بههشت کرایهوه،
 درگای جهه نههم داخرا، گولی بههشت خوشحال بوون، درخت سوور
 بوون، کانى بههوز بوو، خونچه ده می دایهوه، کانى وشک ژیاوه، تهیران
 هه موو هاتنه خروّش، سهراوه هاتنه جوّش، حوریان گرد بوون، ویلدانى
 بههشت شهرا بهن تههوریان نوّش کرد، بولبول مهست بوون له سه
 چلان، نه سیم وهربوون بهنیو گولان، گولاله سوور بوون، کهو سه
 سه رکهوت، زیخی درکهوت جوگه ی پر بوو، وشکى ته پر بوو چیمه نی
 شین بوو، نیرگز رهنگین بوو، گولی گهش بوو، وهنه شه رهش بوو، نیرگز
 پشکوت، گیای بزوت، درختی هاته میوه، کهوته در، قهسرى موزه ییهن
 کرا، ساحیبى موعه ییهن کرا، فهرشیان راخست، عهروسیان داخست،
 ههوا مهعه ته ره بوو، بوّ خوّش زوّر بوو .))

(ژ دهسپیکى بو ژبه رکرنییه ههتا (کانى وشک ژیاوه)

رافه کرنا په یشان :

دهرگا	: دهرگهه
کرایهوه	: قه کرییه
درخت	: دار
خونچه	: بشکوژ
خروّش	: هژیان / لقین
جوّش	: په قى / زان
تههوور	: پاقرژ
نوّش کرد	: قه خوار

چالان	: تا (تایی داری)
نەسیم	: کزەبا
گولالە	: بیتانوک
زیخ	: شیشەبەرك
چیمەن	: میڤرگ
ودەنەوشە	: بنەفشوک
پشکوت	: بشکفی

هەر ل وی دەمی بەرەهەمەکی دی ل ژۆریا کوردستانی ب پەخشان هاتە
نقیسین، ئەو ژێ کتیباً (عادات و رسوماتنا مەی ئەکرادیه) کو زانایی
کورد مەلا مەحموود بایەزیدی ئەوی ل دەوربەری سالا ١٧٩٩ ژدایک بووی
نقیسییه، ئەو کتیب ل سالا ١٨٥٨ هاتیه نقیسین.

ئەف کتیبە نمونەیا زمانەکی ئاسایی و سادەیی کوردی یی دیالیکتا
کرمانجییا ژۆریه. بەحسی رهوشت و تیتال و ژيانا نەتەوایهتی و
کۆمەلایهتیا کورد دکەت، دەستنقیسا کتیبی ل کتیبخانا گشتی
(لینینگراد) هەتا سالا ١٩٦٣ هاتبوو پاراستن هەتا وی سالی ب زمانی
کوردی و ب وەرگیرانهکا رووسی و ب پیشهکیا (مارگریت رودینکو) ل
مووسکو هاته چاپکرن. شیوهیی قی کتیبی وی بو مە دەردنخیت کو پتر
بو زانین و بیرهاتنا که سایهتی هاتبیتە نقیسین، چونکو نقیسەری ب
ئاخفتنا روژەلاتناسی پرووسی (ئەلیکسەندەر ژایا) نقیسییه و بو وی
نقیسییه،

ئەفجا هەر چهوا بیت ژلایی تو مارکنا رهوشت و تیتالین کوردان، تشتەکی
بها دار بومه بجه هیلايه و نقیسینا پەخشان وی ژێ هەر چەندە مەبەستا
نیشادانا ئەدەبی تیدانینه، بەلێ وینەیهکی سادەیی نقیسینا کوردی بو مە
بجه هیلايه.

نمونه يه ك :

(عاده تیکی دن ژي ټوان ټه کړاډيټ خو جه هی هین، زځستانان وهکو دینه مه جلیس ټهو دکنه گهړه لاوژ، گهړه لاوژ تا وهکو هر چنده مروځ دوی مه جلیسیدا حازر هین، ماقول و مه زن و بچووک، هه موو دی هر یه ک بهنده کی ئسترانی لابود به بیژیتن، ژ سه ری مه جلیسی ده ستپیدکهن هه تا دووماهییا مه جلیس، شایه د وهکو میوانه ک دوی مه جلیسی په یدا به بتن بیچاره به ټه لبه ته ټهو میوان ژي دی بهنده کی ئسترانی ژ بو وان بیژیتن، نه گوتی ټه لبه ته نابتن. ټهو ټه کړاډ ژي قی بهندا ئسترانی راگیسک دبیزن، ټه لبه تا میوان ژي دیگیسکه مه جلیسی بدهتن).

(ژ دەسپيکي بو ژ بهرکړنیه هه تا (دووماهيا مه جلسی)

راقہ کرنا پھیٹان:

دڻ ڙي:	ٺهوي ڏيڙي.
خو جه هي:	خو جه.
گه ره لاوڙ:	تيڪه لي.
به ندهڪ:	پارچهڪ.
ئسٽران:	سٽران.
ميوان:	ميٺان.

بیگومان ئەف کتیباً مەلا مەحمودی بایەزیدی کار نەکریه سەر
پیشقەچوونا ئەدەبیاتی کوردی، چنکول دەمی خودا نەهاتبوو بەلاقەرن،
هەتا لێر ژێ نەهاتبوو نقیسین و هەر ئەو دەستنقیس هەبوو کول قی
دوماهیی هاتیە بەلاقەرن.

بەلێ بزاڤا ئازادیخوازا کورد ل سالیڤن دوماهیی یێن سەدی نوزدی،
ئەگەرەکی دی بو خەبات ورنەنگەکی دی بو دەرپرینا هزرا سیاسی و
کۆمەلایەتیا خو دیتەڤە کو ئەو ژێ روژناما کوردییە.

روژناما کوردی، یا وی سەردەمی و نوکە ژێ زۆر شیۆهیی ئەدەبی
هەنە، هەتا دنفیسینیڤ سیاسی ژیدا شیۆازی ئەدەبی دەسلەلات لێک
نقیسەران هەبوو. ژبەر قی چەندی پەیدابوونا روژنامەقانی کوردی ب
دەسپیکا گەشکرنا پەخشانا کوردی دەیتە زانیڤ، ئیکەمین روژنامەیا
کوردی، روژنامەیا (کوردستان) بوو، کول ل روژا (۲۲) ی نیسانی ۱۸۹۸ ل
قاهییرە (مێقداد مەدحەت بەدرخان) ی دەرئێخست و پاشی ل جنیف و
ئەستەنبول دەتە دەرئێخستن، پشتی قی گوڤارا (روژی کورد) ل
ئەستەنبول ل سال ۱۹۱۳ هاتە بەلاقەرن، پاشی روژنامەیا (بانگی
کوردستان) هەر ل ئەستەنبول سال ۱۹۲۲ هاتە بەلاقەرن.

پێچ پێچە دگەل دەرکەفتنا روژنامە و گوڤاریڤ نوی، پەخشانا
کوردی دەست ب گەشەکرڤ کر. بابەتی نوی یی پەخشانی پەیدابوو، ژ
گوڤارا سیاسی کو ب شیۆازی ئەدەبی دەتە نقیسین بو گوڤارا
کۆمەلایەتی و پارچەیا ئەدەبی، هەتا روژانیڤ حاکمداریا شیخ مەحمودی
نەمر، چیروکا کوردی سەرهلدا، چیروکا چەند بابەت و چەند پلەییڤ خو
هەنە، هەر دگەل چیروکی گوڤار ژێ بەرف پێش چوو.

میژوویا روژنامه‌فانیا کوردی و په‌یوه‌ندی ب

گه‌شه‌کرنا په‌خسانا کوردیقه هه‌تا شو‌ره‌شا

۱۴ی ته‌مووزا ۱۹۵۸ ل عیراقی

سه‌ره‌لدان و کوردستانا دایک:

ژکه‌فن وهره هه‌تا دوماهیا سه‌دی نوژدی زمانی کوردی تنی زمانی گفتوگو و شیعربوو نه‌ک نفیسینا په‌خشانی، ژبه‌روی چه‌ندی دهرکه‌فتنا روژنامه‌یا ((کوردستان)) گرنگیه‌کا تایبه‌تی هه‌یه د میژوویا زمان و ئه‌ده‌بی نه‌ته‌وه‌یی مه‌دا، چنکو روژنامه لایه‌نه‌کی گرنک و کاریگه‌ری ژيانا ره‌وشه‌نبیرییه و دیارده‌کا شارستانی و پیشکه‌فتنییه، نیشانا هشیاریا نه‌ته‌وه‌یه، دیاره ((کوردستان)) ل (۳۰)ی زیلقه‌یده سال (۱۳۱۵)ی مشه‌ختی به‌رام‌به‌ر (۲۲)ی نیسانا سال (۱۸۹۸) ز ل باژیری (قاهیره) ژلایی (مقداد مه‌دحت به‌درخان) نه‌قیی (به‌درخان پاشا) دهرکه‌فتیه، پاشی ژلایی (عبدولرهمان به‌گ) ی برایی وی دهرکه‌فتیه.

روژنامه‌یا کوردستان دچوار سالیی ژیی وی (۳۱) ژماره ژئ هاتینه به‌لا‌فکرن، چنکو ژمارا دوماهیی، ژمارا (۳۱) بوو کول (۶)ی موچه‌رما سال (۱۳۲۰) ی مشه‌ختی به‌رام‌به‌ر (۱۴)ی نیسانا سال (۱۹۰۲) ز دهرکه‌فتیه، ئه‌ف (۳۱) ژماره ژئ ل قان جهان دهرکه‌فتن: - قاهیره و جنیف و له‌ندن و فولکستون، روژنامه ب زمانی کوردی شیوه‌زاری کرمانجیا ژوری (زاراقی جه‌زیرا بو‌تان) بوو، پیشکه‌کا قی روژنامی ب زمانی تورکی بوو، دا کاربه‌ده‌ستین ئوسمانی دداخازین ره‌وایین ملله‌تی کورد بگه‌هن.

روژنامی گرنگیه‌کا زور ب ئه‌ده‌ب و میژو و خویندن و خوینده‌فانیی دایه، هه‌روه‌سا بزاف کریه کو کوردان هشیار بکه‌ت و هزرا نه‌ته‌وایه‌تی د

مه‌ژیی کوردا بچه‌سپینیت، داخازا به‌ره‌نگاربوونا زو‌لم و زو‌رداریی کریه، پتیریا بابەتین وی ب په‌خشان هاتینه نفیسین.

ئه‌قی پوژنامی ری خوش کر کو پشتی وی کاروانی روژنامه‌قانیای کوردی به‌رده‌وام بیت رانه‌وه‌ستیت، هه‌ر چه‌نده زمانی روژنامی و روژنامین پشتی وی، زمانه‌کی ره‌هوان و کوردیه‌کا په‌تی نه‌بوویه، په‌یف و زاراڤین عه‌ره‌بی و فارسی و تورکی تیکه‌لبووینه، به‌لی پشتی هینگی ری خوش بوو بو بکارئینانا زمانی کوردی یی په‌تی و بژاره‌کرنا زمانی نفیسینا په‌خشانای کوردی. هه‌روه‌سا به‌رده‌وامبوونا پوژنامه و گو‌فار ب زمانی کوردی ری خوش کر کو چیروکا کوردی سه‌ره‌لده‌ت و پیچ پیچه پیش بکه‌فیت، ئه‌قه ژێ ده‌قه‌که ل خاری و دی ب رینقیسا ئه‌قرو د نفیسین کو دژماره (۵) یا پوژا پینچ شه‌مبی (۲۷)ی مو‌حه‌ره‌ما سال (۱۳۱۶)ی مشه‌ختی هاتیه به‌لاه‌که‌رن: (ژ بو‌جه‌ریده‌یا کوردستانی)

حه‌یفا مه‌ گه‌له‌ک ژ کوردی مه‌ره ده‌ات، من روژ و شه‌ف گازند دکرن. چقا کرمانج هه‌نه حه‌می میرو ژیهاتینه، چره هو‌لی بی مه‌عریفه‌ت و سنعه‌ت مانه، نفیساندن و خوندنا حه‌می کوردا چره نینه، ئه‌ز لناف قان کول و ده‌ردا ژارو کال بییم حه‌یری ما‌ییم، نه‌و ژ خودی ته‌عالا شوکر دکهم ئه‌و جه‌ریده‌یا ته‌ لسه‌ر قنجیا کوردا ده‌رئێخستی یا ته‌ ژمه‌ره ری‌کری، هات وکه‌ته ده‌ست من، حه‌چکو چقا مراد من هه‌بین حاسل بین قنجی یی لسه‌ر دنی‌ده حوقا دب‌ت مه‌زنایی لقی زمانی حوقا چی دب‌ت، وه‌کی ئه‌و جه‌ریده من خوند ئه‌ز ده‌رحه‌قا دوعا و مه‌دحی ته‌ حه‌یر مام، ئه‌ز ژ خوندنا وی تیرنه‌بیم، من گازی کوردو کرمانجیا کر، ژوانره خوند ئه‌وژی گه‌له‌ک شابین، به‌لکه ژ شابی‌نی لال بین، لناف به‌ینا دوو سی روژاده حه‌ق بیست جه‌ریده یان دان هه‌ف و ژمرا ئانین.

(ئه‌ف ده‌قه ژ ده‌سپیک‌ی هه‌تا (حاسل بین) بو‌ژبه‌رکرنیه)

بەرەف چەسپاندنی ل ئەستەنبوول

ل دەسپیکا سەدی بیستی ل باژیری (ئەستەنبوول) پایتەختی دەولەتا ئوسمانی چەند ریکخراوەکین ئازادیخواز کەتنە بزاف و خەباتی بو بەلاقەکرنا هزرا ئازادی، بو قی مەرەمی دەست ب بەلاقەکرنا چەند روژنامەو گوڤارا کر، ژوانە کوّمەلا (تەعالی تەرەقی کوردی) و کوّمەلا (هیقی) یا کوردی کو ژ پەوشەنبیری کورد یین دیار بەکر و وان و سلیمانی و هەقلیر و کەرکوک و مەهاباد.... پیکهاتبوو کو ب گیانەکی نەتەوهیی چەند گوڤار و روژنامە ب زمانی شرینی کوردی دەرئێخستن، کوّمەلا (هیقی) ل سال ۱۹۱۳ چوار ژمارە ژ گوڤارا (روژی کورد) دەرئێخستن و بەرگی هەر ژمارەکی ب وینەیی مروڤەکی ناقداری کورد هاتبوو خەملاندن، ئەف گوڤارە ژلایی (عبدوالکریم ئەفەندی) خەلکی سلیمانی هاتە بەلاقەکر. گوتارین قی گوڤاری ب هەردوو شیوهیین کرمانجیا ژوری و کرمانجیا خاری هاتبوونە بەلاقەکر. ئەف گوڤارە کو ب ئیکەمین گوڤارا کوردی دەیتە دانان، ئیکەمین چیروکا کوردی ب ناڤی (شەویش) بەلاقەکر. پشکە د ژمارە (۲) دا و پشکا دی دژمارە (۳) دا ب ناڤی نقیسەر (فوناد تەمو) یە کو چیروکەکا سادە و نیزیکی ژ سەرھاتی کوردی و ب شیوهیی کرمانجیا ژوری هاتیە نقیسین. هەر دوان سالاندا روژنامەیا (کوردستان) ل ئەستەنبوول ژلایی (سورەیا بەدرخان) هاتیە دەرئێخستن، هەر وەسا گوڤارا (ژین) و (هەتاوی کورد) و گوڤارا (کوردستان) سال ۱۹۱۹ ب زمانی کوردی و تورکی دەرکەفتن.

(پوڙنامه فانی ل سهر دهمی حاکم داریا شیخ مه محمود)

پشتی ب دوماهی هاتنا شهری ئیکی یی جیهانی وب ئەگهری
سهرهلانا شورەشین شیخ مه محمودی نهر، باژییری (سلیمانیی) بو
مهلبهندی رهوشهنبیریا کوردی، پاشی ب ئەگهری دامهزراندنا حکومتا
کوردستانی ب سهروکاتیا شیخ مه محمود ل سال ۱۹۲۲ کو مه لکا
پوڙنامهیان ب زمانی کوردی دهرکهفتن، بیگومان پترری خوشکر بو
گه شه کرنا ئەدهبیاتی کوردی ب گشتی و چیروکا هونهری کوردی ب
تایبهتی. ئەو بوو روڙنامهیا (بانگی کوردستان) ل باژییری سلیمانیی (۱۴)
ژماره ژیی دهرکهفتن ژمارا ئیکی ل (۲) ی تهباخا ۱۹۲۲ ز دهرکهفت، ههر
وهسا روڙنامهیا (روژی کوردستان) دناقبره سالین (۱۹۲۲ - ۱۹۲۳)،
(۱۵) ژماره ژیی دهرکهفتن، ئیکهمین ژماره ل (۱۵) چریا دووی سال (۱۹۲۲)
دهرکهفتن، سهرنقیسهری قی روڙنامی شاعیر و نقیسه (عهلی کهمال
باپیر) بوو، بهری فان ههردوو روڙنامهیان ئنگلیزا ل باژییری سلیمانیی
روڙنامهیا (پیشکهوتن) دهرئیخست کو حهفتیانه دهرکهفت. ئیکهمین
ژماره ل روژا (۲۹) ی نیسانا سال (۱۹۲۰) هاته بهلاقه کرن. پاشی ژلایی
پیره میردی نهر روڙنامین (ژین) و (ژیان) و (زیان) و (ژیانهوه) ب
بهردهوامی دهرکهفتن ههتا سالین پینجیا، ئەقی شاعیری مهزن و روڙنامین
وی رولەکی بهرچاڤ دیت د قهژاندنا کهلهپووری نهتهوهیا کورد
وپیشقهبرنا چیروکا کوردی، ئیکهمین چیروکا کوردی کو ب شیوهیی
کرمانجیا خاری هاتیه نقیسین ب ناڤی (لهخوما) یه کو ژلایی (جهمیل

سائیب) ڦه ب زنجیره ل روژنامهیا (ژیانهوه) دهاته به لاقه کرن، ئەف چیرۆکه به حسی سەردەمی شیخ مەحمودی نەمر دکەت، بە ئی ژبەر چەند ئەگەرین تایبەت و کەسی ب خەوەکا نەخۆش دەیتە دانان، کو ئەفە ژێ دگەل داخازیا پتیریا کوردان ناگونجیت، چنکو بیگومان سەردەمی شیخ مەحمود لێ هەر کوردەکی دلسۆزو نیشتمان پەرۆر ب خەوەکا خۆش دەیتە دانان، چیرۆک ژ لای زمان و هونەریقە یا سەرکەفتیبوو، بە ئی ژلای هزرو ناڤەرۆکیقە ب سەرکەفتیانە ناھیتە دانان، ئەفە ژێ نموونە کە ژ نڤیسینەکا د نەف روژنامهیا (بانگی کوردستان) دا کو پیکهاتیە ژ فەرمانەکا شیخ مەحمودی نەمر کو دژمارا (۱۰) دا یا سالاً وی یا ئیکی ئانکول روژا ئیک شەمبی (۲۳) ی سەفەری ۱۳۴۱ شەختی و (۱۵) ی کانینا ئیکی ۱۹۲۲ هاتیە به لاقه کرن.

((سۆرەت ئیدارە، عەلیەھی، حەزەرەت حکومدار لە مەملەکەتی سلیمانی دا نووسراوە، لە مەحمود ئیبن سەعید بو کافە میللەت کورد)) لە پاشی تەلەبی سەعادت و مەغفەرەت لە بارەگای ئەحەدیەت بو ئەم میللەتە مەزلۆمەتی خۆمان ئیعلان دەکەم، کە لەبەر بەعزی ئەسباب و عەواری سیاسیە مودەتیکیە لە خزمەتی ئەم میللەتە سادقە کوردە دوورو مەهجوور مابوون، ئیمپرو لە سایە خۆدا پوحنیەتی (مصغفی) (صلعم). هیمەتی ئەجداد و لەسایە نیازو (تفرغ) و قووەتی ئەم میللەتە سادقەو گەیشتمە ئەم روژە موقەدەسە کە مودەفەقەن هاتوومەتەو، لە ئیمپرو دەستم کردووە بەتە دویری پەروانەتی حکومەت و موخافەزەتی مەوجودییەت ئیستقلالیەتی کوردستان، ئومیدو ئارەزوو ئەکەم هەمووتان

بهیهك غایه و مهسلهك و بی فاسله سهعی بو دهوامی ئەم روژه و كۆشش بو تهعالی ئەم میلله ته ئەكهن. كورد و دهكویهك عائيله مووته فیقن و مووته حیدن له گهل من دا بو ته حكیم و دهوامی ئەم حقه سه ریحه یه كه دهستمان كه وتوو، لازم و فرسه ته سهعی و غیرهت بكهین، ئەهی میلله تم ئەمین بن كه زامنی سه عادهت و مووه فیه تی ئەقوام ئیتحاد و ئیتفاقه، وه میلله تی كه خوینی پرتبی بو حقی خوئی قه تعیهن مه حروم و ئەسیر نابی و دهقهراری عاله می مه ده نییه تیش ئەمهیه كه ههر قهومی ههر عه نسوری خوئی به خوئی ئەبی ئیداره بكات، ئەوه له ن ئیمه كه میلله تی كوردین، سانیه ن بو ئەم غایه یه قوربانیه کی زورمان دابه ئەو شه رته كه یهك دل و یهك زبان و یهك وجودین، به ئیزنی خودا هیچ كهس زه فەرمان پی نابات وه منیش تا ئاخیر قه تره خوین و مالی خوّم و ئەولاد و ئەتباعم بو سه عاده تی ئیوه سه رف كردوو و هتیکرار ئەكه م هیممهت له ئیوه و مووه فیه تی له خۆدا.

حوكمه داری كوردستان (مه جموود)

(ژ ده سپیكی بو ژ بهر كر نییه هه تا (كۆشش بو تهعالی ئەم میلله ته ئەكهن)

روژنامه قانیا کوردی ل باژیری (ههقلیر) و (رواندز)

ل سال ١٩٢٥ ههتا ١٩٣٢ ل باژیری رواندزی مهلبهندی پاشایی گهوهره و میرگهها (سوران)، نهمر (حوسین حوزنی موکریان) گوڤارا (زاری کرمانجی) دهئێخست کو پر بوو ژ چیرۆکی فۆلکلۆری کوردی و بابەتێن دیروکی یێن خوش و کیم هاتینه به لاقه کرن. پشتی قی ژ ل سال (١٩٣٥) ل باژیری دیرینی کوردستانی (ههقلیر) گوڤارا ههفتیانه (رووناکی) دهئێخست کو ههتا سال ١٩٣٦ یازده ژماره ژێ درکهفتن، ئەقێ گوڤاری ژێ رۆلهکی بهرچاڤ ههبوو د پێشقهبرنا ئەدهبیاتی کوردی و پهخشانا کوردی ل باژیری ههقلیرا وی دهمی.

روژنامه قانیا کوردی ل (بهغدا):

ل سالی سیه و لیدفا ئیدی باژیری (بهغدا) دبیته مهلبهندی دهئێخستنا روژنامه و گوڤار ب زمانی کوردی، چنکو گهلهک کوردی خویندهقانی زانکویی ل قی جهی گههشتنه ئیک، ئەقجا دقان سالاندا گوڤارین (دیاری لاوان) و (یادگاری لاوان) درکهفتن، پاشی گوڤارا بهرکهفتی (گهلایێژ) کو دناڤهرا سالی (١٩٣٩ - ١٩٤٩) بو دهمی دهه سالان ب بهردهوامی و بی راوهستیان ههیقانه ژمارهیهک ژێ درکهفت، دقێ گوڤاریدا، نقیسه و شاعیرین بناڤ و دهنگ (تەوفیق وههبی) و (محهمد ئەمین زهکی) و (عەلانی سوجادی) و (ئبیراهیم ئەحمەد) و (رهفیق حلمی) و (شاکر فهتاح) و (پیره میڤرد) و (گوران) و (شیخ محهمدی خال)..... هتد گوڤارو شیعر به لاقه کرینه، سهردهمی درکهفتنا (گهلایێژ) ب سهردهمهکی زیڕین و قهژیندان و رابوون دهیته دانان بو ئەدهبیاتی کوردی ب گشتی و بۆ پهخشان و چیرۆکا کوردی ب تایبهتی،

ههروهسا بزاقهكا بهرچاڤ يا وهرگيراني ژ زمانين بياني بو كوردی دهست پيڤدكهت.

ب تايبهتي ژ زمانى ئنگليزى، ب قى چهندي پەخشانا كوردی و چيروكا كوردی گههشتنه گوپيتكى. هەر ل سالی ۱۹۴۸ - ۱۹۴۹ ل بهغدا گوڤارا (نزار) ژلایى بهحهشتی (عهلاهدين سوجادی) حهفتيانه دهردهكهفت و (۲۲) ژماره ژى دهركهفتن ب زمانى كوردی و عهرهبي، ب ئيكهمين گوڤارا سياسيا كوردی دهیته دانان. نفيسهريڤن وهك (شاكرفهتاح) و (پاكيزه رهفيق حلمى) و (موحههم محهمهه ئهمين) و (رهفيق چالاک) پشكار تيدا كريبه.

ئهقه ژى نمونهكه ژ پارچه پهخشانهكا (پيره ميڤردى) ل ژير ناڤى (دواوانى زهلم و تانجهڤو) كو دگه لاڤيژيدا ژماره (۴) ى (۱۹۴۳) هاتيه بهلاقهكرن: (نوخ، بويه (مهولهوى)م خوش نهوى شيفته و شهيداي سوزو نالهى نهوم كه پهرده پهرده شوينه شرينهكاني خاكهكهه و نشتمانكهه به قهردى قهردهوه بهفرو زيبكى دننهوهردهوه پيشانداوم بهسينهه خوشهويستى نهوانى چه سپاندوته سينههوه (كووى ناتهشگا) ى وهك ناتهشگهدهى (زهردهشت) ليهيئنامه تين و تاو: ناو دلى پرژاندووم، تاڤگهى قهلبهزهى (زهلم) ى وا بو كيشاوم دانهى مروارى به سهردا پرژاندووم (باركه الله) چهرخ، ههى نافهريڤن چهرخ پلووسكهى (بافر) ى (عهودالان) و ههواى (چهه مى خواجهي) تيگه ياندم ههر نهو جوش و خروشه بووكه (مهعدوومى)م له ديارى (عهدهم) نه بووينهوه هيئايه سهركووى ناتهشگا و پرشنگى شعهركانيم خسته تهلى سازو سه متوورى شيوهى كوردى خومانهوه دام به راديوى چابخانهى (ژيان) بههوى نهو سهوداي دلبهستهى خاكهكه مانهوه ههر شويئيكى رهنگين و ههر ديمهنيكى دنشين و ههر چه شمدازيكي شيرين و ههر له نجهه ولايكي ناويكي نازنين ببينم نههوى پيشانى هه موو دوستيكي بدهم، بهلام ناخ (شيعر) واته هونراوه، نازانم تا چهند و چون نهو زادهى سروشتى ئيزه ديبه بهونههوه؟

(ژ دهسيپيكي... ههتا... بهسهردا پرژاندووم، بو ژبهركرنيه)

پوڙنامه قانیا کوردی ل شامی:

ل سالین ۱۹۳۲ - ۱۹۴۲ ل شامی و باژیڙی (دیمه شق) گوڤارین (هاوار) و (روژانوو) و (ستیر) و (رووناھی) ژلایی هەردوو برا (جەلادەت بەدرخان) و (کامیران بەدرخان) دەرکەفتن، ب شیوهیی کرمانجیا ژۆری کو نفیسەرین خودان شیان وەك (جگەر خوین) و (عوسمان صەبری) و (نورەدین زازا) و (قەدری جان)... هتد پشگداری تیدا دکر، ئەم دشیین قی سەردەمی ب سەردەمی چیرۆکا کوردی دانین ب شیوهیی کرمانجیا ژۆری، بو جارا ئیکێ ژێ ل گوڤارا (هاوار) دەست ب نفیسینا کوردی هاتە کرن ب پیتین لاتینی، هەروەسا ئەقان نفیسەران کۆمەڵەکا چیرۆکین خوش ب زمانین فەرەنسی و ئینگلیزی کرنه کوردی.

پوڙنامه قانیا کوردی ل سەردەمی کۆمارا کوردستان ل مەهاباد:

ل سەردەمی کۆمارا ساقایا کوردستانی ل باژیڙی مەهاباد ل سال ۱۹۴۶ بزاڤەکا پوڙنامه قانیا کوردی سەرهلدا کو ب سەردەمی زیرینی پوڙنامه قانیی دهیته دانان ل کوردستانا ئیرانی.

ئەووبوو روژنامەیا (کوردستان) و گوڤارین (نیشتمان) و (هەلالە) هەتا ئیکەمین گوڤارا زاروکان ب زمانی کوردی ل ژیر ناڤی (گروگالی مندلانی کورد) دەرکەفتییە، ئەقان ژێ قەژاندنەکا داپەخشانا کوردی، نفیسەر و شاعیرین خودان شیان وەك (هەژار) و (هیمن) و (زەبیحی) و (کەریمی حوسامی) و (حەسەن قزڵچی) ب نفیسین و شعرین خویین خوش

پشکداری د قان پوژنامه و گوڤاراندا کرییه، ئەقەژێ پشکەکه ژ پارچەیا
پەخشەنەکی کو د گوڤارا (نیشتمان) دا هاتیە بەلاقەکرن ژ لایێ (ع . بیژەن)
قە.

(نە، نە براکان خوشەویستەکان وا گویم لە ئاهو نالە ی نیشتمانەکه
بەکروزانەوه پیم ئەلی (پۆلەگیان گریان کاری پیریژنانه: تا درگای مردن
و مراندن لەسەر پشمانە شیوەن و زاری ئیشی ناپیاوو پەستانە! خو
ئیمەش خویمان بەلاویکی ئازا ئەزانین و مەعنای بەزین نازانین، کەوابوو
بابچینە سەرچیا بلندەکانی نیشتمان بەگەوایی ئەوان پەیمانیکێ برابەتی
بەستین کە وەکو ئەو چیا یانە پەنگین، سەنگین بەخوینی جەرگمان
پەنگین بێ، بوگەلی هەژاری کورد، دوایی هینی ژیا نی نەنگین بێ ببیتە
یارمەتیدەری ئیمە بو مردن و مراندن لە ریگای پژاریدا)

(هەمی بو ژبەکرێنیه)

ب هەلبوونا شوپەشا (١٤) ی تیرمەهی ل سالاً ١٩٥٨ قوناغەکا نوی
ژ دیروکا روژنامەقانی کوردی دەست پیدکەت، چنکول وی دەمی و ب
ئەگەری سەرەستیا بیرو بوچوونا ل دەسپیکا شوپەشی کو مەلەکا گوڤار
و روژنامە ب زمانی کوردی ل بەغدا و هەقلیر و سلیمانی کەرکووکی
دەرکەقن کو لقیرە پارتین کوردی ژێ پۆلەکی بەرچاف هەبوویە د
پیشقەبرنا کاروانی روژنامەقانیی و زمانی کوردی ب تایبەتی پارتی
دیمکراتی کوردستان و حزباً شوعی یا عێراقی.

رافه کرنا په یشان :

بايه خ	: گړنگۍ .
هه نځاو	: پينځاڅ .
کوردي په تی	: کوردي ره هوان ، په یقا بیانی تیډا نه بیت .
چقا کرمانچ هه نه	: چهند کورد هه ن .
حه می	: هه می .
چره	: بوچی ، ژبه رچ .
هو	: هو سا .
ژارو کال بییم	: هه ژار و پیر بووم .
ژمپره ریگری	: بو مه هنارتی .
حه چکو	: هه چکو .
چقا مراد من هه بی	: چهند مراد من هه بوون .
قنجی	: باشی ، چاکی .
لسهر زیده	: لسهر دونیایی .
حوقا دبت	: هوسا دبت ، ب قی رهنگی دبت .
ژوانپه خوند	: من بو وان خواند .
ئهو ژي گه لهك شابین	: ئهو ژي گه لهك دلخوش بوون .

ژ شابیڼی : ژ خوشیان ، ژ دلخوښیان.

ژمړا تین : بو من ئینان.

شیفه ته و شهیدا : عاشق و شهیدا.

په رده په رده : ته خ ته خ.

به رفه پرو زیبیکې دلنه وهرده وه : ب مفا و جوانیه کا دلخوښ - فەر: مفا،

خیر و بهرکه ت - زیب: جوانی - دلنه وهرد: دلخوښ

چه سپاندو ته سینه مه وه: دسینگی من دا چه سپاند ، سینه: سینگ.

ئاته شگا: ئاته ش ، ئاگر ، ئانکو جهی ئاگر هه لکرنی یان ئه و جهه یی کو

ل سهرده می (زهرده شت)ی ئاگر تیدا دهاته هه لکرن وه ک په رستگه ه بکار

دهات.

قهلبه زه : سولاڅ.

چه شمه نداز : دیمه ن ، مه نزه ر.

سروشتی ئیزه دی : سروشتی خودایی.

به کپرو زانه وه : ب دوعا کرن.

شیوه ن و زار : گریان و فیغان.

به گه وایی ئه وان : ب شاهديه وان.

سه نگین : گران.

ژیانی نه نگین : ژيانا شهرمزاری.

نموونه یین ئه ده بی

مه‌لایى باته‌یى

ناقى ۆى (حوسین) ه، ل گهندى (باتى) ل ده‌ق‌ه‌را هه‌كاريا ل روژ‌هه‌لاتى كوردستانا باكور ژدايك بوويه. ئەلكسه‌نده‌ر ژاپا و گه‌له‌كین دى دوى باوه‌ریدانه كو باته‌یى ل سالاً (۸۲۰) ى مشه‌ختى - (۱۴۱۷) ى زاینى ژدايك بوويه، ولدويف بیروباوه‌رین هه‌ین ل سالاً (۹۰۰) ى مشه‌ختى - (۱۴۹۵) ى زاینى واته ل سه‌دى پازدى وه‌غرکرییه، هه‌رچه‌نده لدويف ه‌زوربیرین هنده‌ك نفیسه‌قانان باته‌یى ل سه‌دى هه‌قدى چوویه به‌ر دلوقانیا خودایى مه‌زن. باته‌یى ئیکه ژ ناقدارین ه‌وزانقانی کلاسیکیین کورد کو ب زارى کرمانجیا ژوورى شعر و ه‌وزان قه‌هاندبیت، باته‌یى ئیک بوو ژ مه‌لایین ناقدارین کورد و به‌رنیاسترین به‌ره‌مه‌ی ۆى (مه‌لودنامه) یه، ده‌ربارى ژدايك بوونا (موحه‌مه‌د) پیغه‌مبه‌ر (سلاقیّت خودى لی بن) گوتیه.

ه‌وزانقانه‌کى زمان سفق و جه‌له‌نگ بوو، جاران ه‌وزانی نایى دنقیسین جارانشی سازو چه‌نگ و ده‌ف ل به‌زمه‌یا خو ئاماده‌دکرن ل هیقیا دل‌به‌را خو، جارانشی ل گوشه‌کى خه‌راباتى پونشتیه.

مه‌به‌ستین ه‌وزانی باته‌یى

باته‌یى ریکا ه‌وزانقانی کلاسیزمی گرتیه “هه‌ر ژ به‌ر هندی ژى ه‌وزانی خو بو قان مه‌به‌ستین خارى گوتینه:-

۱- نایینی و سوفیاتی: وه‌کى هه‌می ه‌وزانقانی کلاسیزمی ئەف مه‌به‌سته ل‌نک ۆى گه‌له‌ك گرنگ و به‌ادار بوویه “له‌وما پشکا هه‌ره زو‌را دیوانا ۆى ئەف جو‌ره ه‌وزانه بخو‌قه گرتیه . . . ل سه‌ر گورى پیروزی موحه‌مه‌د پیغه‌مبه‌رى (سلاقیّت خودى لی بن) ئەف ه‌وزانه گوتیه:

۱- هلو رابه نه بولقاسم

هلو نه ی قاسدی نه کبه ر

۲- هلو فخره خرا به نی هاشم

هلو رابه تو ی ره به ر

۳- هلو نه ی سه یدی عالهم

هلو نه ی مه فخری نادم

۴- ژ رهوزی رابه یا خاته می

ژناق وی مهرقه دی نه نومر

(همی بو ژ بهر کرنیه)

۲- نه قینداری: نه ف بابته ژی هرچه نده هندی گرنگ نییه ل ده ف

هوژانقانی، لی گه له ک جاران تی که لی بابته تی به ری کرییه . . . پارچه

هوژانین ب نرخ ل قی بابته تی هه نه وه ک:

عاشقی زولفا ره شم

عاشقی شه یدایه زولف

بی باده له و سه رخوشم

سه رخوش و سه و دایه زولف

سو هتمه وی په رچه می

چیمه کی ره عنایه زولف

٣- سالوخدانا جه وارین کوردستانی: ئەف هۆزانقانه پههلوان بوویه
دوهسفرکنا سروشتی کوردستانیدا، ئەو ئەقینداری وەلاتی خو بوویه،
دقی هۆزانیدا دەمین سالی ل کوردستانی بۆمه وینهکریینه . . د بهحسی
زفستانیدا دبیریت:

١- زفستانی ئەقی هولی

ل قی بهریی ل قی چولی

٢- مژی هاقتیه دا هولی

کهروقی گرتی زۆزانه

٣- کهروقی گرتی نه سرینه

جه مه د شینبوو ل سولینه

٤- گریا مه تی ژبو نه سمینا

په ریشانم ل قی حاله ی

(سی دیر ژ دهسیکی بو ژ بهرکرنی)

٤- ساز و مه ی و بهزم:

مه جلسا بی ساز هه ی په ی

من نه قیت نه ز ناچمی

بی دهف و بی چه نگ و بی نه ی

من نه قیت نه ز ناچمی

به زمه یا بی یاری با ته ی

من نه قیت نه ز ناچمی

(همی بو ژ بهرکرنیه)

باتهیی وهکی ههمی هوژانقانی کلاسیکی، هوژانی خول سهرکیشا
 عهرووزی داناینه، ههروهسا پویتهکی زور ب سهروا و قافییی دایه،
 پهیقین بیانی نهخاسمه یین عهرهبی زور بکارئیناینه و رهوانبیژی و
 جوانکاری دقههاندنن خودا بهرچافکرییه.

پاڤه کرنا په یشان:

هلو رابه	: ههسته
ئهبولقاسم	: مه بهست پی سهروه ری پیغمبه ران
	: موحه ممهه (سلاقییت خودی لی بن)
رهه بهر	: رابه ر ، ری نیشادهر
سهروه ر	: گه وره ، مه زن
رهوزی	: گولستانی
بی باده	: بی مهی ، به بی شه راب
سه رخوشم	: سه رمه ستم
تورا غه می	: توری خه م و خه فه ت
سو هتیمه	: سو تیمه
ره غنا	: جو ره گوله که ، جوانه
به ری	: ده شت
مژی	: ته م و مژ

کەرۆشێ	: باو بوۆران ، باو باروڤه
نڤیسه ڤانان	: نڤیسه ران
جاران	: هه ندی جار ، جار و بار
به زمه یا خو	: له به زم و ئاههنگا خودا
هوژانڤان	: شاعر
گریا مه تی ژبو ئه سمینا	: (ئه سمین) گوله که داره که وه دارا ئالینکی
جه مه د	: به سستی
شین بوو ل سولینا	: مه به ست پی ئه و خوناڤا دسولینا هه ر
	: گوله کی دا به سستی بوو ،

حه‌سیب قه‌رده‌داغی

۱۹۲۹ - ۱۹۹۷

ناقی وی (حه‌سیب شیخ عه‌لی کوپی عبدالرحمان) ه شیخ عه‌لی مه‌لا و ماموستایی گوندی بوو، ل مه‌ها گولانی ۱۹۲۹ ز ل گوندی (سو‌له‌ی چرچه‌قه‌لا) سهرب ده‌ق‌ه‌را قه‌رده‌داخ قه‌ دناف خیزانه‌کا هه‌ژار و خوینده‌قاند، هاتییه‌ دونیایی، ئەف خیزانه ژ بنه‌مالا شیخیت مه‌ردوخیین قه‌رده‌اغییه، کو هه‌ر دکه‌قندا خوینده‌وار وزانایی ئاینی زه‌لامین ناقدارتیدا رابووینه، مزگه‌فت و جقاتین مه‌لا و فه‌قییان، جقاتین گهرم و گورپین شیخان، ته‌سبیحا و خرقه‌بوونین ده‌رویشان، ستران و مه‌دیحه و دوعایین ده‌نگ خوشان، ده‌ف و بلور و نه‌ی، شعرین سوار چاکین، شعرا کوردی (نالی، کوردی، سالم و مه‌حوی) و شاعرین مه‌زن یین فارسی (سه‌عدی، وحافزی شیرازی)، خه‌ما هه‌ژاران و جوانیا سروشتی و بایی زه‌لالی ده‌ق‌ه‌ری. . . ئەقان و گه‌له‌ک سه‌روکانیین دی بنیاتی هزو بیر و سو‌زا (حه‌سیب)ی دانا.

کوده‌ تایا ره‌شا ۱۹۶۳ یی حه‌سیب قه‌رده‌داغی دگه‌ل هزاران خه‌باتکه‌ریین دی که‌تنه‌ زیندانی، ده‌می هاتییه‌ ئازادکرن ژ ی قه‌ نه‌گه‌ریا سه‌ر کاری خو یی به‌ری، د سالیین شه‌ری نافخویی دا ئیک بوو ژ چالاکترین شاعرو زه‌لامین ناقدار کو هه‌رده‌م هه‌ولا ئاشتییی و ئاشتیکرنا لایه‌نان دکر. . . هه‌تا ئیقاریه‌کا سار و خونا‌فگرتی ژ سالا ۱۹۹۷ یی دلی وی یی مه‌زن ژ لی‌دانی راوه‌ستا و غه‌رکرد ل گری سه‌یوان هاته‌ قه‌شارتن.

ئەقە ژى دوو كوپلېن ھوزانىن وينە:—

۱- پىرس و خوشەويستى يا ۱۹۹۱:

ويستم تىبگەم خوشەويستى . . . چەند جوانە؟
(وہلى) وتى: بالاي (شەم)ە
(مەم) یش وتى: . . . زین وەرى گرت. بەژنى (مەم)ە
خەجیش وتى: وەك زامەگەي (سیامەند)ە
مامە یار وتى: وەكو سەرگور شتەي دوانز سوارە
لەلای ھەزەرتى (مەولەوى)ش وەكو چاورەشى لای دەوار
لەلایى منیش وەكو دوو خەمە قورسەكەم . . . كەژە و بەھار
كوردی بانگی بەختى دەکرد: ئەرى زووكە!
لە خوشەويستى جوانتریش، شاردەمەكەي كەركووكە

(ھەمى بو ژېمەر كرنىيە)

۲- پشكەك ژ ھوزانا (ناكوکەكان) ۱۹۴۴:

كە ئەم دەستم ئەو دەستیکەم بو بشكىنى
ھەردوو دەستم ئەمەل دەكەم!
كە ئەم چاوم ئەو چاوى دیم بو ھەلکولى
ھەردوو چاوم پىرگل دەكەم
ئەم ناگرە بکوژیننەو . . . نەكوژیتەو
نالى دەلى: من كورد نەبووم
حاجى دەلیت: من لە كۆیەدا نەژیاوم
قەت دیمەنى ھەیبەت سولتان وەكو گولاً و نەكراودتە نیو چاوانم!

خانێ ده‌لی: مه‌م و زین، من نه‌منووسیوه
 من به‌چاوی قه‌له‌میشم می‌رخاسی کوردم نه‌دیوه!
 سالم ده‌لی: من دیوانه و ئابورای میری دابان؟!
 پێشه‌رگه‌یه‌کی خه‌م له‌ کۆل ده‌لیت:
 من و سه‌مفونیای، داستانه‌که‌ی چیا‌ی دابان!؟

(هه‌می بو ژبه‌ر کرنییه)

بو زانین:-

- ١- شاعری ده‌هه‌می بیا قاندا شعر هه‌نه ژوان: شعرا هاندانی
 (جوشاندنی)، دلداری، ته‌سه‌وف، سیاسي، کوردایه‌تی، سالو خدانا
 سروشتی، جوانیا کوردستانی، شعر بو مندالان، شعر بو شانویی،
 بو دراما تیله‌فزیونی بو ستران و سروودان.
- ٢- هه‌تا نه‌و چه‌ندین دیوانین شعری هه‌نه، ژوان: چوار به‌رگین
 (فه‌ره‌نگی خه‌م).
- ٣- دگه‌رمه‌ گه‌رما کاره‌ساتا هه‌له‌بچه‌ یا شه‌هیدا هوژانا
 (هه‌له‌بشیما) نقیسییه.
- ٤- دگه‌رمه‌ گه‌رما راپه‌رینا مه‌زنا ئادارا (١٩٩١ی) و دگه‌ل بانگه‌وازیا
 ئازادکرنا که‌رکووکا دلی کوردستانی قه‌سیدا (شیخ)ی هاته
 خویندن ب ئاف و نیشانی (من هیچ نالیم) کو دوی ده‌میدا ببوو
 زکری سهر زمانی جه‌ماوه‌ری سهره‌لدایی کوردستانی.
- ٥- دارشته‌نه‌کی بنقیسه‌ کو هه‌ردوو بابه‌تین شه‌رو ئاشتی بخوڤه
 بگريت.

راقه كرنا په یشان :

هه ببت سولتان : چياه كه دكه فته نيزيك باژيري كوي

ميرخاس : پياو چاك

ناپورا : شيني و تازي

کوردی

ناقى وى مستهفایه کوپى مهحمود بهگى ساحیبقرانه، ب باوهريا وان كهسان شهوین لسه رژیانا وى نفیسی، ل سالآ ١٨١٢ز ل باژیپرى سلیمانى ژ دایکبوویه، هه ر ل سلیمانیى دانایه بهر خواندنى و هندهك زانستین ئیسلامى ل حوجرهى فهقییان خواندییه.

کوردی ئیکه ژوان سى هوزانقانی بنافودهنگ کو پولهكى گهوره گیرایه د ئهدهبیاتی کلاسیزمى یا کوردیدا ب شیوهزاری کرمانجییا خواری، د رهوانیژییدا شا سوارهكى بى بهرامبهه بوو، ل سالآ (١٨٥٠ - ١٨٥١) ز چوویه بهر دلقانییا خودى ول گرى سهیوان ل سلیمانیى هاتییه فهشارتن.

کوردی، دیوانهكا کیم ب کوردی ل پشت خو بجه هیلايه، کو تا نهو دووجاران هاتییه چاپکرن، جارا ئیکى ل بهغدا ل سالآ ١٩٣١ز و جارا دووى ژى ل ههولیرى ل سالآ ١٩٦١ز. پتريا هوزانی وى ل دهورى تهوههکیدا زقن کوئه و ژى هوزانی دلداری و ئهقینی و خوشهویستییه. کوردی جوانترین و بهرزترین هوزان دئهقى مهبهستییدا فههاندینه و هوستایى و شارهزاییا خو تییدا دهريخستییه. بارا پتر بهرههه مى کوردی ئهف جوړه هوزانهه، نمونهیا قى مهبهستى ژى، ئهف چه ند مالکین هوزانییه:

١- چیشتم ئه مړوژه هری مارو روحي شیرینم نه هات

زه خمی کونه م هاته ژان و مه رهه می برینم نه هات

٢- من غه مم خواردو غه میش خوینی جگه رمی خوار

بویه گریام چه ند به چه ند فرمیسکی خوینیم نه هات

(بو ژبه رکرنى یه)

روخساری ھۆزانیڭ كوردی:

ئەگەر ھویر بئیرپنە ھۆزانیڭ كوردی، دى بىنن ھەمى وردەكارى و شەكارىيەك يا تىدا كو ھۆزانیڭ كلاسيزم مژوولى وان بوون و بكارئىناينە، ژبەر ھندى ژلايى روخسارى ھۆزانیڭ وى، ئەقان چەند خالان دى دياركەين:

۱- د ھۆزانیڭ خۇدا وەكى ھەمى ھۆزانیڭ كلاسيزمى كىشا عەرووزا عەرەبى بكارئىنايە.

۲- ھۆزانیڭ وى ئىك (رەويە) و ئىك سەروا ھەيە.

۳- ھەمى وشەكارىيىڭ رەوانبىژىيى دھۆزانیڭ خۇدا بكارئىناينە، ھەر ژبەر ھندى بوويە، ھۆزانیڭ پىشتى وى ب چاقەكى بەرز تەماشەكرىيە و ب (شاسوارى) بەلاغەتا كوردان دانايە.

ئەگەر بەھسى وان لايان بکەين كو كارکریيە سەر (كوردی) وب لایى ھۆزانی و ئەدەبىياتا دا بریيە، دشیين خالین خواریدا کۆم بکەين:

۱- كوردی دسروشتی خودا کەسەکی بەھرەدار بوويە، ھۆزان دانان ل جەم وى ھند ب ساناھى بوويە وەكى ئاف قەخوارنى بوو.

۲- كوردی ژبنەمالەکا ئەدەب دوست و شیعرخواز بوو، ئەو بنەمال لاندکا شاعیران بوو ییڭ وەکی (ئەحمەد بەگ) و (سالم بەگ)ی، دیارە ئەقەژی ھۆکارەك بوو بو ھۆزانیڭ نیا وى.

۳- ئاگەھدارىيەکا باش وتیکەلیيەکا زور ل گەل ھۆزانیڭ فارسى ھەبوويە وگەلەك جاران ل کوپین شیعری ییڭ ئەوان ئامادەبوويە و کارتیکریيە.

٤- ئاگرى ئەقىنىي و دلدارىيەكا راستەقىنە بوويە سەروكانىيا ئىلھاما
 ھۆزانى لىك كوردى و ئەف لايە ب ھىزترىن و کاریگەرترىن ھۆکار
 بوويە، ژبەر ھندى بەھرا پتر ژ دیوانا وی گرتییە.
 ئەفە ژى نمونەيەكە ژ ھۆزانىن وی:

١- چاوەكەم زانیوتە بوچی خەو لە چاوم ناکەوی
 چونکە من پێش خزمەتم پێش خزمەتان نانۆن شەوی

٢- پوژ و شەو دايم لەبەر دیدەى خەیاڵم حازری

ساچ فەرقیكى ھەيە بۆمن ئیتر ئیرە و ئەوی

٣- بەس نییە ئیرە دەویرم جار بە جار باسە بکەم

نەم دەویرا قەت لەبەر ئەغیارەكە ناوت بەم ئەوی

٤- دل ئە بەر زامى فیراقت دائیما یاری دەکا

پوژ بە پوژ مەنعى دەكەم باز دەردى سەختە و ناسەردوی

٥- عەقل و ھوشم داوہ پیت لیشى دەتوریى مائویران

دەوڵەتیكى مەت وى ساجییە بوچی ناتەوی

٦- گەر موخە ییەربم لە مابەینى بەھەشت وەسلای

وەسلای تو بۆمن جەھەننەم پەرلە جەننەت نامەوی

٧- ئەى رەقیب ویلەم لە دەستت ئیرە بۆلیم ناگەرپی

باوکه کوشتەت نیم ئەرى ھەى بەد مەزەب چیت لیم ئەوی

٨- ھەر وەکو کوی دەماوەندى سەرم پەر شۆرشە

قەت تەمى ھیجران و خەم ساتی لە دەوری نارەوی

٩- گەردنى (كوردی) لەکیوی بیستون مەحکەم ترە

چونکە سەد سائە لەژیر باری غەمایە نانەوی

(دەسپیکى چوار دیر بۆ ژبەرکرنى نە)

رافه کرنا په یشان:

چیشتم	: من تام کر ، من خوار.
زه خم	: برین.
دیده	: چاف.
دهویرم	: دویړم.
ئه غیار	: دوژمن.
بازدهری سهخته	: بهلی دهردی وی یی گرانه.
ناسره وی	: راناوه ستیت ، ناسه کنیت.
لیشی دهتوری	: ژوی ژی سل دبی ، ژوی زیز دبی.
مفت	: به لاش ، هه روه ، بی به رامبه ر.
وه سل یار	: گه هشتن ب دلدار ی.
باوکه کوشته ت نیم	: من بابی ته نه کوشتیه.
مه زه ب	: ئول ، مه زه ب.
کیوی دهماوند	: چیا یه کی سهخت و بلنده دکه فیه پشته
	(تاران) ی پایته ختی ئیرانی.
کیوی بیستون	: چیا یه که ل نزیك (کرماشان) ل کوردستانا
	ئیرانی.

کانی

(کانی) نازناقئ ھۆزانقانی کلاسیزمی کوردی، عبدولجہبار ئاغایی کورپی حاجی مہلا عبدولپرہممانی کورپی حاجی تہہای دوغرہمہچیہ، کانی شاعیرہکی چاف نہترس و ئازا بوو، بابی وی زانایہکی ئایینی یی گہورہ و ناقدار بوو، ب رہگہز دچنہ سہر بہگزادہیین ھۆزا جاف، ھۆزانقان ل سالآ (۱۸۹۷) ز ل شارئ دیرینی ھەولیرئ ژ دایک بوویہ، ل سالآ (۱۹۵۷) ز چووہ بہر دلوقانییا خودئ مہزن.

(کانی) ھیشتا یی بچووک بوو دەمی بابی وی مری، ژبہر ہندی د وی تہمہنیدا ل ھیچ خویندنگہہکی نہخواندیہ، ل دەمی مہزن دبیت ھول و ھاندانا مہلا توفیقی برایی وی حاجی مہلا ئیبراھیمی مامی وی، ل مزگہفتا (قہلات) یدا ب ماوہیہکی کیم فیئری خاندنی دبیت و چہند پەرتووکیئ ئایینی دخوینیت لگہل ھندەک پەرتووکیئ فەلەک و زانستی، ھەر ب ریکا زور خواندنی وھیکرنی شارەزایی ل ئەدەبیات و زمانی کوردی و فارسی و تورکی پەیدا دکەت، پەیوہندی لگہل چەند ناقداریئ وی سەردەمی گریددەت وکی (حوسیئ حوزنی موکریان) و (گیوی موکریان) و (میہری) و (مەلای گەورە کوی) و (بیخود) و (دلدار)... .کانی ل دەسپیکا نفیسینا شیعرئ زمانی وی یی ئەدەبی پیکھاتیبوو ژ کوردییەکا شیوہی ھەولیرئ یا تیکەلکری ب پەیقئ فارسی و تورکی، چونکی ل کەلا ھەولیرئ پەرورەدە بوویہ پشتی ھنگی ب ریکا خواندنا پەرتووکیئ ھەمە جوړ و روژنامە و گوڤاریئ کوردی، ھەرودەسا دامەزراندنا وی ب فەرمانبەر ل باژیرکیئ رەواندوز کوئی و شەقلاوہ زمانی وی یی ئەدەبی پیکتر و بەیزتر بوویہ، کو ھەکە ھۆزانیئ وی بەرامبەر ب

هۆزانن ھۆزانقانهکی سلیمانن یان کهرکووکی و موکریانن رابگرین
 ههستی ب جیاوازییهکا وهسا یا زمانن وی یی ئهدهبی ناکهین،
 کاریگهرییا هۆزانقانی کلاسیزمی وهکی (نالی و سالم و کوردی و شیخ
 رهزای تالهبانی و وهفایی) لسهر کانی ههیه، ههروهسا هۆزانقانی تورک
 (فزولی) ب تایبهتی دهمن داستانا (لهیلا و مهجنون) یا فزولی ب
 دهستکارییهکا کیم هاتییه وهرگیران بو سهر زمانن کوردی، دئهدهبا
 (فارسی) ژنی دا ههز ژشیرین (سهعدی) و (حافظ شیرازی) دکر.

کانی ههر چهند ل دهرگههیی ههمی هونهر و بابهتین شیعری دایه، وهکی
 ههمی شاعیرین کلاسیزمی، ژههر بابتهکی چهند هۆزانهک پیشکەشی مه
 کرینه ژ ستایش وپی گوتن و دلداری و خوشهویستی و نیشتمانپهروهری و
 شانازی ب خوکرن دگهل بابتهتین شیعری قههاندینه، بهلی تنی دشیعرا
 (مهی) و (دلداری) دا سهرکهفتیه ناقي خو ههبوویه، چونکه کانی
 شاعیرهکی مهی قهخوری عاشق بوو، ژبههر هندی داهینانهکا باش ل ئهقان
 دوو مهبهستان ب دهست ئینایه، دقئ مهیدانیدا شانازی ب خو دکهت و
 دبیریت:

- ۱- سهر فرو ناکهه م بو عالهه م چونکه عالی هیههتهه
- ناچوینم بو هه موو دنیا له دهستم رهغهتهه
- ۲- زاهیرم ههر مهردی مهیدانم وهکو شیر دلیر
- گویت له بهیتم بی دهکا ئیسباتی نوقت و قوهتهه
- ۳- عه سرم له بیم خوړو سهر بهست و قههیم
- بی موحابا شاعیرم مه شهوره (کانی) شوهرتهه
- ۴- نامهردم ئه گهر مینهتی نامهردی بکیشم
- پیم خوشتره ئهی (کانی) به پشته بهردی بکیشم

(ژ دهسیکی سی دیر بو ژبههر کریننه)

ئەڧا ل خوارى ژى دقە شيعرەكا نيشتمانىيا (كانى) يە كو شاعىر
 نيشتمانپەرۋەيى نيشاددەت بەللى ب شيۋەيەكى گەلەك سادە و ساكار و
 ئاشكرا.

((خزمىنە وەرن))

- ۱- خزمىنە وەرن بەقوربانى وەتەن بىن
 قوربانى چىا و دەشت و بىابانى وەتەن بىن
- ۲- تاكەي لەكون و قوژنى ويرانە بىمىن
 با ئىدى لەسەر كوششى عمرانى وەتەن بىن
- ۳- تاكەي بگىرىن ئىمە وەكوھەورى بەھارى
 وەك پەعدى سەما داىما تالانى وەتەن بىن
- ۴- بوچ پىنەكەنن لەم چەمەنستانە وەكوگول
 بوچ غونچە سىفەت سەر بەرگىيانى وەتەن بىن
- ۵- بوگەردەن وسىنە و كەمەرى دوژمنى بەد خوو
 يا دەست بەقەممە و خەنجەرى برانى وەتەن بىن
- ۶- يارەپ چ دەبى ئىمەش ئەگەر ھەرۋەكو بەعزى
 لەشكرشكەن و پۇستەمى مەيدانى وەتەن بىن
- ۷- تاكەي ئەدوئى (كانى) لە ئەوسافى خەت و خال
 واچاكە لەمەولا كە غەزەلخوانى وەتەن بىن.

(ژ دەسپىكى چوار دىر بو ژبەركىننە)

مه‌لا ته‌های مایی

ناقئ وی (ته‌ها) یه کوپئ (شیخ مه‌زه‌ره) یه کورئ (شیخ ته‌ها) یئ ماییه،
ل شواتا ۱۹۲۴ ل گوندئ مایی هاتییه سهرندی، ژ بنه‌ماله‌کا دیندار و
پوشنبیر و کورد په‌روه‌ره، ئەف بنه‌ماله د په‌گه‌زدا ژمیره به‌گین (ئه‌لکی)^(۱)
نه، باپیری وی ژ شیخین ته‌ریقه‌تا نه‌قشه‌به‌ندی بوو. هه‌ر ل سالا ۱۹۲۴
گوندئ مایی^(۲) ژ لایی هی‌زین ئینگلیزی قه‌ دهیته سوئن، بنه‌مالا وی مشه‌ختی
قه‌زا (چه‌لئ) ل کوردستانا باکوور دبیت و بو دهمی سی سالن ل وی‌ری
ئاکنجی دبن - هه‌ردو‌پوودانا سوئن گوندیدا په‌رتوو‌کخانا مه‌زنا (شیخ
ته‌ها) ی دهیته سوئن - پاشان قه‌دگه‌رنه گوندئ مایی و ده‌ست ب خواندنا
سه‌ره‌تایی دکه‌ت لی نه‌شیا پیزا شه‌شی ب داوی بینت چونکه ل ده‌ستی‌کا
سالا ۱۹۴۰ په‌وشا سیاسی و پوشنبیری کارکره سهر هه‌ست و ه‌زو
بیری‌ن وی و کارتی‌کرن کره سهر مه‌لا ئە‌نوه‌ر مایی، ژیره بوو هانده‌ر له‌ورا
ده‌ست ب قه‌هاندنا هو‌زانان کر و چوو ناف پیزین کو‌مه‌لا (هیوا) و ده‌ست
بکاری سیاسی کر پاشان چوو ناف پیزین (پارتی دیموکراتی کوردستان)
دا زور‌ه‌ز ژ خواندی دکر، نی‌زیکی (۱۵۰۰) په‌رتوو‌کان د په‌رتوو‌کخانا
ویدا هه‌بوون له‌ورا زانین و پوشنبیری‌یه‌کا باش په‌یدا کردبوو تی‌که‌لییه‌کا
باش دگه‌ل زانا و پوشنبیرو ئە‌دی‌بان هه‌بوو، ل سالا ۱۹۴۳ په‌یوه‌ندی ب
بنه‌مالا به‌درخانیا‌ن کریه، (جه‌لا‌ده‌ت به‌درخان) ی ل شامی هه‌ردوو گو‌قارین
(پوونا‌هی) و (هاوار) ده‌رئ‌ی‌خستن، هه‌موو ژمارین وان ب پئ یا پو‌سته‌ی

(۱) (ئه‌لکی) گونده‌که ل باکووری کوردستانی، نه‌و دبیزنی (بی شه‌باب).

(۲) (مایی) گونده‌که ل ده‌ق‌ه‌را به‌رواری بالا سهر پاری‌زگه‌ها ده‌وکی قه‌.

دگه‌هشتنه مه‌لا ته‌های ل گوندی مایی، (دکتور کامیران به‌درخان) ی ل به‌یروتی ه‌ردوو گو‌قارین (ستیر) و (پوژانوو) ده‌رئ‌خستن دیسان ب پو‌سته‌ی دگه‌هشتنه مه‌لا ته‌های، هه‌قالینه‌کا مه‌زن دگه‌ل هه‌لبه‌سته‌قانی ناقداری کورد ئه‌حمه‌دی نالبه‌ند (موخلص) هه‌بوویه.

هه‌لبه‌ستین ره‌وان و نازک و فره‌ باب‌ت قه‌هاندینه، ئارمانجا وی یا سه‌ره‌کی ئازادی و زانین و زانست و پو‌شنبیری بوویه، ری‌قینگی ری‌بازا کوردینی بوویه له‌ورا هه‌رده‌م ئارمانجا پ‌ژیمین د‌ژی کوردستانی بوویه له‌ورا گه‌له‌ک ده‌ربه‌ده‌ری و هه‌ژاری و نه‌خو‌شی دیتینه، سروشتی کوردستانی زورکارکره‌ سه‌رو د هه‌لبه‌ستین ویدا ره‌نگ قه‌دایه.

ل سالا ۱۹۷۳ دبیته ئه‌ندامی ئیکه‌تیا نفیسه‌رین کورد / تایی ده‌وکی.
ل سالا ۱۹۷۹ به‌شداریی د‌قیسته‌قالا سییی یا هه‌لبه‌ستا کوردیدا دکه‌ت ل سولیمانیی.

ل سالا ۱۹۸۷ به‌ره‌ف ئیرانی د‌جیت و دبیته په‌نابه‌ر هه‌تا سه‌ر هه‌لدانا پیروزا ۱۹۹۱ ی جاره‌کادن قه‌دگه‌ریته کوردستانی ول با‌ژی‌ری ده‌وکی ئاکنجی دبیت.

ل سالا ۱۹۹۵ دبیته خودانی ئیمتیا‌ز گو‌قارا (په‌ی‌ف).
ل سالا ۱۹۹۸ دیوانا خو‌یا هه‌لبه‌ستی بنا‌قی (دل ده‌ری‌ژگرن) چاپ کر، پ‌یش وه‌غ‌ه‌را دووماهیی بکه‌ت فه‌ره‌ه‌نگاوی یا (کوردی - کوردی) تمام بوو لی نه‌گه‌هشت ل چاپ بکه‌ت.

ل ۲۵ / ۱۱ / ۲۰۰۰ د‌ژیی (۷۶) سالییدا ل با‌ژی‌ری ده‌وکی د‌جیته به‌ر دل‌وقانیا خودی.

مهلا ته‌های ب بیره‌وه‌رییا شه‌هیدین دیار به‌کری و نسکو‌یا شور‌ه‌شا
شیخ سه‌عیدی پیران و سیداره‌دانا پیران زور داخ‌بار بوویه و ئەف
هه‌لبه‌سته قه‌هاندی یه.

(شینی و تازیا شه‌هیدا)

- ۱- شینی و تازیا شه‌هیدا ئەم ژبیر ناکه‌ین چوجار
دی قه‌که‌ین تولا نه‌هه‌نگا وه‌خته‌کی زیرین بژار
- ۲- وان مه‌غولا راف دبه‌ستن شیرو می‌ر سه‌ر ده‌نجین
توخم و نقشی وان قه‌لاندن هه‌می گاقا دپه‌چنین
- ۳- تورکا گرتن شیرو می‌ر چاک ده‌ست و پی لی قه‌ید کرن
که‌ت بکه‌ت گرتن و کوشتن لبن سیپیکا خرکرن
- ۴- رستکا شه‌نقی بودانا خه‌ندقاند پاریز وه‌لات
شیخ سه‌عیدی جان فیدا ره‌شه روژه‌ک بو‌مه‌هات
- ۵- ئەو رو‌بادی قه‌به‌قه‌بی چو‌ئاخ و زاری بوون بلند
چوو دلی شی‌ری ژناق مه‌بی خودان مان ده‌شت و گوند
- ۶- بو‌قی‌ری زی‌مار و شینی کو وه‌لات مابی خودان
پوسیده دلسوژو خه‌مگیر هه‌ر هه‌واری دکهن ئەمان

۷- نی ژخه ماوه ئەم بهوژتین ئەی شه هیدین رەحمەتی
دی ئازاکەین ناف و دەنگا کوردەوارین بەرکەتی

۸- بادکەت وە گەلی کوردا شیخ سەعیدی پەرھۆنەر
یەك بین بوۆقی وەلاتی دا ژژانی بیتە دەر

۹- ژانەكە قەوویا گرانە ئیشەكە بوۆكە قنەریش
برسی و رویسی هەرنیشانە بوۆمە ئەم بی کاروئیش

پاڤە کرنا په یشان :

ل شواتا	: ل هەیفە شوباتی.
سەردنی	: سەر دونیایی.
بەدوای بینیت	: تمام بکەت.
ژێرە بوۆ هاندەر	: بوۆ وی بوۆ هاندەر.
لەوړا	: ژبەر هندی.
سپیکە	: سیدارە ، قەنارە.
رووبادی	: کەوی رووباد.
غەمگیر	: غەمگین.
پاڤ د بەستن	: پاڤ بوۆ د دانان ، بویسە بوۆ د دانان.
کەت بەکەت	: یەك بەیەك.

سڀڀڪا	: سڀڀايه، سڀڀاره، قه ناره.
رسته ڪا شه نقي	: وهريسي سڀڀاره داني.
ڀووبادي	: كهوي ڀووباد.
ئاخ زاري	: ئاخ و ناله.
چوو دلي شيري ژناق مه	: مه دلي شيري نه ما.
بوقيري	: بووه هاوار و قي ره.
توخم و نقشي	: توخم و ره گهز

كامهران موكرى

۱۹۲۹ - ۱۹۸۶

ناقى ۋى (محمەد ئەحمەد تەھا) يە، ل سالا (۱۹۲۹) ى زايىنى ل باژىرى سلىمانىي ژ داىك بوويە، خويندناۋى ھەتا پولا دىماھىي يا نامادىي بوو، لى ژبەر چەند ئەگەرەن تمام نەكرىيە. دناقبەرا سالىن ۱۹۴۹ - ۱۹۶۳ بو ماۋى شەش سالان ژ ئەگەرى ھەلويستى ۋى يى نىشتمانى و نەتەوايەتى مايە دزىندانانقە.

ماۋەيەكى درىژل پىشكا زمانى كوردى ل زانكۋيا سلىمانى و پاش ل زانكۋيا سەلاھەدىن مامۇستايى ئەدەبىياتىن كوردى بوويە، تا ۷ / ۱۲ / ۱۹۸۶ ل باژىرى ھەقلىرى ۋەغەركرىيە.

ھەفت ديوانىن شيعرى چاپكرىنە دناقبەرا سالىن (۱۹۵۴ - ۱۹۷۱) و ژديارتىن ديوانان (ناشتى) و (ديارى) و (ئاگرو ژىلە) و (گولآلە سوورە). و پشتى مرناۋى ل سالا ۱۹۸۷ ھەمى ھوزانىن ۋى ب ناقى ديوانا (كامهران موكرى) ھاتىيە چاپكرن. ھەلبەت ژبلى ھوزانقانىي كامهران موكرى چىروك نقيس ژى بوو.

مەبەستىن ھوزانىن كامهرانى:

ئەگەر ھوزانىن كامهران موكرى بخوينىن دى بينىن چەند مەبەستەك تىدا ھەنە، وگرنگترىن مەبەست ژى ئەقەنە: -

۱- نەتەوايەتى و مروقايەتى: بەشەكى زورى ھوزانىن موكرى ھوزانا نەتەوايەتییە: ديارە ھوزانقانى ب ۋى ھەستى ناسكى ھەى ۋەك كەسەكى نەتەۋەخۋاز ھەلويست بەرامبەر چەوساندنا نەتەۋى خودا ۋەردگريت. و كۆمەلەكا ھوزانىن ھەين كو دبنە نمونىن

ههستی به‌رزى نه‌ته‌وايه‌تى و بو مه ديار دبیت کو موکری شاگردو
 قوتابی قوتابخانه‌یا پیروژا کوردایه‌تییه و وهک شاعیره‌کی ریا‌لزمیی
 شوره‌شگیرانه‌یی نه‌ته‌وه‌یی خو نیشادده‌ت و ژیان ژى ل نک وی هه‌ر
 تیکوشان و خه‌باهه دریا کوردستانیدا.

- ۱- ژین له‌لای دلسوز هه‌رتیکوشانه
 هه‌وله بو خاکی نه‌م کوردستانه
- ۲- خوژگه نه‌ندازه‌ی ژیان و ته‌مه‌ن
 تیکوشان بوایه بوخلکی وه‌ته‌ن
- ۳- ناخو ته‌مه‌نی کام دلسوزی کورد
 له چوار پینج سالی، تیپه‌ری نه‌کرد؟

(هه‌می بو ژبه‌رکرنی یه)

دته‌وه‌ره‌کی دی ژیدا سه‌ره‌رایى هندى کو کامه‌رانى شاعر دلسوزى
 نه‌ته‌وى کورده هه‌ر بیرین خو یین مرو‌فایه‌تى دهر دبیریت، ل ده‌می خه‌باتا
 گه‌لى جه‌زائیری دژى داگیرکه‌رى فه‌ره‌نسى ب خه‌باهه‌کا ره‌وا ددانیت و
 ده‌نگى شو‌ره‌شگیرى ملله‌تى کورد و مرو‌قى کورد دده‌ته پال خه‌باتا وی
 گه‌لى. دپارچه‌ه‌وانا (ئه‌ی جه‌میله) وی هه‌ستى پیروژ دهر دبیریت.

- ۱- ئه‌ی جه‌میله .....
- سلاوله ئاگرو ژيله
- ۲- له‌هه‌یرانا، له‌لاوکا
 کاتى کچ له‌گه‌ل، باوکا
- ۳- هه‌لمه‌ت نه‌به‌ن به‌ره‌و مردن
 به‌ره‌و قه‌لای سه‌ختی دوژمن

- ۴- له هيرشی سهرکه وټنا
 له کاتي بوگهل ، مردنا
 ۵- کاتي له نزار ، له مه لېه ن
 نه مانسووتين بوو وټه ن
 ۶- ناوت وه کوو شه ی نه مر
 نه پژي ته ناو گه رووی ناگر
 ۷- نه ی جه می له .....
 سلاو له ناگروژي له

(همه می بو ژبه رکړنی یه)

- ۲- **خوشه ویستی و نه قینی:** مه به سته کی دی یی شعرین کامه رانی دلداري و
 نه قینی یه ، دیاره نه ف هه سته ژي هه سته کی مرو فایه تییه ژ
 دهر وونه کی پر سوز و ناسک سهر هلدده ت، دبیزیت:

- ۱- که پرچت نالان له گهر دن
 گرت به ردا له دلی من
 ۲- که په لاجه مت رشته سهر پروو
 ناگر له دهر ونم به ربوو
 ۳- نه ی زورداری جوانی بچووک
 تکایه کچی نیسک سووک
 ۴- لیړه وه مه یه شه یدا موت
 وه بالی دلم به نه ستوت

(همه می بو ژبه رکړنی یه)

۳- **وہسڦکرن:** ئەف مەبەستە ژى ئىك ژ مەبەستىن گرنڭىن شعرا موکرييه،
 کامەرانى هەستەكى بهیژ بەرامبەرى جوانیا سروشتى و دەورو بەران
 هەبوویه، ئیکە ژ وان شاعران کو جوانیا سروشتى وەلاتى خو پەرستن، و
 ژقى لای قە پتر بەرهف شاعرین کلاسیکی قە دجیت، گەلەك جاران جوانیا
 سروشتى تیکەل کریه ب جوانیا ئافرەت وب جوانیا کچا کورد،
 وتابلویهكى هەرە جوان ب واتایا پەیفان بکارئینایه، وههستى ناسكى
 شاعری دیمەنى جوان دروست کرییه، تەماشە بکە چەوا وەسفا (گوند)ی
 دکەت:

- ۱- کەژو دارستانی کپی
 پوشیویانە بەرگی سپی
- ۲- قوبەه‌ی پیروزیی ئاسمان
 بە پرشنگی گزنگی ئال
- ۳- داوینی کەژى ئەنەخشان
 وەك ئەگریجه ئەبوو پەخشان
- ۴- دییەك، ئەباوەشی کەژا
 بزەى گەرمى لى ئەپژا

(هەمی بو ژبەرکرنى یه)

پوځسارا هوڙانين وي:

۱- بکارئينانا کيشا خومالي (په نجه): کامهران نيك ژوان هوڙانقانا يه کو بهرگه کي نوي کريه بهر هوڙانا کوردی، وپهنا بريه کيشا رهسنا خومالي، وخوږزگارکرڅ ديقه لانکيا عهروڙا عهره بي، ژبه رهندي هوڙانين وي ريتمه کا کوردی تيدا دياره کو دگل ههست و ناره زوويا مروقي کورد دگونجيت. نمونه يين هوڙانين وي کو مه بهری نهو نفيسين قي راستي بو مه ديار دکهن.

۲- کيم بکارئينانا پهيښين بياني: ژنه قي لايه ني ژي څه کامهراني شاعر ب رابهر دهيتته دانان، هندي دشياندايه خوږ پهيښين بياني دوور نيخستيه. ل جهي وان پهيښين کوردی يين رهسنا بکارئينايه، وهکو مهله قانه کي شارهزا ددهريايا زمانی کورديدا مهله قاني کرينه.

۳- خونه گريدان ب سهروايا يه گگرتيڅه، وبکارئينانا جووت سهروا: نهف لايه نه ژي نيكه ژ سيمامين جوډاکهر ژ شعرا کامهراني، ولايه نه کي دي يي تازه نيشا ددهت، و چ دهما کامهران نه بوويه ديلي سهروايا يه گگرتي، بو نمونه نه قي پارچه هوڙاني دا ههردوو نيڅا ديړان نيك سهروا ههيه، واته جووت سهروا بکارئينايه.

۱- پوومه تي وهك گولي بيگهر د

قژي خاو، ناوړيشمي زهر د

۲- چاو كال، نه گهر چي نه رمه

به لام نيگاي ني جگار گهرمه

۳- بالای وا، دهمیکی واتهنگ

نهندامی ناوا شوخ وشهنگ

۴- نهبووه، یامن نهم دیوه ههر

لهو چهشنه بهژن، یاکهمهر

(ههمی بو ژبه کرنی یه)

رافه کرنا په یثان:

نهن دازه	: پیقان ، پیوانه.
تیپه پری نه کرد	: زیده دبوو ، ژی دهر باز بوو.
هه لمهت نه بهن	: هیرش دکهن.
بو گهل مردنا	: مرن ژ پیخه مهت ملله تیدا.
نهمانسووتینن	: مه دسوژن ، ناگری بهرده نه مه.
ئالان	: تی ئالاندن.
رشته سهر پروو	: بهردایه سهر دیم و چاقان.
ئیسک سووک	: ههستی سقک.
وهبال	: گونه ه.
ئهستو:	: مل ، ستوی.
بیگهرد:	: پاک ، خاوین ، پاقر.
قرژی خاو:	: پرچ فه کری.
ئاوریشم:	: ئارمیش.
نیگای:	: سه حکرن ، ته ماشه کرن.

مه‌لا مه‌حموودی بایه‌زیدی

ل سالا ۱۷۹۹ ل باژیږی بایه‌زیدی ژ دایک بوویه، ره‌وشا سیاسیا بایه‌زیدی ل نیقا ئیکې ژ سه‌دی نوژدی یاباش نه‌بوو ژ بهر جهی وی کو دکه‌قیده نیژیکی توخیبی (روسی - ئوسمانی) هه‌څرکییا دناڅبه‌را هه‌ردوو ئالیاندا کارتی‌کرنه‌کا نه‌ږینی ل سهر ژیا‌نا بایه‌زیدی یا جڅاکی و ئابووری هه‌بوو. مه‌لا مه‌حموودی بایه‌زیدی ل زارو‌کینیا خو چوو ریژین قوتا‌بین مرگه‌فتا و زانستین ئیسلامی، ل بایه‌زیدی خواندن و باوه‌رنا‌ما مه‌لایه‌تی‌ی وهرگرت. پاشی سهر و هلاتی ئیرانی دا ول باژیږی ته‌بریژی ئاکنجی بوو، ل ویږی خواند هه‌تا فیږی فارسیی بووی وشاره‌زاییه‌کا باش دزانستین ئه‌ده‌بی و دیروکی و فه‌لسه‌فی و مه‌نتقیدا په‌یدا‌کر، جاره‌کا دی څه‌گه‌ریا باژیږی بایه‌زیدی، پاشی به‌ره‌ف ئه‌رزه رو‌می چوو ول ویږی ئاکنجی بوو، به‌لی دیارنه‌بوویه کا هه‌تا مرنی ل ویږی ما‌بوو یان به‌ره‌ف جهه‌کی دی چوویه، هه‌قالینی‌ه‌کا باش دناڅبه‌را وی و قونسلی روسی (ئه‌لکساندر ژاپا)یدا په‌یدا‌بوو کو کوردی باش دزانی، (ژاپا)ی زور مفا ژ هه‌قالینیا خو دگه‌ل بایه‌زیدی وهرگرتییه و بایه‌زیدی زور هاریکاریا وی کریه کو چهند ده‌ستنځیه‌کا ب ده‌ست خو‌څه بینیت و گه‌له‌ک جاران هه‌که نه‌شیا‌با ده‌ستنځیسی بو په‌یدا بکه‌ن دا بو وی فو‌تو‌کوپي که‌ت. (ژاپا)ی گه‌له‌گ جاران دگوت: ملله‌تی کورد قه‌رداری مه‌لا مه‌حموودی بایه‌زیدییه، چنکو گه‌له‌ک لایه‌نین ره‌وشه‌نبیری پاراستینه.

ره‌وشه‌نبیریا بایه‌زیدی:

مه‌لا مه‌حموودی بایه‌زیدی شاره‌زاییه‌کا باش دزانستین شه‌ریعه‌تیدا هه‌بوو، چه‌ندین که‌سان ل به‌ر ده‌ستی وی خواندییه. زمانین: کوردی،

۵- رسالة في بعض الفروق الموجودة بين اللهجات الكردية وبيان بعض القواعد اللازمة، ئانكو: نامهيهك دهريارهى هندهك جياوازيين ههين دناقبهرا دياليكتين كوردى و دياركرنا هندهك بنواشين پيدقى، (پهرتووكا ساليكوڤ) شيدرن ل پترسبورگ).

۶- قاموسهكا بهراودكرنى دناقبهينا زارين ههكارى و پهوهندى دگهل زمانى فرهنسى دگهل (ژاپا)ى.

دكتور مارف دپهرتووكا خو يا نافبريدا بهلاقهكره.

۷- چيروكا مهم و زينى ب دياكتا كرمانجيا ژورى ل (۱۸۵۶)ز. (ژاپا)ى ئىخسته سهر ئهلف و بيا لاتينى و وهركياريه سهر زمانى فرهنسى.

۸- چيروكا (لهيل و مهجنون) ل سالا (۱۸۵۸)ز نفيسييه و ژلايى (ژاپا)ى قه ئىخستيه سهر ئهلف و بيا لاتينى و وهركياريه سهر زمانى فرهنسى.

۹- جامع يى رساليان و حكايهتا، چل چيروكين كوردیه، كو دبیتته ئيکه مين کومهلا چيروكان د ديروكا ئهدهبياتى كوردى و (ژاپا)ى كره فرهنسى.

ههروهسا چهدين چيروكين دى نفيسينه وهك (يوسف و زولهيا) و داستانا (قهلاى دمدم) و گهلهگ بهرهه مين دى كو هژمارا وان دگههته بيست و شەش بهرهه مان.

تيبينى: ههتا نوکه ديارنه بوويه كا مهلا مهحمودى بايهزيدا د چ سالد چوويه بهر دلوقانيا خودى، هندهك دييژن ل سالا (۱۸۶۰) و هندهك پهرتووك ژى دييژن ل سالا (۱۸۶۷).

پارچهك ژ چيروگا مهم و زینى

میر زهینه دین نیزیکی ئیقاری ژ نیچیری زقړی، وها راست هاته باغی، ل بهر دهری وی قه سرا مه علووم ژ هه سپی په یابوو، ل قړ شهرهت و قاوه یه کی بخوون و دگهل غولام و ئولداشید خوه، وها ژ نشکیفه هاتنه دهری قه سری کو مهم و زین تیدا بوون، زین وی وهختی کو دهنگی برایی خوه بیهیست هوښ هاته سهری و گوت مه مو چه دبیزتی و چه دکه ی؟ نه قه میر هات؟ کو نه قه خه به را گوت، ئیدی ناچاری، مهم و زین نه ستانده بنی عه با خوه و قه شارت ول گوشه یه کی قه سری قه لبه خی و روینشت دنیف دوو بالگیاندا وها ب وی حالی، میر دگهل قه ره بالغا خوه هاته هندری قه سری و دیت کو مهم خوه ل عه بائی پیچایه ل گوشه یه کی پونشتیه. میر سلافا دا ژی، مهم سلافا نه ستاند، نه مما قهت ژ جهی خوه نه بزافت. میرم معزور بدیرین نه ز به نی نوخوښم هاتمه قراو من تاگرت قهت مه جالا لپات و حه ره که تی نادیرم ل قرا وها مام. میر گوت: کو زهره نینه ل که یفا خوه نیرن. میر روینشت و هه ره که سهك جی به جی روینشتن، دیوانخانه تژی بوو، میر شهرهت و قه هوو نه مرکر، ئیشهف ل قرا که یفی بکن.

ژ هه ره ته ره فه کی ده ست ب که لام و خه به ردانی کرن، مه جلیس که ملی و گهرم بوو. تاجدین دوی مه جلیسیدا حازر بوو، ل حالی مه مو نیری. زانی کو ژ نه حواله کی عه جیبه. خالی نینه کو مهم وها نو قمی به حرا غه مان بوویه، تاجدین رابوو هاته نیزیکی مه مو وب ئیشهت نه حوالی وی ژی

پرسیار کر، مهم ژى دوو که زى ژ پوړید زینى ژ هوچکا عه بايى ب خف
 دهرئانى و نیشانى تاجدینیدا.

(ژ دهسپیکى ژ (میرزینه دین نیزیکى ئیقارى) بو ژبه رکرنييه هه تا
 (ئه ماما قهت ژ جهى خواه نه بزافت)).

راڤه کرنا په یشان:

خه ف:	نهینى = ب دريڤه.
لپات:	لقين.
هيساي:	پراحت : حه سانه وه ، بيهين قه دان.
په يا بوو:	دابه زى.
له قر:	ل قي ره.
ئه ستانده:	ستاندييه.
هندر:	دنا قدا ، ژوورقه.
سلاف ئه ستاند:	سلاف وه رگرت.
نه بزافت:	نه لقي.
نيړى:	سه حکرى ، ته ماشه کر.
خالى نى نه:	قالا نينه.
پوړ:	پرچ.
بالگى:	باليفک.
رهوشا سياسى:	بارى سياسى.

ھەردوو ئالييان دا:	ھەردوو لاياندا.
جڭاكي:	كۆمەلەيەتى.
مفا:	سوود ، قازانچ.
لەھەسپى پەيابوو:	ژەھسپى ھاتەخار.
ئۆلداشيدخوھ:	ھەقالين خو.
ھوش ھاتە سەرى:	ھاتە سەر ھشين خو.
ھاتە ھندرى قەسرى:	ناڭ قەسرى.
قەلبەخى:	سەكنى ، وتبوو.
تۆزى بوو:	پىرپوو.
ئىشەڭ:	ئەڭ شەڭ.

میر جہ لادہت بہ درخان

ئەف زانایی مەزن سەر ب بنەمالا کوردپەرودرا بەدرخانیا نڤەیه، ئیکە ژ مەزنترین و ب ناڤ و دەنگترین کەسایەتین کوردان کو دبیاڤی نەتەویدی و رەوشەنبیریا کوردیدا کار کرییە دنیڤا ئیکی یا سەدی بیستی، میر جەلادەت ل سالّا (۱۸۹۳) ل ئەستەنبوول ژ دایک بوویە، کورپی میر ئەمین عالی بەدرخان بوو، خواندنا سەرەتایی و دواناڤنجی ل باژیری ئەستەنبوول و ئەنقرە و سالونیک و ئەدرنا تامکریە، ل سالّا (۱۹۱۹) دگەل (میجەر نوئیل) ئینگلیز سەرەدانا کوردستانی کرییە ب مەرەما ریکخستن و هەلکەنا شوپەشەکی دژی کەمالییان ل تورکیا، بەلی ئەڤی بزاقا وان سەرەنگرت، دەمی بزاقا کەمالییان پیشکەفت و دەسەلاتداری ل وەلاتی تورکیا کەتییە دەستان، فەرمانا سیدارەدانی بو میر جەلادەت و باب و برایی وی دەرئیکست، ژبەر ڤی چەندی نەچاربوو ئاوارە وەلاتی ئەلمانیا ببیت. ل ویری دریری ب خواندنا خو دا و دبیاڤی قانونیدا خواندنا خو ب دوماهی ئینا. ل سالّا (۱۹۳۲) ل باژیری (دیمەشق) گوڤارا (هاوار) و پاشی گوڤارا (روناهی) ب زمانی کوردی دەرئیکست، میر جەلادەت بەدرخان ب هندی ب ناڤ و دەنگە کو ئەلف و بییا کوردی ب پیتی لاتیسی دانایە و هەزا وی ئەلف و بییی ل سالّا (۱۹۱۹) ل نک پەیدا بوو، ل دەسپیکشی شیا ئەلف و بییەکی دانیت کو هژمارا پیتی وی (۳۶) پیت بوون، پاشی ل سالّا (۱۹۲۴) دەمی ل ئەلمانیا بوو پیداجونەک دوی ئەلف و بییدا کر و دەستکاریەک تیدا کر و هژمارا پیتان کرنە (۳۴) پیت، هەتا سالّا (۱۹۲۸) بو جارا دووی دەستکاری تیدا کر و هژمارا پیتان کرنە (۲۵) پیتی لاتیسی.

(۱) د هەندەک ژێدەراندنا سالّا ژ دایک بوونا وی ب ۱۹۴۸ ول هەندەکین دی ب ۱۸۹۷ دانایە.

ئەف ئەو ئەلف و بىيە بوويە بنىاتەك بو ئەلف و بىيا وى كول سالا
(۱۹۳۲) ل سەر بەرپەرین گوڤارا (هاوار) بەلاقەكرییه، ئەف زانایى مەزن ل
(۱۵) ى تیرمەها سالا (۱۹۵۱) چوویە بەر دلوقانیا خودى.

(ژیدەر پەرتووكا (الألفباء الكردية)

دانانا هوگر طاهر توفیق

ئەفە ژى نموونەكە ژ نئیسینىن وى:

رەشبه ئەك

(ژ جهمشید و سینەم خانى قە ل

بیروتى، میهقانین مامى خوه)

زارونو!

ئەف بوونە دەه پازدەه روژ وه تەركا مالا باقى خوه داو هوڤ چوونە
بیروتى، نك مامى خوه، باوهر بكن ئیدی وهختا كو ئەم لسەر قى چوونى
هەنەك خەبەر بدن، بقى نەقى هوڤ ژ هوڤى بخوازن بزائن دپەى وەرە و
پەیی وەر بەر گەهى.

مالا باوقى وه چەوان دخویایەوه د پرگارا مالا و دەه هاتییه
گوهرتن و ئەف چاوان گوهرپیه و ب قى گوهارتنى گەلو ئەم رازینە، ئان
ئەم بیریا وهختى بەرى، وهختى كو هوڤ ل مال بودن دكن هوڤ ب خوه
ژى دزائن كو ئیشى وه زەحمەتە، تەشغەلەكە.

(هەمى بو ژبەرکرنییه)

رافه کرنا په یشان:

په شېبه له ك:	: ل ده قه را بوتان بو كا غه زى يان نامه ي ده يته گوتن.
زارونو:	: زاروكينو.
مالا باقى خوه:	: مال بابا خو.
هه نه ك:	: هنده ك.
خه بهر بدن:	: قسه بكهين ، باخفن.
بقى نه قى:	: دقيت نه قيت.
دى په ي ودره:	: ل پشت هه وه.
به رگه هى:	: به ردرگه هى.
دخويا:	: دياره.
پرگار:	: حه وشه.
گوهرتن:	: گوهورين.

بابەتین بەشی خواندنی

- ۱- لاوکی ((دەرویشی عەقدی))
- ۲- بەنداڤا دوکان.
- ۳- دارستان و پاراستنا وان.
- ۴- نقیسین.
- ۵- ھەزارمێرد.
- ۶- ئیسماعیل بێشکچی.
- ۷- نان و کەوهری خویناوی.
- ۸- ھەلۆیستی جوامیرانە.
- ۹- بو زانین.
- ۱۰- ئافرهتی کورد.
- ۱۱- قەدەم خێر.
- ۱۲- گۆل و گیا ل پزیشکیدا.
- ۱۳- خواندن و ڤەکۆلین.
- ۱۴- سەیرانەك ل ھاڤینگەھێن کوردستانی.

لاوکی دہرویشی عہ قدی^(۱)

دہرویشی عہ قدی لاوکی ژبھاتی و بہرکہفتی بوو، ژ ئوجا خہ کا
ئیزدی یا ب ناف و دہنگ بوو.

ناف و دہنگی شوخ و شہنگیا (عہ دلہ خان) ی کچا (زور تہمہر پاشایی
مللی) گولی دبیت، مال و کھس و کاریں خو دھیلیت، دچیت و دبیتہ
قوہوہ چیبی کوچکا (زور تہمہر پاشایی مللی) ب مہرما خاستنا
عہ دلہ خانی.

دوی دہمیدا ئیک ژ دہسہ لاتداریں وی ولاتی لہ شکری خو دھنیریتہ سہر
(زور تہمہر پاشایی مللی) باجا سالہ کی ژی دخوازیت.. ئہوژی کور و
برازا و زہلامین خو کو دکہت و پرسیارا وان دکہت، کا باج و دراقی
بدہن!! یان شہری بکهن؟ ہمی دیژن: ئہم نہ شیین شہری بکھین.. دی
باجی و دراقی دھین.

دہرویشی عہ قدی رابوو سہرخو و گوت: ئہک چ تشتی نادھین و دی شہری
کھین.. چوو مہیدانی و سواران دہست دا چہکی و دگہلدا شہری لہ شکری
وی دہسہ لاتداری کر و شکاند وب سہرکہفتن.

عہ دلہ خانی میرینی یا دہرویشی عہ قدی دیت و چوو دلی و حہز ژیکر،
گہلہک ب سہرقہ نہ چوو ناف و دہنگی ئہقینیا عہ دلہ خانی و دہرویشی
عہ قدی کہفتہ سہرزاری خہلکی. برا و پسمامین عہ دلہ خانی زانی“ چوونہ
نک بابی وی گوتی: ((دہرویشی عہ قدی)) وی ل دویف نامووسامہ
دگہریت، ئہقینیا وی و عہ دلہ خانی بو باسکر، مہ د قی تو دہستویریا مہ
بدہی حہتا ئہم وی بکوژین.

(۱) ب دہسکاریفہ ژ کتیا (کومہلیک لاوک و حہیران) کومکرنا ماموستا محمہ دی مہ لا کریم ہاتیہ و مرگیران.

بابی عه‌دله‌خانی ده‌ستویریا وان دا، به‌لی وان دخوړا نه‌دیت بکوژن، چونکه گه‌له‌کی میړخاس و عه‌گید و ئازابوو، له‌وا پیلانا خو‌گیړا کو ب فیل بکوژن، دگهل خو‌ببنه نیچیری ول دهمی خارنی - کو دی چه‌کی خو دانیت - پیکفه داننی.

عه‌دله‌خان ب هندی ئاگه‌دار بوو و گه‌هاند (ده‌رویشی عه‌قدی) .. لی مخابن گوهی خو‌نه‌دایی چونکه یی ژ خو‌رازی بوو، باوهر نه‌دکر دی که‌س شیټی... رادبن خوارنا حه‌فتیه‌کی به‌ره‌قدکه‌ن، هه‌می پیکفه سیاردبن دچنه چه‌می (گرزوونی) بو نیچیری - کو ئه‌ف چه‌مه یی کویر وب ترسه - دهمی کو ده‌رویشی عه‌قدی ب خوارنیقه یی مژویل و چه‌کی خو‌دانای... هه‌میا پیکفه هی‌رش کری و کوشت، پاشی هاقیرته ئا‌فا چه‌می و زقرینه فه.

(عه‌دله‌خان) هه‌رو دچوو سه‌ربانی کوچکا بابی خو‌به‌ری وی ل ریکی بوو کا نیچیرقان که‌نگی دی زقرنه‌فه، گه‌له‌ک دترسا نه‌کو (ده‌رویشی عه‌قدی) نه زقرینه‌فه.

ده‌می نیچیرقان زقرین و (عه‌دله‌خان) دی دیتی (ده‌رویشی عه‌قدی) دگهل نییه “دی وی لیدا و جه‌رکی وی سو‌ت و ئه‌قینیا خو‌دیار کرو ئه‌ف لاوکه ب خو‌و ده‌رویشی عه‌قدی گوت:

(ده‌رویشی عه‌قدی) دگو

من نه‌قی مال‌ه‌کی تی‌ری تژی، من دق‌ی ئه‌وه‌ل دین و ئیمان، ژنه‌کی جوان، ماهینه‌کی ب به‌رز، تا ژیه‌کی بکوژ، کونه‌کی ره‌ش حه‌له‌بی، می‌کوته‌کی ل داری دار بنا‌فی، ئه‌زی رابم به‌ری کونی بده‌مه چیا‌یی (قه‌ره‌چ داغ) ی پشتا کونی بده‌مه تیری‌ژا تا‌قی.

(عه‌دلی) دگو:

ئەزى رابم سينگى خو بکەمه سينى، رابم خوه ب گولاڤى برەشينم
ميسالا گولان و گولبه‌ندان، بچم پيش کورە دەرويشى عەڤدى هاتڤه لگەل
سه‌له‌ڤه‌کى عەگيد و مي‌رخاسان، ئەزى رابم جەله‌با ماهينا کورە دەرويشى
خو بگرم.

(عه‌دلی) دگو:

لى من دڤى قومەکى ئاقى ژ ئاقا - ڤه‌ريتو، ئەزى رابم هنگى دەستى
خو ژ دەرويشى عەڤدى هەلگرم، حەتا وى روژى يا (زور تەمەر پاشايى
مللى) دادنى دارەکى ل دارى دجەليتو...

(عه‌دلی) دگو:

ئەز نه بمالم نه ب مي‌رم، به‌رى خودانا حەفت برا و دوازده پسمامين
وه‌کو شي‌رم. ئەز روژى سى جاران کورە دەرويشى خو نه‌بينم ل گەرى
ديلانى، ل حاويا گوڤه‌ندى، ل حاويا شاهيى مەيتى هەر حەفت برا و
دوازده پسمامان ل زيارەتى به‌رى مالى ب دەستى خو ڤه‌شي‌رم.

(عه‌دلی) دگو:

منى نه‌کيکيمه) نه (مليمه) کچا (زور تەمەر پاشايى مللى مه)، ده‌زگرا
(دەرويشى عەڤدى مه)، ل سەر چيایى (ڤه‌ره‌چ داغ)ى رو‌نشتيمه، ب
کراسه‌کى کتانی (مه‌گروميمه) ب سوله‌کى زهرى ره‌ق ره‌قيمە، کلې چاڤى
(دەرويشى عەڤدى مه)، منى پوژى سى جاران کەرەم دکەم

ب دەرۆیشی عه‌قدی حاشا دکهم ل دینی (موحمه‌دی)، ب . . . ساف ئەز
(ئیزدی) مه‌...

سه‌حه‌را سپیدی، کزه بایه‌کی شه‌مالی سار دی، کچکی به‌عام رابن بچینه
سه‌ری چیاپی قه‌ره‌چ داغی ژیه‌نا خو‌ بدهینه تیرا بنی به‌ریی (ده‌شتا
عوگنی) وه‌کی تیتته حیلینا سوران، چرکینا رکیبان، وه‌شینا رمان، ده‌نگی
(گورزه‌مسرییان) شه‌قه شه‌قا ئەنگوستیلا (ده‌رویشی عه‌قدی) ل سه‌ردارا
رمی ل گوینیا من خوش تی! ئەزی رابم نیفا شه‌قی لگه‌ل دەرۆیشی
عه‌قدی بکراسه‌کی مه‌له‌زی کتانی (مه‌گروومی) بنقم ل خیه‌ته‌تی... کورو
ده‌رویشو‌وی گا‌فی دی مرنی و مال ویرانییی ژبیرکی...

(عه‌دلی) د‌گو:

به‌ژنا دەرۆیشی عه‌قدی میسالا شه‌نگه‌ بییه‌کی د‌گه‌لیدا، ئەمان کورو
ده‌رویشو، تو‌ رابه (جه‌مه‌دانیه‌ک) ی سپی ل سه‌ری خو‌ گریده‌.
هه‌ر گا‌قه‌کی دەرۆیشی عه‌قدی بی‌ت ل گه‌ل سه‌له‌فه‌کی عه‌گیدان و عه‌دوان،
یا ژمن قه‌ شیخه‌کی کامیله، ته‌ریق داره، ل گه‌ل مریدان.
کو‌پو دەرۆیشو‌ تو‌ سواربه ل جانی ماهینه‌کا شینکی که‌زانی، ئەمان ل
گه‌ری دیلانی ل حاویا گو‌قه‌ندی، نه‌که: ته‌راد و مه‌ترود نه‌ده غاری، نه‌کو
ل شینکی (جه‌ده‌لانی) بکه‌فی خواری، نه‌کو خه‌ک و عاله‌ما گوندی مه
بی‌ژن: (عه‌دله‌ خاتوون) عاشقا تونیه‌کی نه‌ سواره‌...

(عه دلی) دگو:

سهری منی گهلهکی دیشی، دلی منی گهلهکی رهقه، میسالا بزماري
سهری په رچه هته بی سولا دهواری تهیه.

(عه دلی) دگو:

ئه قرو مالا دهرویشی عه قدی لی دنا و دچوو سهر بهره خواره، دچوو
حاویا (مه لا مه حمه د) چه می گرزوونی جهی شیران و پلنگان، ده حل و
داران ئه زی رابم جه هقی خوۀ ل سهر داری دووینی ببینم و بشدینم،
سه له فه کی ژ سوارین کیکان و مللیان بینم و بگهرینم، ئه مان گه له کی
حه یفا من دمینی ئه قرو کوپه دهرویشی من ل ناڤ تیپه کی سیاران نایی و
نه دیاره ...

(عه دلی) دگو:

داو ده ته ک دگه را ل گه ری دیوانی، حاویا گوڤه ندی، حوببا شاهیی
ئه زی رابم گاڤه کی بچمه دهستی دهرویشی عه قدی.. خه لك و عاله می
گوندی مه بلا بیژن: به ژنا (عه دلی) چهند شرین ل گه ل به ژنا
دهرویشی دی.

(عه دلی) دگو:

کوپو دهرویشو... تو وهره رامووسه سهری روومه تا سوړا گولگولی
خوشره ژ ته مرا به غدایی ژ تریی باکورمانی، ژ هنارا شه قلاوه یا کو بی
ناڤک و بی بهرکه.

پهيف

دخوړانه ديتن	:	نه شيان ، دخوړانه ديت.
تيړی تړی	:	تيړوپر ، تيړو تړی.
كوڼ	:	ره شمال.
تاف	:	هه تاو.
بسه كنم	:	پراوه ستم.
سه له فهك	:	جوقهك.
راموسان	:	ماچيكرن.
فهریتو	:	فورات.
جه ليتو	:	جه لاد ، سه ربړ.
ل حاويا گوڼه ندی	:	له مهيدانا گوڼه ندی.
ل حوببا شاهيی	:	دناڅ گهرمه گهرما داوه تی.
مه يتي	:	جه نازه.
زياره	:	قهبرستان ، گورستان.
کيكان و مللی	:	دوو عه شيره تين کوردانن.

به نډاځا دوکان

بو پيشكهفتنا وولاتی و گوهوړينا بارى نابووری و گهشه پيدانا جوړی چاندی مل ب ملی پيشه سازيی و بازرگانيښه، گهلهك تشت يين هين ب هيڅيا حومه تی و گهليفه نه، ژوان: ساناهيكرن و بهره فكرن و بجهئنانا ئاڅ و ئاڅديرييا وان دهقهران ئهويڼ چاندن لي دهيتته كرن و، هاندان و هاريكارييا خهلكی، نه خاسمه جوتياران ژلايی زانستی چاندنی و ئاڅدانی و بهره فكرنا ماكينا و توف و گهلهك تشتين ديځه.

هر وهکی ئه دزانين ئاڅديري و ئاڅدان شادهمارا چاندنييه و دبنه نه گهر بو پيشقه چوون و چه نډجاركرنا بهرهمی زهقی و زاران.

ولاتی مه . . گهلهك رووبار و زييڼ پر ئاڅ تيدا دزيڼ، كو وهکی دهمارين لهشی مروقی زهقی و زارين كوردستانا خوشتقی تير ئاڅ و بهراڅ دكهن. ژكه قندا جوتيار و رهزقانيڼ مه لدويڅ ژيهاتن و شيانين خو جوڅ و دهراڅ بو ئاڅدانی چيكرينه، به لي ئه وهمی ئاڅا رووبارين مه شوړدبيته خواری و بهره ف دهشتی دچيت و درژيته رووباری ديځله، ژبهړ كول هاقينان ئاستی پوويی ئاڅا رووباران نزم دبیت و هه می جوتيار ل گهلهك جهان نكارن قی ئاڅی بگه هيته زهقيڼ خو، ژبلی كو ترسا هندي ژي هه يه باژيريڼ ناځه راستا عيراقی ب تايبه تی (به غدا) قبه ر ليځانی (له هيی) بكه قن. حومه تی هزرا هندي كر به نډاځه کی لسهر زييی بچووك دروست بكه ت دانئاڅا زيده بپهنگينيت ول دهمی پيدقی مفای ژي وهر بگريت، نه ف هزره ل سالا (۱۹۵۴) ی بجه هات ول پشت چيايڼ دهقهر (پيره مه گروون) ل جهه کی كو دبيژنی (دوكان) به نډاځه ك ب قی ئاڅی هاته دانان، گو مه كا

مهزن ژى چيېوو كو نيزيكي (۸/۶ مليار ميترين سيجا) ژ ئاقى پەنگاندن و چەند دەرگەھەك بو چيكرن دا ئاڧا وى كونترول بكەن و لدويڧ پيدڧيا خو بەردەن و بگرن.

بەنداڧا دوكان، ژبلى ئاڧدانى و، پاراستنا باڧيرو باڧيركان و بنين دەشتان ژ ليڧانا ديڭله و پەنگاندنا ئاقى بو وەرزى ھاڧينى، چەند مڧايەكيڧ دى ژى ھەنە، وەكى: ئەڧ بەنداڧە يا بوويە سەيرانگەھەكا خوڧ و حكومەتا ھەريما كوردستانى لېرە بکەتە جھى بخودانكرنا ماسييان، ريكا ھاتن و چوونى و گەشت و گوزارى ب گەميان، ئەڧە ژبلى كو ژيدەرەكى مەزنە بو كارەبى، ئەڧ بەنداڧە دگەل بەنداڧا زييى سيروان ل دەڧەرا سليمانىي كو دبيرنى (دەربەنديخان) بايى وى دەڧەرى ل ھاڧينى خوش و ھين دكەن و ھەلما ئاقى و شھى ل زڧستانى پەيدا دكەن.

ڧاڧەكرنا پەيڧان

پەيڧ	ڧامان
گەشەپيدان:	گەشەدان.
مل ب مل:	پيڭڧە.
نەخاسمە:	ب تاييەتى.
ژيھاتن:	پيڭە ھاتن ، شيان.
نكارن:	نەشين.
مڧا:	سوود ، فايده.
ليڧان:	لەھى ، لاڧاو.
گوم:	گولا ئاقى.
ھين:	ھوين ، فينك.

دارستان و پاراستنا وان

دارستان ل کوردستانى جههكى بهر فره ژ دۆل و شيقين
كوردستانى قه دگريت و شيني و كه سكاتيا وان شهري دگهل ئاسمانى
ساهيى و تهراتيا بهارى دكهن، نهگهر چ ماوى قان سيه چل ساليى بۆرى
هنده گرنگى و پيته نه هاتيه دان ب دارستانا و نهف دارستانه بهرهف
سووتن و نه مان دچن، نهگهر ياسايا پارستانى نه هاتبا گوپرى، دارستانين
مه كو دپرن ژ دارو و تراشين بهردار يان بى بهر، ژ بهروى و كهزان و هئار
و گويز و مازى و كاژ و سهرو گهله كيى دى، نهف ههمى سامانى وهلاتى
پيكدئين نهف دارستانه ژبلى جوانى گهلهك مفايين خو هه نه، نهگهر ب
ئاوايهكى باش ول پهى ياسايى مفا ژى بهينه وهرگرتن. ژبلى قى چه ندى
دارستانين مه جهى حهواندنا بالنداو گيانه وهريى كيئينه، كو نهو ژى
پشكهكن ژ سامانى ل هاقينيىدا و هوپى پاراستنا نهردى يه ژ لههيين ئافا
زقستانى و بههاري داکو بهتهنين چياو جهين بلند رانه ماليت.

ئاكو دارستان ژ تشتين باش وب مفايين وهلاتييه ژبهركو ژبلى وان
مفايين هاتينه باسكرن دبنه هوپى جوانى و قهشهنگيا وهلاتى و جهى
دروست بوونا هاقينگهه و سهيرانگههايه.

وهلاتى ب پهنگهكى وهسا پيوستى پى ههيه كو نهو ل زور جهين وى
حكومهت دهست ب دروستكرن و پهيداكرنا دارستانين ب دهست چاندى
دكهت ههروهكى ههتا نهو ژى كار دق بياقيدا دهيته كرن.

ئاكو پيوسته ل سهه مههميا بزاقي بكهين ژبو پاراستن و نهپرينا دارو
تراشين دارستانين مهو خهلكى هاندهين ژ بو چاندنا داروباران وهك

خوځيايه د ههمى جيهانځىدا و د وهلاتى مه ژى دا پوژهك ل دهسټپيكا بهارى
هاتيه تهرخان كرن ب ناقي (جهژنا دارو بارى) د مه ها نه وروژيځدا كو تيځدا
خه لك بهيټه هاندان بو چاندنا دارو بارا و پاراستنا وان ژ بړين و سوټنى
پيدقييه ب دل و جان ههمى تشتهكى وهلاتى خو بپاريژين ژوان دارو بار و
دارستانين مه، ژ بهر ههندي دبينين حكومهتا هريما كوردستانى زور
پويتهى ب دارستان و پتر كرنا دارستانا د دوت ههتا كوبنه جهى
جوانى و خهملاندنا وهلاتى، نهغهژى تنى نهركى حكومهتى نينه بهلكى
پيدقييه ههقوهلاتى ژى دگهل دام و دهزگههين حكومهتى د ههقكاربن ژبو
پاراستنا دارستانا و دروشمى وان ببيته (بچينه و نهبره).

<u>پهيف</u>	<u>رامان</u>
شيځ :	دول و نهال.
ئاسمانى ساهى :	ئاسمانى بى عهور.
بهردار :	ب بهرههم.
بى بهر :	بى بهرههم.
نههاتبا گوړى :	پهيدانهبيا.
پيويسىتى :	پيدقياتى.
دروشمى وان :	نيشان و ئالايى وان.
ههقوهلاتى :	وهلاتى.
ل پهى :	ل دويځ.
پويتهدان :	گرنگيدان.

نقیسین

ئەم دېشتراستين ئەگەر نھۆ ئىك بېژىتە تە: (بى زەحمەت وى كتيبى
بکە د وى تەنويرىدا بلا ھشک و سوور ببیت).

دى ب مەندەھوشىقە لىنىرى، لى نە کاکە گيان مەندەھوش نەبە، ژبەر کو
ھزاران سالا نقيسين ب تىروژکين روژى و ئاگرى ھشک و سوور دکر.

بابليا و مىسرىيا نقيسين خويىن تايبەت ھەبوون، بو ھەر پەيقەكى يا
ناقەكى يا مەرەمەكى يان پیتەكى نیشانەک دانابوو، کو نقيسينا وان ژ
نقيسينا مەيا نھۆ گرانترىبوو ژبلى نەبوونا پينقيس و کاغەزان.

بابليان ھەرى دئينا و ھەكى قالبەكى رىك و پىك دېرى پاشى ب تىشتەكى
سەرتىژ ھەر تىشتەكى قيا با دا ل سەر وى قالبى نقيسين، ئەقجا ھەكە
تىروژکين روژى زور دگەرم بانە دا داننە بەرتاقى ھەتا ئەو بخو ھشک و
سوور دبوو يان دتەنويرىدا جوان سوور دکر، مېژوو نقيسان گەلەك ژوان
قالبان قەدىتىنە کو ھەندەك ژوان بەرى دوو ھزارو پينچ سەد سالا ل
سەرھاتىنە نقيسين.

ئەگەر تىشتەك ل جەم وان زورى گرنگ با ھەك (ياسا) يان (ئايين) دا ب
پارچە كانزايەكى ل سەر كەقرين مەزن ھەلكولن.

ھەك ياسا يا (ھەمورابى)، فەرماندارى بابليا كو بەرى (٤٠٠٠) چوار ھزار
سالا دكەقرەكيدا ھەلكولايە، نھۆ ژى ئەگەر لىنىرى ئەو نقيسين باش يا
ديارە و شارەزا ب ساناهى دشين بخوينن: مىسرىيا ژى ل دەسپىكى ھەر
ل سەر كەقرا دنقيسى، پشتى ھىنگى بەلگين دارين تايبەت كول دوللا

(نیل) شین دبوون دئینان ول سهر دنقیسین. میسری د قی بیا قیدا هوستا و شارەزا بوون، ب خامه یین قامیشی و مەرکەبی (حبر)ی ل سهر وان بهلگا دنقیسی، یونانی ژێ ژ میسرییا فیۆری نفیسینی بوون ول سهر بهلگا دنقیسی، دەمی عەرەب ل سهر دەمی ئیسلامی چوینه میسری، ئیدی نفیسین ل سهر وان بهلگا نهما و دەست ب نفیسینی ل سهر پیستهکی تهنگ دکر، نهۆ ژێ بو هندهک مەرهمین تایبەت ل سهر وان جوۆری پیستا دهیته نفیسین، رومانیا ل سهر قورمین داران دنقیسی، بهی پشتی تهخەکا شه مایی د وی قورمی داری د داو پشتی هینگی ب پارچه کانزایه کی پیت ل سهر هەلدکولا.

هەتا نهۆ ژێ ل وهلاتین روژ هەلاتی پینقیسی قامیشی دهیته ب کارئینان، ئی ل روژ ئاقایی پشتی سالاً (۱۸۰۰) زاینی ئیکه مین نکلی کانزایی هاته دروستکرن وب کارئینان. ل دەسپیکي زوۆر ب قەتلازی ب دەست دکهفت هەتا سالاً (۱۸۲۰) ز کو (جیمسن بری) دەست ب دروستکرنا نکلین کانزایی کر، هەر چهنده هوستایه کی باش بوو و نکلین چاک دروست دکر، بهی زوۆر د بهاگران بوون.

هند پی نهچوو کابرایه کی دی یی ئنگلیز (جووسیا ماسون) پهیدا بوو، ئامیره کی دروستکرنا نکلا چیکر، خویایه به رهه می ئامیری ژ به رهه می دهستی زوۆرترو ئه زانتره. له ورا ب زوۆری کهفتنه بازاری و مشه بوون.

قوتابییان ل قوتابخانی جیهانی هەتا سالاً (۱۸۴۰) ژێ هەر ب قامیشی یان په ری بالنده ی دنقیسی، ئی نهۆ پتر ژ سه د هزار جوۆرین نکلین کانزایی بو نفیسینی هه نه، ئەف نکه ژێ ههروه سا ب ساناهی و خوش

نقیس نه بوون، بهلکی شازده جارا دهستکاری لی هاتیه کرن ههتا هوسا ب ریک و رهوانی بنقیسین.

نکلین زیړی ژی هه نه کو ههتا چل جاران پتر دهستکاری لی هاتیه کرن. پیغه مبهړی ئیسلامی (س . خ) چهند نقیسهرهك هه بوون، ده می ئیه تیڼ قورئانی بو دهاتنه خاری داخوذا ژوان نقیسهران دکر بنقیسن، ههر وهسا مهرجهك دانابوو ب ئازادکرنا ئیخسیرین شهړی (به در)ی کو ههر ئیک ژوان ئیخسیرا دهه زاروکان فیړی خواندن و نقیسینی بکهت دی هیته ئازادکر.

راقه کرنا په یشان

مهنده هوشی:	سهر سورمان
تاق :	هه تاق ، خوړ.
ل جه م:	ل نک.
لی نیړی:	سه حکری ، ته ماشاکر.
ب قه تلازی:	ب زه حمهت.

هزار میرد

دگهل ئەلندا میژوویا مروقایه تی دگهلەك چەرخاندا دەرباز بوویه بو ب
سانا هیكرنا به حسكرنا میژوویی و میژوو نقیسان کریه دوو بهش.

ئیک: چەرخیت بهری میژوویی کو دیرینییه کا زور کهفن و دیر و دیرزا
ئادەم زادی و مروقایه تییی بوو تا سەردەمی بکارئینانا (نقیسین) ی.
که قنترین چەرخین چاخی (بهری میژوو) یی دگوتنی: (سور)، یان چەرخ
(بهری) ئەقەژی هاتینه دابه شکر بو چەرخ یی کهفن ویی نوی کو
قەدکیشن تا چەرخین دوویی یین (میژوویی) کو ب نقیسین و تو مارکنا
رویدانین مروقایه تییی دەست پی دکەت. ...

چەرخ یی کهفن وهخته کی زور دوور و دیرژ بوویه کو هزاره ها
سالان قەکیشایه ... ئادەم زاد ب رووکی سادەیی تیدا ژیايه.

قەکۆلەر و دیروک نقیسان ب هاریکاریا لیگه ریان ی ل بهرمایی کهفن و
دیرین و کهل و پهلین بو جارا ئیکی هاتینه دروستکر، هەلکولین و
هەلکەندنا وان وینین کول سەر دیوار و هەلاشی شکەفتان هاتینه
داتاشین وماينه... هەروەسا ب هاریکاریا قەدیتنا هەستیکی ئادەمیزادان
و ئەو ئارژەلین نیچیر کرین" میژوویا وی سەردەمی و جوړی ژيانا وان بو
دیار بوو. بهرمایی چەرخ یی کهفن ل گهلەك جهین جیهانی هاتنه
دەرنیخستن، ب تایبه تی ل روژ هەلاتا نا قەراست ول کوردستانا عیراقی...
نیزیکی سلیمانایی و کهرکوکی و چه مچه مال. ...

پاشمايي ههستيک و کلوخي سهری ئادهمزاری کهفن وهکی ههستيک و کلوخي مروقي نهو نهبوو جوداهييهکا زور تيدايه، ههستي و پيکهاتي وی ب شيوهی مهيمينکی بوو، ژبه رهندي دگوته ئادهمزادی چهرخي بهر یی کهفن - چهرخي ئادهميزادی کهفن - مروقي (نياندرتال) نهوژی ب وی جهی هاته نافکرن یی ل ئەلمانیا بو جارا ئيکی قهرقودی وی لی هاتیه قهديتن کو دهقرا (نياندرتال)ه.

ب دهركهفتنا كهل و پهل و تشتين دروستكري و ههلكهندي يين سهر بهر و ديواری پاشمايي وی مروقي کهفن کو ب (نياندرتال) هاتيه نافکرن ل شكهفتين (هزار ميڤرد) دا هاتينه قهديتن کو نيزيك گوندي (جی شانه)يه، واته (هزار ميڤر) جههکی ميژوویی زور کهفنه، جهی ناشکرايي ئادهمزادی (نياندرتال) بوويه کو دچهرخي بهري یی کهفندا وی چهندي دگههينيت کو ل کوردستانا عيراقی ئادهمزاد ژيايه.

ئهگهر ژ تاسلوجه دهريازبين بهرهف سليمانيي بچين، پشتی دهمهکی بهري خو بدهينه رزدا چيايي گلهزهردي ل لايی راستی، لايی (بهرانان)، دی دهري شكهفتا هزار ميڤر بينين، کو نيزيکی (۱۳) كيلومتره بو روژ ئاقايی سليمانيي يه... دشين ل بناری خواری یی کيلگهها (بهكرهجو) وب ترمييلی بگههينه گوندي (هزارميڤر)، پاشی ب پييان يان ب سواری ههلباسکی چياي بو ماوی نيڤ دهمژميري دی گههينه شكهفتی... .

ئهڤ ريکا نوی ددهمی خودا ئيکی ژ لی نيڤين شينوارين ديڤين کو ناڤی وی (سپايزهر) بوويه، ل سالآ ۱۹۲۶ز ژباژيري سليمانيي چوويه گوندي (جی شانه) و ژ ويڤري د ريکهکا سهرنشيف و چهپ و چيرو ئالوز

گه هشتييه كه نداله كي مه زن كو نيزيكي ئيك ميل ژ (جي شانِه) يا
دووره. ئەف كه نداله ريكه كا نشيغه بو شكهفتي ل بناري وي ريكي كه لا
(هزار ميړد) يا ههيه. . .

ئەف كه لهه پيكهاتييه ژ كه قهره كي زور مه زن، پري دولين بهرين ديار دبیت
كو دده مي خودا يين هاتينه هه لكه ندن بو عمار كرنا ئاقي، بههرا پتر ژي
سه رب هندي قه دچيت كو ئەفه ل سه رده مي ساسانيا هاتبيته
هه لكه ندن. . . پشتي نيكا ريكي بري، كابرا دگه هيته شينواړين ديړين.

هزار ميړيان هزار زهلام. . رهنكه ئەف شكهفته جهي هزار كه سان بيت
يانژي مهبهست ژ هزار ميړ جهي سه ركردی هزار سه ربازين سوپايي وي
سه رده مي بيت.

زور كه س ژي ديژن كو دبیت (زه رده شت) ل ده قهرا هزار ميړ ژدايك
ببيت، ل قی جهيدا شەش شه كهفتي ب رهخ ئي كفه هه نه وئيك ژوان يا
گه لهك يا مه زنه ژدوير قه دهيته ديتن كو بلند و پانه لي هند يا كوير نيه،
ئيك ژوان يا بچووكه پيك هاتييه كونه كا مه زنه دچي ايډا گه لهك يا تاري و
دریژه، چەند بچينه دروور قه پتر بهرتهنگ دبیت، گه لهك جوړين قورم و ره
وتايين رووه كي ييت كه قن تيدانه، گه لهك وينه و هه لكولينين ل سه ربه رو
ديوار و هه لاشه ي هاتينه هه لكه ندن. . ديار دكه ن كو ئاده مزادي نياندرتال
چوويه تيغه و ژ سپرو سه قامي زفستاني و قه رسيني و ژ ترسا ئارهلين
درنده يين وي سه رده مي خو تيدا پاراستي يه و قه شارتييه. ئەو جوړه
ئاده مزاده دسه رو چاف كريت بوون وليف مه زن و چاف كوير و بهژن و بالا

وان يا ريک و پيک نه بوو، وناهيته زانين کويراتييا وي - شکهفتي -
چهنده ...

ژ نهجامي وان لي نيړنيي کول سالا ۱۹۲۸ ز ل فان شکهفتان هاتينه کرن
گهلهک کهل و پهليي ژ بهري دروستکري و خوليا کهفنا چهرخي بهري يا
سهردهمي (نهلستري) کو پينجي هزار ساله بهري نوکه هاتنه
دورنيخستن، وهر د پشتي قبي ههمي جوړي کهل و پهليي سهردهمي ل
شکهفتا (شانهدر) هاتنه ديتن ...

ههروه سا دشکهفتي هزار ميړدقه تشت و مشتني پاش سهردهمي
(نهلستري) ژي هاتنه ديتن کو مل ب ملي تشت و مشتني شکهفتي
زهرزي و شانهدرن دنرخ و بهايديا ...

لي شکهفتي هزار ميړد تانها هيچ قهوارهيهکي هستيکي وان
دوسه ردهمان نه هاتييه قه ديتن ...

ئىسماعىل بېشكىچى

ئىسماعىل بېشكىچى سالما ۱۹۳۹ز ل (ئىسكلىب) ل نيزىك پاريزگه ها
(كوپم) ژدايك بوويه، خويندنا سهره تايى و دوا ناڭجى هر ل ويىرى بريه
سهر باوه رناما ليسانسى ل زانكويئا نه نقره و پله يا دكتورايى ل زانكويئا
نه تاتورك ل ئهرز رومى وهرگرتييه، بېشكىچى دده مى خزمه تا سهر بازيدا -
دناقبه را سالين ۱۹۶۲ - ۱۹۶۴ز ل ده قهرين (هه كارى) و (به دليسى) -
كوردنياسنه "بېشكىچى دبيرت:

((ده مى گه هشتينه باشورى روژهلالاتا توركييا بو تماكرنا خزمه تا
له شكه رىي" ب چاڤين خو ديت، كو زمان و ديروك و تيتالين وان ژييين
مه توركان دجياوازن، نهو ملله ت وي ناڤى هه لئاگريت يى مه پى ناڤكرين..
نهو نابيرنه خو (توركين چيا) به لكو دبيرن: نه م كوردين)).

هر ژوى روژى بېشكىچى هه مى شيانين خويين هزرى و چالاكيين
خويين زانستى ژ بو ملله تى كورد ته رخاكرن، ب قه كولين و لى گه ريان و
داكوكيرنا ل سهر مافين نه ته وايه تى و ديموكراسى و تاييه تمه نديين
شارستانى، هه ولا وى چهندي دايه كو روشنبيريا ملله تى تورك دوى
راستىيى بگه هينيت نهوا پتريا توركان ره ت دكه ن، كا چهوا دهوله تا
توركى دژى وان رادوه ستيت . . ب ئاگر و ئاسنى پتر ژ هه فتى سالان . .
. لى بى مفا . . تانها دوى ريكييدا (۳۱) ليكولين به لافكرينه و گه له ك ژ
په رتووكين وى د ده مى چاپكرنيدا ده ست ب سهر داهاته گرتن و هاتنه
قه دهغه كرن.

وان کتیب و لیقولینان وهل بیشکچی کر کو که قنترین بهندی سیاسی یی
 ناف دولهتا تورکی علمانی و دیموکراسیی بیت، چونکه ب هندی هاتییه
 تاوانبارکرن کو ب نقیسنین خو دست دریژی ل سهر شهرهف و
 کهرامهتا دولهتا تورکی کریه و دووپاتی ل دوزا کوردی کریه، کو
 تورکیا دوزا کوردی ب کارهکی دژی یاسایی ل قهلم ددهت و نابیت
 دهربارهی بهیته پهیقین، لی بیشکچی دبیزیت نهز دی خهباتهکا ناشتیانه
 کهم تاریکی بدهنه من گهنگهشا زانستی یا وان کارین نهیاسایی بکه
 نهوقین سانسور داناینه بهر دهرپرینا سهربهست .

بیشکچی نها ل پشت دهرگههی ئاسنی یی زیندانی ژیانی دبورینیت،
 سهرجهمی سالی زیندانکرنا وی نیزیکی دو سهد سال ونیقه، تانها ۱۵
 سال ژی تمامکرینه ل زیندانا مهلبهندی ل نهنقهره، خهلهکی زور ژ
 روشنبیران ل تورکیا و وهلاتین دهرقه بهرهقانیی ژ بیشکچی دکهن و
 خونیشانان و نهرازیبوونان بهرانبهر دولهتا تورکیا دکهن ....

بیشکچی ژبهر نقیسنین گهلهک پاداشت و خهلاتین زور بو هاتینه
 تهرخانکرن ژلایی وهلاتین دهرقه، لی گهلهک ژوان خهلاتان رهتکرینه - هر
 وهکی نهو ب خو دبیزیت - چونکه نهو وهلات چهکی دفروشنه تورکیا و
 تورکیا دژی کوردان بکار دئینیت، ههروهسا دبیزیت باشتترین ریك بو
 کولونیال کرنا مللهتهکی ریك گرتنه و کهلهپور و زمانی وی.

پاڻه ڪرنا په یشان :

په یف

لیسانس :

سانسور :

علمانی :

دوڑ :

کولونیال :

پامان

باوہرناما بہ کالوریوسی کو بو دہرچوویین
کولیرٹان دہیتہ دان.

چاقدیریکرن ، ریگ گرتن ل بہ لافکرنی.

سیاسہ تا ژیک جودا کرنا دینی ژ دہولہ تی.

کیٹشہ ، پرس.

داگیرکرن ، ژی برنا ناسناما مللہ تہ کی.

چیرۆکی

((نان و کەوهری خویناوی))

دوا فەردە گەنمی لەسەر گۆلی خۆی، فەردایە سەر ئەوەکانی تر پاش ئەوەی کەمێک هینای و بردی و خستیه سەر باری پێکی خۆی. ئیتر کۆپانەکه له شانی دامالێ و بەکەمتەر خەمییه کەو، هاویشتییه سووچیکی عەلافخانە کەو، ئەمجا کەوتە خۆتەکاندن لەو تۆز و خۆلەیی لەسەر جلەکانی کەلەکه بوو بوو، دەستەسەر چارۆکەییە کە ی بەر باخەلێشی دەرھینا و ماوہیەکی زۆر سەر و چاو و شان و ملی خۆی پێ پاک کردووە و دواجار ئاخنیووە بەر باخەلێ، ئەوسا بەبێدەنگ، لەبەردەم حاجی عەبدولی عەلافدا وەستا، ئەویش ھەر زوو، چاریکە دیناریکی بۆ پەتکرد و پێی وت:

– ئادەیی... دەرپەکانیشم بۆ دا بەدەرەو.

حاجی چاکە ی زۆر بەسەر یەو ھەبوو، زۆر جار لەکاتی تەنگانەدا بە فریای کەوتبوو، بە خوشحالیووە دەرپەکانی بۆ دادەدایەو و قفلەکانی بۆ تێ قایم کرد لیشتی پرسى:

– قوربان فەرماشتیکی تەرت نییە؟!

حاجی لە وەلامیا بەدڵسۆزییەو وتی:

نەخیر کورم... لەشت ساغ بێ... فەرموو خوات لەگەل.

ئیتەر خواحافیزی لە حاجی کرد و پەرووی کردە ناو بازار، لە نانە ساردەکانی سەر سەبەتە ی دەستگیرەکان، شەش دانە ی بە پەنجا فەلس، لە دوکانیکی سەوزە فرۆشیش سی دەسک کەوهری ھەلگرت و بەرەو مائەو، ملی رێگە ی گرتەبەر.

(مارف)ى كۆل ھەلگىر، ئەو ئىۋارەيە گەللىك دىلخۇش و ئاسوودە بوو، دەسكەوتى ئەو پۇژەي، خۇي دابوو لە سى چارەكە دىنار، بگرە بەدرىزايى ھەفتەي رابردووي، دەسكەوتى ھىچ پۇژىكى لە نيو دىنار نەھاتبوو خوارەو، لەراستيا، لەم چەند مانگى دوايىيەدا ئەمەي بە دەگمەن بۇ ھەلئەكەوت، وەيا لە سى چوار پەنجايى تىپەرى نەئەكر، كە مەمرە و مەژى ژيانى پى بەسەر ئەبرد، بۇيە ئىستا بەدەم رىگاۋە، بەئاسوودەگىيەو لەگەل خۇيا ئەدوا و ئەي وت:

— بەۋەي ئەمپۇ كە پىم ماو، ئەكاتە سى دىنار و چارەكىك، وا زستانىش نزيك بۆتەو، دىنار و نيوپىكى ئەوانى پى پۇشتە ئەبنەو، خۇشم بەلكو بتوانم، قاپووتىكى فەردەي لى بكرم، خوا مالى ئەو كەسە ئاوا بكا، كە جلوبەرگى فەردەي داھىنا، بەراستى شتى وەھا تيا ھەلدەكەويىت، كە ئەگەر بە دروستكردى بەدەي، پارەيەكى بىشمارى تى ئەچى، خوا سەرفرازيان كا... سبەينى دىنار و نيوپىك ئەدەم بە (خەجە)، با بچىت بەئارەزووي خۇي كام جلوبەرگ گەرم و قايمە، بۇ خۇي و منالەكانى ھەلگىرى، خۇشم بەم پۇژگارە لەناو بازارم، خۇم ئەنیمەو بۇ قاپوتىك لە قوماشە ئوستوورە تووكنەكان، خۇ بەخوا بە چوارە پانزە پەنجايى، دەستىشم ماچ ئەكەن، ئىنجا ئەو ھەلە، زستان با ھەر زوقم و بەفرو بارانى خۇيىم بەسەرا ببارىنى.

ناسياويكى وەك خۇي ھەمال بوو، بەلایا رابردوو سلاۋيىكى گەرمى لىكرد، ئەمىش، زنجىرەي ئەو خەيالە خۇشەي خۇي پچراند و گەرمتر وەلامى دايەو، تا وردە وردە، بەدەم پۇيشتەو چوو وە سەرھەمان باس و خوان:

ئەگەر وەھابى، من ھىشتا دىنارىڭىم لە قاپىيا ئەمىنى، لام وایە ئەویش بىدەم بە زەخىرە بۇ زىستانەكە، لە ھەموو شتىكى تر باشتەرە، ئەيدەم بە نىسك و نۆك، نەو... بىدەم بە پەيەك گەنم و بىھارم، وە لە مالىھە دای بنىم بۇ كاتى تەنگەنە، گەلەك باشتەرە، كى چوزانى!... دوورنىە سبەينى، وەزەكە ئالۆزىتەو و ھەمىسان بقلیشیتەو!... لە راستىا، (مارف)ى كۆل ھەلگەر لەم بەرچا و تارىكىدە ناھەقى نەبوو، بارى ناو شار، ھەردەم لەسەرپى بوو بۇ ئال و گۆرپىكى ئەوتۆ، كە بەبىرى ھىچ مرقىكا نەيەت و ھىچ كەسىك نەتوانى، خوى لە كارەسات و بەسەرھاتى لەناكاوى بەدوور بگىرت و دواجار خوى لە دەرد و مەينەتى و بەلاى ناگەھانى بپارىزىت، ئەو كە بە پياچوونەو ھەيەكى خىرا، گشت پووداوەكانى پيشووى ناوشارى ھىنايەو پيش چاوى خوى و، ئەو سزا و ئازارى نەبوونى و برسیتیيەى ھىنايەو ياد، كە لە ئەنجامى ئەو پووداوانەدا چەشنى، لە دلى خویا بە رەزامەندى يەو وتى:

- كە پە ئاردەكەم لە مالىھە ھەبوو، بەس نىيە ئەم جارە خوانە خواستە ئەگەر قلىشاىەو، لەمالەو خۆم مت ئەكەم و بەنانە وشكىيەكەش بىت پوژ بەسەرئەبەين، ھەتا خوا سەرلەنوى دەروويەكى رەحمەتمان لى ئەكاتەو.

باسى قلىشانەو و كارەساتى سامناكى، رستىك پرسىارى لەمىشكدا بزوان، لەدلى خویا وتى: باشە ئەمە بۆ؟!...

ئەم گەرە لاوژە تاكەى درىژە ئەكىشى؟!...

من لەم كارە سەرم ئەماسى؟!... ھەر ھىندە ئەزانى و لەناكاوىكا ئەقلىشىتەو!... لەناو شارانەبىتە تاق و توق و بگرە و بەردەيەك،

ئەوسەرى ديارنەبى؟! ... دوايىش كە گەردەلۈلەكە كپ ئەيىتەو و
سەراپاي ناو شار، وەك شارى مردووان خامۇش ئەبى، سەير ئەكەى لەم
سەرجادە، يا لەناو كۆلەن، لەناو فلان مالا، چەند لاشەيەكى خەلتان خوينن
و لە جەوت سالان راست بوونەتەو سەيرە! ... بەراستى سەيرە! ... ئەمە
بۆچى پروئەدا و لە پای چى؟! ... ئىنجا دواى ئەوئى كەمىك خوى خەرىك
ئەكرد و بىرى لى ئەكردەو، ھەر دلى خويا بەبىزارىيەو ئەى وت:
- ئەمە لەخۇرايى نىيە... ئەبى شتىك لە ئارادا ھەبى، ئەوئى راستى بىت،
من تى ي ناگەم و سەرى لى دەرناكەم! ...

كە بىرى لى كەردەو و سەرى لى دەرناكەم، وازى لەو باسە ھىنا و بىرى
چووەو بۆ مالەو... بۆ ژنەكەى و منالە وردەكانى... وتى:
بەس نىيە من خوارنىكى كارامە و سى منالى جوان و ساغ و سەلىمى
داومى، كە ژيان پۇشن ئەكەنەو و تىنم ئەدەنە بەر، بۆ ئەم پەنجى
فەرھادى ئەيدەم! ... من چىمە بەسەر ئەم باس و خوازەنەو؟!
وتراوہ نان بۆ نانەوا گۆشت بۆ قەساب... ديارە ئەوانەى لەو پىگای
قلیشانەيەو ئەپۇن، ئەبى نە ژيان ھەبى و نە منالى ورد! ئەى ئەگىنا
چۆن زات ئەكەن. ئەو پىگايە ئەگرنەبەر؟! ماوئەكى تر بەدەم ئەم باس و
خوازەنەو پۇيشت، شەش نان و سى دەسك كەوەرەكەى لەبن دەستى
توند كەردبوو، بى ئەوئى ھەست بەخوى بكات دەستى درىژكرد
پارچەيەكى لە نانەكە پچرى و نايە ناو دەمى ماوئەك جووى... تا زۆر
بەتام و كام قووتى دا، ئەو ھەستى برسيتى لى بزوان و لەدلى خويا وتى:
تۆ بلىى (خەچە)، شۆربايەكى گەرم و گورى نەرمەقووتى لىنەنابى، كە
ئىستا برۆمەو زۆر بەتام و كار وركمى لى پرىكەم?...!

خۆزگە ئەو شۆربايش، لەپە ساوهریكى ئاودارى هەریسەیی دەبوو... ئەزانم لەپە ساوهر یان بە گۆشتی چەورەتو... ئەشزانم كە ئیمە ئەمپۆ وەك زۆربەى پوژانى تر، نە گۆشتی چەور و نەبى چەوریمان نەبوو... بەلام هەر قایلیم... بە پوڤنیش بى هەر قایلیم... بە پوڤنیش بى هەر قایلیم... كۆرە بگرە بەبى پوڤنیش بى هەر كۆرە ئەكەم، تەنها باش گولاییت و وەك كەشكەك لىقاوى دابیتهوه بەمەرچىكیش ئاودارىیت... ئای كە لەگەل ئەم نانە و كەوهرەى بن دەستما بەتامە... ئای كە بەلەزەت و بەتامە... ئای كە... ئا لەم ساتەدا، لە بن دەستى مارفى كۆل هەلگرا قلیشایەوه... زۆر نالەبار قلیشایەوه.. لەسەرەتادا، سى تەقەى لەسەریەك شلپەیا هات، دواى چەن دەست ریژىك كرا، ئینجا خرم و هووڤ دەستى پى كرد، ئەمە هەمووى لەچەند ساتىكدا پوویدا، مارفى بەسەزمان، هەر لە تەقەى یەكەمەوه وەك هەر جارىكى ترى لەوەبەر، خورپەیهك دای لە دلى و بروسكەیهك بەهەناویا رابورد، وەك هەموو جارەكانى تر، تەكانى دایە خوى كە بەخیرایى هەنگاو هەل بىنیتەوه... هەتا هیزى تیاى، هەلبىت و خوى قورتار كات، تەنانەت بەبى ئەوهى هەر هیچ سەیرى دەوروپشتى خوى بكات و بزانیت باس چەباسە؟.. كەچى مارفى كۆل هەلگى بەسەزمان، سەرەپای ئەو هەموو وریایى و دەست و بردەى، بەفريا نەكەوت!.. كار لەكار ترازابوو!... گوللەى وىل، گەلیك لەو دەست و بردە تریبوو... هەر لە زوووه بە گازەرای پشتى یا نووسا بوو، وە زۆر بى باك پووى كرىبووه ناو ناخى دلى... لەوساتەدا، تەنها هیندەى هەست بەخوى كرد، كە كسپەیهكى تیژ وەك دەمى گویزان دلى ئاگرەدا، ئیتر دواى ئەوه، هەستى

بە ھېچ شتتەك نەكرد... تەنەت تۆزقاليكىش ئازارى نەچەشت، لەپە و
پوو بەدەما ھات، بەبى پەلە قازەكردن و لنگە فرتى، لەجىي خوى خپ
بوو... مرد... نان و كەوەرەكەى بن دەستيشى، خوينىكى گەشى ئال
چۆراوگەى تى بەست و شيو و پەزاي گەلىك گران كرد.

لە مالىشەو، وەك مارق بەسزما بەئاواتەو بوو، ژنە دلسۆزەكەى لەپە
ساوهرىكى گەلىك بەتامى بۆ لىنا بوو... سى منالە وردىلە جوانەكانى،
پەيتا پەيتا بەدەورى مەنچەلەكەدا ئەسوورپانەو و پەلەى تى كردنيان لى
ئەكرد، دايكەش دەمىك بە خەلەتاندن و دەمىكىش بەھەرەشە لىكردن و
پاونانيان تەفرەى ئەدان، بەو نيازەى ھا ئىستا ھا ساتىكى تر باوكيان
بىتەو و ئەوسا گشتيان پىكەو، بەوپەرى شادمانىيەو بچنە وىزەى
مەنچەلە لەپەساوەر.

كەچى پۆژ لەدەم كەلەو چوو بەودىوا... بانگى ئىوارەى دا... دنيا تاريك
داھات... باوك ھەر ديارنەبوو... باوك لە مەيتخانەى سەرەو، لاشەيەكى
بى گيانى خەلتانى خوين بوو، فرى درابوو... ھىجگار بە كەمتەرخەمىيەو
فرى نە درابوو.

۱۹۶۹

حسین عارف

۱- ئەو زاراڧەيىن كو حەتا نھۆ ماين و دەرپرېنى ل روژين كوشتنا

دوژمنين مللەتى كورد دكەن، زاراڧەيا (قلىشايەو) - (قەومى)...

دكارى لگەل مامۆستاي، دانوستاندنى لسەر قى زاراڧەى بكەى،

واتە وەسفكرنا ئەوان روژين خويناوى... .

۲- (مارف)ى بارهەلگر ل ھندەك تىشتان نەزان وخاڧل بوو، دىياندا

ھەيە بەحسى ئەوان تىشتان بەيتەكرن... .

۳- ئەڧە نمونەيەكە ژ چيروكا كورت... لگەل ھندى ژى نابيت ژبيرا

مە بچيت كو چيروكا ناڧنجى (مام ناوەندى) ژى ھەيە، كو ديبژنى

(نوڧيل يان نوڧيلا)... ھەروەسا چيروكا دريژ (رومان) ژى ھەيە...

ئەوى كو ئەڧان جوړە چيروكان ژ ئيك جودا دكەن.

ا- دەمى روودانان

ب- ژمارا كەسان

رەوايە ب ريكا مامۆستاي ژ ھەر ئيك ژڧان جوړين كو ھاتينە

بەحسكرن، چەند نمونەيەكا بينيت... (د ئەدەبىياتا نويا كورديدا).

هه ئۆيىستى جوامىرانە

لېدوانا سەركردەيى لىبى

ھۆشنگ: مەمەممەر قەزافى

بەريز (مەمەممەر قەزافى) ل ۱۹۹۹/۲/۲۰ پىشتى گرتنا خەباتكەرى كورد (عەبدوللا ئۆجەلان) ئەف لېدوانەدا: ئەز دىقى دەمىدا چەند پەيقين كورت دى ئاراستەي سى لايەنا كەم، بۆ براين تورك و كورد و ئەوان دەولەتپن پىشكدارى دى گرتنىدا ھەي، بۆ براين تورك من دىقت بىزم كو خۆ خەلەت نەكەن و سەردانەچن و شانازىي ب خۆ نەبەن و دلخۆش نەبن، ھەكە تىشتەك ھەبىت نھۆ ئەقە ئەوى دگەھىنىت كو ھوين ل مېژوويا خۆ نەدشارەزانە و ب قى سەركەفتنا ساختە و درەو و چىكرى ھوين خۆ رىزى و خىشتەي دەردئىخن... چونكى (ئەستەمبوول) بەرى ھەو ھەيخۆشبوو دەمى سەرى (غۆمە) و (عەبدولجەليل) و (يەحيا سويدييان) دەربازكرى و بۆ (ئەستەموول) قەگواستين، وى دەمى ئەوان گۆت كو چەتە و ياخيىبوو و جودا خوازىن (تەرابولس) مەگرتن و ژناقېرن، ب قى شىوھى (لىبىيا) ھەتا ھەتايى دى بيتە دىقەلانكى ئەستەمبوول... ديارە مېژوو ژى ب قى جوړى ئەقلىيەتى كەنىت و ترانا پى دكەت كو ئەقلىيەتە ئەستەمبوول... ئەقە يا لېر چاقىن مە كو (لىبىيا) دەولەتەكا سەربەخويا خودان دەستەھلاتە، ئەو خۆشپىيەژى ھەو خۆ پى خەلەت كرىو و دسەردا چوو بوون، پىشتى ئەوى جارەكادى ئەستەمبوول ب ھندى دلشاد بوو ھەكى ديار شۆرشگىرپن نەتەوھيا ھەرب ھەكى: شەھيدان (عەبدولكەرىم خەليل) و (عەبدولھەمىد زەھراوى) و (شوكرى عەسەلى) و (عەزم) و (شەھابى) و (سەلىمى جەزائىرى) و (ئەمىر عومەر

عەبدولقادر جەزائیری)، کو ژ لایى دادگەها ئەستەمبولى ب ھندی
ھاتبوونە گونەھبارکرن...

کو ئەو جودا خوازن... دچوارچۆقەیی وی دادگەھکرنیدا کو ب گەلەك
ھیجەتین پروپچ ب شیوەیەکی راستەوخۆ گونەھبار کربوون... گونەها چ؟
گونەها سەر بەخوینا عیراق و سوریا و فەلەستین و ھەمی وەلاتین عەرەب
ژ دەولەتا عوسمانی... نھۆ ژى ئاشکرایە دەولەتین عەرەبی سەر بەخونە و
دەولەتا عوسمانی ژى دناڤ خۆدا دوماھی ھات...

ھەكە وەسان بیت ھەمی بوچوونین ھەوە ترانین جارا ژى دەرکەڤن، میژو
ژى ب ئەستەمبولى دكەنیت، ژناڤبرنا ئەوان سەرکردەیین شورشگیر
نەبوو ئەگەر ژى ژناڤبرنا نەتەوہیا عەرەب و ژ دەستدانا سەر بەخوینا ئەقئ
نەتەوہی. دیمەنى (عەبدوللا ئۆجەلان) کو نانیا سم و وەلاتى من ژى ھیچ
پەيوەندییەك ب پارتا ویفە نینە، تورکیا ژى ئەقئ چەندى باش دزانیت،
دبیژم جیھانى ئەڤ دیمەنە نەبتنى دقان یەك دوو روژین بەرى نھۆ
نەدیتیه، بەلكی پیشتەر چەند جارەكا پی ئاگەھدار بووینە، دەمی
شورشگیرى نەتەوہیا عەرەب (نەخلە مەتران ئەلبەعلەبەگى) ب چاڤ
گریدای و قەیدو زنجیر کری، جەندرمین تورک دەست و پی لی برین و ب
ریکیڤە کوشت... وی دەمی ئەستەمبولى نۆچەیهك بەلاڤکر و گوٲ: ئەڤ
چەتە جودا خوازە ھاتە ژناڤبرن و ب تمامی ب سەر بزاقا جودا خوازیدا
سەرکەڤتن و مە ژناڤبر... دیارە بزاقەکا جودا خوازی نەبوو... بەلكی
سەر بەخوینا مللەتەکی بوو... ژلایەکی دی ڤە ئاخفتنا من بو برایین من
یین کورد ئەوہ کو نھۆ د قى دەمیدا بی رابگەھینم و بو وان روون بکەم کو
دلى وان سار نەبیت و خەمگیر نەبن، ھەر وەختەکی دوژمنین ھەوہ خوین

پرشت وی دەمی گورپیا شۆرهشا کوردستانی دى پتر گەش بیت و
 پوناھیی دەت، وەکی وییە دەمی پانزینی ب ئاگری دادکەن... بلا پتر
 خوینا ھەوہ بریژن، چونکی ئەقە دى بیتە ئەگەری ھندی کو گورپیا
 شۆرهشا سەر بەخوینا مللەتی ھەوہ پتر بلند بیت... حاشاتی کرن ل
 سەر بەخوینا مللەتان کارەکە نەفامی و تینەگەشتنی دگەھینیت و
 نەزانیی دمیژوویدا دەردیخیت... ھەرچەندە ئەقرو، ئیمپراتۆریەتین
 ملھورین رکمانە و دڕندە ھیزا زولم و دوژمنکار و پراکتیکیا میکافیلی یا
 بی ویزدانانە و حاشاتی ل مافین مللەتان دکەن، ژ ئازادی و
 سەر بەخوینی و ژیانەکا باش و شایستە ل بن تیشک و روناھیا روژی،
 دبیرم ھەرچەندە ئەو ھیز رژدبن بو ژناقبرنا ھەوہ ھوین ھەر دى
 سەرکەفن... ئەو ئیمپراتۆریەت دى ژناقچن، وەکی ئیمپراتۆریەتین بەری،
 د سەر ھەمیانرا ئیمپراتۆریەتا عوسمانی کو شۆرشگیرین عەرەب لیددان
 و وەسا ل قەلەمی ددان کو ئەف شۆرشگیرا نە جودا خواز و چەتە و
 ریگرن.

نھو ژى میژوو ب وی ئیمپراتۆریەتی و بە ئەستەمبوولی بخوژی دکەنیت...
 ئەو دەولەتین پشکداری دوی پیلانیدا کری، کیمترین تشت پی بەیتە
 گۆتن ئەو، ئەو دەولەت خویری و ترسنوک و بی ویزدان و بی رەوشتن،
 ئەقانە پیلانا خو دژی زەلامەکی گیرا ل ئەنجاما ریکەفتنەکا نەپەسەندا
 خو پەرست یا ھەمەلا، پیدقییە ئەو دەولەت بەیتە شەرمەزارکرن، ئەقە
 کیمترین تشتە کو بەرامبەر وی کریارا وان کری، پیدقییە ب کریارەکا
 ترسنوک و بی بەختیی بەیتە ل قەلەم دان... خەباتا ھەوہ ژى ئەی براین
 کورد بی دوو دلی یا بەردەوامە ھەتا سەرکەفتنی.

بۇزاتىن

۱- ئەقى سەركردەي، گەلەك جاران داخووزا مافى رەوايى مىللەتى مەكرىيە، ھەتتا دگەھىتە مافى چارەنقىسا تامام، كول سال ۱۹۷۷ كول كۆمبۇونەكا بەرفرەھا بزاڧىن رزگاريا جىھانى دەمى ل (تەرابلوس) پايتەختى (لىبىيا) ھاتىيە گرىدان، پىشتەقانىيا خۇ راگەھاند.

۲- بزاڧا جودا خوازىي و سەربەخۇيا مىللەتان: مافەكى سېروشتى و رەوايە بۇ ھەر مىللەتەكى كۆب مافى چارەنقىسى خۇ شادىبىت و داگىركنە،

۳- ل ۲۰/۱۰/۲۰۱۱ ھاتىە كوشتن.

راڧەكرنا پەيشان:

شانازى	: سەربىلندى
ساختە	: ھىلە
ياخىبوو	: ژرى دەرکەفت ، پىشتەرىبوو
پروپىچ	: لەوچە
پارت	: حزب
نۆچەيەك	: ھەوالەك، خەبەرەك

ٴافرهټا كورد

((كه مال مه ژهر))

گه پږده ټه وروپاييه كان گه ليكيان به شان و باهووي ٴافرهټي كورد هه لداه، به پادهيهك جاروبار خوڼمان له بير دهچيتهوه، وابزانم ټهو گه پږدانه بي نيازي خراپ كه ميك زور پويشتوون، وادياره كه له كو لانه ته سكه كانې شاره داخراوه كانې پوژه هلاټه وه هاتوونه ناوشاخ و داخه كراوه كانې كوردستانه وه، كه ميك سهريان لي تيكلچوه، بوپه كه ٴافرهټاني كورديان له ٴافرهټي ده ورو بهريان باشتړ هاتوونه ته بهرچاو.

راسته ٴافرهټي كورد پي خاوس نپيه، به لام ٴافرهټاني هه موو ناوچه شاخاوييه كانې جيهان هيچ كاتيكل هيچ كاميان پي خاوس نه بوون چونكه نه سه رما و سوله ي زستان و نه ته له زمي به ردي شاخه كان پيگه ي پيخاوس نادهن، ههر ٴافرهټيكي ده شته كانې هيندستان به يني نه وه ناو شاخه كانې كوردستان ده بيت نان له ده مي خو ي و زاروله كانې بگريته وه تا پاره ي جووټيكل پيلاو بوخو ي و بو ټه وان باشه كه وت دهكات، به هه مان ده ستوور ٴافرهټي لادي ي كورد كه ميك له ٴافرهټي لادي ي چهند شوينيكي تر پوشته ترن هزيان له نال والا زوره، جل و بهرگيان دل دهكاته وه، به لام ټه ميشيان به رهه مي سروشته، ټهو ٴافرهټه چاوي به سه وزايي و شينا يي و گولاله سووره ي دل پرين كړدو ته وه، وهه ميشه ټهو پرهنگانه دل و هه ستيان بزاوندووه، خو ټه گهر ته واو پوشته ش نه بيت ټه وا بهرگه ي به فرانباريكل ناگريټ، ديسان راسته ٴافرهټي لادي ي كورد عبا و په چه ي نه زانيوه، به لام ههر ټه وه مان ما بوو ټهو ٴافرهټانه به عبا و په چه وه نه با و ډرك و دالي ناو كه نده لان و چرهداري دارستان و ليشاوي ناوي ناو گه لپيه كاندا مه شكه و هه مانه ي پر بگويژنه وه، ههر ٴافرهټيكي عه جه م

ریڤی بکهوتایه کوردستان ده‌بوو به‌رله‌وه‌ی ده‌ست بو‌هیچ به‌ریټ عه‌با و په‌چه‌که‌ی فری‌بدات، بر‌وانه سه‌یرانه تی‌که‌له‌کانی ئه‌م‌پ‌وش ده‌بینن با‌جی ره‌عناو با‌جی مرووه‌ت وه‌ک کنی‌ر و وه‌ک قی‌ان بی‌ عه‌با و په‌چه هات‌و‌چ‌و ده‌که‌ن.

مه‌به‌ستم له‌و قسا‌نه ئه‌وه‌یه بلیم ئا‌فره‌تی کورد نه‌هیچی له‌ که‌س زیات‌ره و نه‌هیچی‌شی له‌که‌س که‌م‌تره، (بی‌که‌س) و ته‌نی ((کی‌رو‌ده‌ی ده‌ستی زولم)) بو‌و ئه‌و سا‌که وه‌ک هه‌موو ده‌سته خوش‌کی‌کی گی‌رو‌ده‌ی تر دوا‌که‌وت‌وو ده‌بیټ و شه‌قلی ئه‌و دوا‌که‌وت‌نه‌ی پی‌وه دیار‌ده‌بیټ، و اب‌زانم له‌ گه‌لمانی گه‌ر بلیم پی‌ویسته کورد له‌ هه‌موو که‌س زیات‌ر له‌ دا‌ل‌غه‌ی پ‌ومان‌سییه‌وه به‌دو‌ور بیټ. ئا‌فره‌تی کورد وه‌کو هه‌موو ئا‌فره‌تانی جیهان، به‌دری‌ژایی می‌ژوو گی‌رو‌ده‌ی بی‌ ماف و زور و سته‌می کو‌مه‌ل بو‌وه، ژماره‌یه‌ک له‌ داب و نه‌ریته هه‌ره ناشرینه ده‌ست‌کرده‌کانی ژیان په‌گ و پ‌یشه‌یان له‌ نا‌واماندا دا‌کو‌تا‌وه، له‌ لا‌دی‌کان هی‌شتا ژن به‌ ژن شیر‌بایی هه‌رما‌وه ته‌نانه‌ت له‌ شا‌ره‌کانیش ده‌گمه‌ن کچ‌مان به‌ئا‌ره‌زو‌وی خو‌ی شوو ده‌کات. ماره‌یی و په‌لپ و نازو نو‌وزی ما‌له کچ، بو‌ونه‌ته کو‌سپی‌کی گه‌وره له‌ به‌رده‌م ژن خوا‌ستندا، (قانع) هه‌قییه‌تی ماره‌برینی نا‌و نا‌وه ((به‌پاره‌ کرین))... تا دو‌ینی هه‌بو‌ون شا‌نا‌زیان ده‌کرد که ته‌نی‌ک لو‌که به‌شی‌ک له‌ نیشانه‌ی ما‌له زا‌وا بو‌و، هه‌شبو‌ون هه‌ر بو‌ ئه‌وه، لی‌ک به‌لا لغا‌ویاندا ده‌هاته خواری، نه‌یاده‌زانی چ‌و‌ن بو‌ری ئه‌و بی‌ر تی‌ژانه بده‌ن لو‌که‌یان کرده دیاریی ده‌ستیان.

په‌یوه‌ندی نی‌وان بو‌وک و خه‌سو‌وی ئیم‌رو‌مان جیا‌وا‌زیه‌کی ئه‌وت‌وی له‌گه‌ل رابر‌دو‌وماندا نییه، جاری وا هه‌یه خراپ‌تری‌ش بو‌وه، به‌لگه‌ش ئه‌و وشه‌ نوییه‌ی نا‌و زمانی کوردییه که بو‌و‌که‌کانمان ری‌کو‌پی‌ک بو‌یان

داتاشیوین بهوهی (صبار)ی دږک ژهراویسی عه ره بیان کردوته زمانی
(خه سوو) ... نه خویندهواری بالی رهشی به سهر زوږبهی ئافره تانی
کوردستاندا کیښاوه، ئەم نمونەیه له پابردووی نزیکمان دینمهوه:

سالی ١٩٥٢ له هه موو پارێزگای ههولێر ته نیا ٧٥٩ و له هه موو
پارێزگای سلیمانی ته نیا ١١٣٢ کچ دهچوونه قوتابخانهی سه ره تای،
ژماره ی نه خوینده وهرانی هه ردوو پارێزگاکهش هی ههولێر (١٠٧٩٤٠)
هی پارێزگای سلیمانی ش گه یشتبووه (١٠١٨٨٦) کهس.

نامه ویت زیاتر دلگیرتان بکهه بویهکا لهو ژماره زوږانهی دهرباری
پیش په نجاکان کوو کردوونه ته هی هیچتان بو ناهینمهوه، به داخه وه تا
ئه مپووش پرووناکییرانی کورد، دهسته یه ک شاعیریان نه بیته، وهک
پیویسته ههستیان بهه کهلینه گه ورهیه ی ژیانیه گه له کهیان نه کردوو،
کوردستان یه کهمین پوژنامه ی کوردیهی کو تاییه سه ده ی پابردوو چه نه
جاریک لهو شوینانه دا که به ناوی ئایینه وه کوردی بو خویندن هانداوه
ئافرهت و پیاوی تیکه لکردوو، کهچی دوا ی نزیکه ی نیو سه ده کون و
قوژینی ژماره ی سالیکی گو قاریکی بو ئافرهتی کورد تیدا بدوژیته وه.

لهه مهیدانه دا وهک زوږ مهیدانی تری ژیانیه پرووناکییریمان، شاعیران
بوږی ئهوانی تریان داوه، نیرومی لای حاجی قادری کو یی فه رقیان
نه بووه، مه لای گه وره چه نه جاریک له شیعرهکانیدا به وردی هاتو ته سهر
باسی ئافرهتی کورد، بو چاکه هانی داو و به توندی په خنه ی لهو داب و
نه ریتانه گرتوو که ئافرهت گیروده یان، مه لای گه وره وهک باوکیکی
دوور بین بهر له هه مووان له کو یه کچهکانی خو ی خسته بهر
خویندن، (بیکهس) یش به گه رمی ئافرهتی کوردی بو تیکوشان و سه رپووش
فریدان هانده دات، له چلهکاندا ((نه سرین ده میکه)) ی (بیکهس) ببوووه

سروودیکی نیشتمانیی ئازادیخوازانی کورد قه‌لشی کولمی سووتاوی کچی لادی و ره‌نجه‌پویی کیژی شیخ و کیژی حاجی و کیژی ناغا، سهرنجی ((هیمن موکریان)) یان راکیشا ((گوران)) توندو تیزترین ده‌نگی بیزاریی له باری پر جه‌ور و سته‌م و دواکه‌وتوویی ژيانی کورده‌وه ده‌رپروه.

که‌سمان نییه نه‌زانیت که ئافره‌تی کورد به‌ش به‌حالی خو‌ی له کو‌پی خه‌باتدا دریغی نه‌کردوه، لی‌ره‌دا ته‌نیا چهند راستیه‌کی که‌م زانراو یان نه‌زانراو ده‌خه‌مه به‌رچاو... (حه‌پسه‌خانی نه‌قیب) ئافره‌تیکی لی‌هاتوو بوو، له بیست و سییه‌کاندا چهند جاریک نامه‌ی تایبه‌تی ناردوو به‌ باره‌گای یه‌کی‌تی نه‌ته‌وه‌کان له (جنیف) و تییدا باسی ئه‌و جه‌ور و سته‌مه زوره‌ی کردوو که به‌سه‌ر کورد هاتوون، ئه‌و نامه‌ نه‌یسته بوونه‌ته به‌لگه‌ی گ‌رنگ بو لی‌کولینه‌وه‌ی میژووی نویی گه‌له‌که‌مان.

((مینا‌خان))ی هاوسه‌ری ((قازی محمد))ی نه‌مر له پرژگاری کو‌ماری مه‌هاباد دا جی‌گه‌ی (حه‌پسه‌خان))ی نه‌قیبی گرتبووه، وادیاره خه‌ریکی دامه‌زاندنی یه‌که‌م ری‌کخراوی ئافره‌تان بوو، له سه‌رده‌می پاشایه‌تیدا کچه کورده‌کانی زانکو‌ی به‌غدا ئازایانه له خو‌پیشاندا نه‌یستمانی و ئاهه‌نگه نه‌ینییه‌کانی نه‌وروژدا به‌شدار ده‌بوون، ئه‌م ناوانه به‌شی‌کن له‌وانه‌ی به‌چای خو‌م دیومن و له بیرمن:

خوالی‌خوش‌بووان، (پروناک زوه‌دی) و (نه‌وزهر نووری) و (نازه‌نین سال‌ج قه‌فتان) و (حو‌ری عه‌لی ئاگا) و (دره‌خشان عارف نه‌جیب) و (شه‌فیه‌ه ئه‌حمه‌د) و (دره‌خشان شیخ جه‌لال) و (زه‌کیی عومه‌ر سم ناغا) و (سوریا موحه‌مه‌د) و (نه‌زیره‌ رشید) و (ناجیه‌ مسته‌فا) و (گول‌شه‌ن رواندزی) و (ژماره‌یه‌کی تر که به‌داخه‌وه نایه‌نه‌وه یادم).

هيوادارم باری ژيانی ئافرهتانی کورد و میژووی بزووتنه‌وهیان زیاتر
 سهرنجی نووسهرانمان رابکیشن و گه‌لێک به‌ره‌می تری وه‌ک (ئافره‌ت له
 چیرۆکی کوردی) ی (سه‌باحی غالب) و خه‌باتی شیعرێ کوردی له پیناو
 ئازادیی ئافره‌تاندا‌ی کاکه‌ همه‌ (ئافره‌تی لادیی کورد) ی کاک بورهان
 قانع، به‌شیک له‌ که‌لینه‌کانی کتیبخانه‌ی کوردی پر بکه‌نه‌وه.

بۆزانین:

که‌مال مه‌زه‌ری زاناو میژوو نفیس سالا (١٩٣٧) ل (ئاغجه‌له‌ر) سهرب
 پارێزگه‌ها که‌رکوکی ژ دایک بوویه، ل سلیمانیی خواندنا خو یا
 سه‌ره‌تایی و دوانا قنجی و ئاماده‌یی یا تمام کری، پله‌یا دکتورا یی ل
 په‌یمانگه‌ها روژه‌هلتناسی یا سهرب ئه‌کادیمیا زانستین سوڤیه‌تی
 وه‌رگرییه.

په‌رتووکی‌ن وی:

- ١- کوردستان له‌ سالکانی شه‌ری یه‌که‌می جیهاندا.
- ٢- تیگه‌یشتنی راستی و شوینی له‌ روژنامه‌ نووسی کوردیدا.
- ٣- ئافره‌ت له‌ میژوودا.
- ٤- میژوو - کورته‌ باسیکی زانستی میژوو و کورد و میژوو.
- ٥- چینی کریکارانی عیراق و گه‌لێک کتیبیی تر.
- ٦- چه‌ند په‌رتووکی‌ن دی هه‌نه‌ کو دئاماده‌نه‌ بۆ چاپی.
- ٧- گه‌له‌ک په‌رتووکی‌ن وی هاتینه‌ وه‌رگیران بۆ سه‌ر زمانین دی، وه‌کو
 (تورکی - فارسی - فه‌ره‌نسی).

قهدهم خیر

د بزاقا پزگار یخوایا کوردیدا وهسان نه بوو هر خهبات و خو بهخش
کرن کارو بههرا زهلامان بیت، بهلکو ب سهدان ژ ئافرهتین کوردستانی
ژپیخه مهت نیشتمانی دا قاره مان بووینه، نه گهر ژ برایین خو پتر نه بووینه
کیمر ژی نه بووینه، قهدهم خیر ئیکه ژ وان ئافرهتین کوردین
شور هسگیرین قاره مان نهوین ب شور هشا چهکی دژی رژیما شاهیا ئیرانی
پابووی، ل سهر ده می رهزا شاه دا، کو برایی وی یی قاره مان (یوسف
خان) ب دارا قهناری قهکر، ول بهرام بهری قی کریارا دپندانه ل دویق
دهنگ و هاوارا نیشتمانی خو هات و ئالایی خهبات و شور هشی هه لگرت
دژی زورداریی و بن دهستی، مه شخه لا ئه قی شور هشی ل هریما
(هه مه دان و لوړستان) بلند بوو و ههفت سالان دریژ پی هاته دان و
سو پایی دوژمنی ژیک قه قه تاند و لاوازکو و تیکدا، نه قی سه رکه فتنا مه زنا
شور هسگیران دوژمن پالقه دا کو له شکه ره کی مه زن ناماده بکه ت ژبو ناف
برنا شور هشی ب فرماندهیا سه رهنگ (سه قه فی) وب هاریکاریا (عومه ر
خانی شوکاک) و چه ند کورده کی ناپاک ژ سه روک هوژ و عه شیر هتان، و
هیرش برنه سهر چیا یی (که ورکو) و شور هسگیرین قاره مان تا ماوی سی
هه یقان ب سه رکر دایه تیا قه ده م خیری خو ل بهر سینگی له شکری گرتن و
شه ر کرن، هه تا کو چه ک و نه رزاقی وان نه مای و نه چار بوو خو بده ست قه
به رده ن دوژمنی خوین میژ قه ده م خیر رهوانه ی ته هران کر و دزیندانی
رهزا شاه دا سی سالان مایه و هه تا ب نه خوشیه کی د ناف زیندانی دا
گیانی خو یی پاک ژ ده ست دای. و ب نه قی رهنگی گیانی وی یی
شوره سگیرانه تیکه ل بوو دگه ل گیانی هه زاران شه هیدین کو خو
ژپیخه مهت کورد و کوردستانی بهخش کرین.

گول و گیاد پزیشکیدا

د وهرزی بهاریدا تبلیذ سروشتی دهشت ونهال و بنار و رهخ و دورین
کانی و رووبارین کوردستانا مه ب گول و گیایی همه جور رهنگین
دنه خشینیت. باب و باپیرین مه ژئی ئەف گول و گیایه بو پزیشکی ب
کارئینایه و بو گهلهک نهخویشیان مفا ژئی وەرگریته. بو نمونه دی
بهحسی هندهکا بو ههوه کهین:

۱- گولا بهیبینی: ئەف گوله دهیته کهلاندن و ئاقا وی دهیته قهخوارن
بو زک ئیشی زور ب مفایه.

۲- رحانا بهیارا: پشتی کهلاندنی ئاقی دی دهنه وان کهسا ئهوی
خوینا وان قهدرسیت و دی خوینی راوهستینیت.

۳- گولازهر: ژبلی هندی کو دکهنه شیرینی، وهکی چایی ژئی دهیته
کهلاندن و بو زک ئیشی ددهنه زاروکی ساقا.

۴- خشخاش: ب هسکی دهیته کهلاندن و دگهل شهکری تیکهل دکهن و
ددهنه کهسین کیم خهو.

۵- گولا (گاوزمان) وهکی گولا بنهفشی یه، دگهل نیموکا بهسره دهیته
کهلاندن و ئاقا وی ددهنه وان کهسا ئهوی بهرک د گولچیسکاواندا
هه ی.

۶- بنی ریقاشی: پشتی هسک کرنی دی هیرن و دگهل شهکری تیکهل
دکهن دهنه وان کهسا ئهوی تووشی برینا شیرپهنجهی دبن.

۷- بهلگى بيهى: دهيتته كه لاندن و ئاقا وى ددنه وان كه سا ئهوين
لهرزو تا ههى.

۸- بهلگى گوهيشكى: پشتى هشك كرنى دهيتته قوتان و دكه نه چاو
ددنه وان كه سا ئهوين نه خوشيا شه كرى ههى.

۹- بهلگى سینه مهكى: پشتى كه لاندنى بوزك چوونى دهيتته
قه خوارن.

۱۰- توقى (كه تان): دهيتته قوتان و داننه سهر قونيى بو دهر بوونى.

۱۱- جهويا باهيقا شرين: وهك شه كروكا دهيتته ميشتن بو تهنگه
نه فهسى هاتيه بكارئينان.

۱۲- بهلگى داربهريى: ب هشكى هاتيه هيىران و ئهوين خويىنا وان د
قهرست د ههلكيشان و خويىنا وان دراوهستيا.

۱۳- گولا هيىرو: كرينه چاو دايىنه وان كه سا ئهوين ب شهقى گهلهك
دكوخن.

۱۴- گياوهردينه: هاتيه قوتان و ل دهمى چاف ئيشانى دانايىنه سهر
چاقى.

۱۵- مازيا شين و شهكر پيکفه هاتيه هيىران بو راوستاندنا زك
چوونى هاتيه خوارن.

۱۶- گهزو: دايىنه وان كه سا ئهوين سوورك لى هاتين.

خواندن و ځه کولین

د جیهانا نه څرودا، خواندن یا بوویه رهوخته کی سوود به خش و مفادار. وهنینه هه می خواندن ژي وی مفای بدهتن، چنکو جوړی خواندنې نه ځي لایه نی دیار دکهت، خواندن هه که هه ر بو وهخت بوراندنې بیت، بیگومان نه نجامه کی ولسا ناده ته دهست، بهلکی پیدځیه خواندن ب زرافه کرن و ځه کولینې بیت. نه دشین هه ر څه سپی کی خو فیږکه ین کو ل ده می خواندنې ب هویری لی بچین و ل پیزانینن دکتیبیدا ځه کولین، ل وی ده می دی هه ست ب هندی که ین کو روژ بو روژ پیزانینن مه د بهر فرده بوونیدایه و رافه کرن و هرکړنا مه دی شیانکا دی هه بیت.

دده مه کیدا، نهو جوړی خواندنې کو بو وهخت بوراندنې یان بو وهخت کوشتنیه، ری دچتی کو پشته ده مه کی زور کیم ناځی نفیسه ری و ناځه روکا کتیبای وی بهیته ژبیرکرن، نهو خواندنا کو بو رافه کرن و ځه کولینیه دی هه ست که ین کو نه دپشکدارین دگهل دانه ری. دگهل وان دی رهنجی کیشین و مه ژبی خو مژویل که ین، وی ده می پیدځیه دگهل خوارنیدا، نهو سهرنجین ب دلی مه و لنک مه دگرنگ بنفیسین، یان کورتیه کا وی کتیبی بنفیسین یان بیرورایي خو دهر بپرین بهرام بهر هنده ک سهرنجین دانه ری کو ب دلی مه نینن، چیدبیت نه ځ لایه نه مه بگه هینته تشته کی نوی، هزرا مه بو وان تشتا بجیت، کو دانه ری وی کتیبی ژي لی نه چوویه و د سهر ویرا نه بووریه.

نهوا جهی گرنگیدانې نه وه کو پیزانینن خو پیش بیخت، پیدځیه پشته خواندنا هه گو تاره کا گرنګ و کتیبه کا نوی پرسپاری ژ خو بکهت کا چ

مفا وەرگرتییە ژ خواندنا خو؟ ئه‌ری وی کتیبی مفا گه‌هاندی؟ یان پیزانینن نوی یین مفادار د چ ئاڤتندایه، یان ئه‌ری ئەف کتیبه یان ئەو گوټار مفادار و سوود به‌خشه، نفیسه‌ری وی تیدا سه‌رکه‌فتیه، به‌لی هه‌که ئەف لایه‌نه تیدانه‌بیت، وه‌سا دیاره کو ئەو وه‌ختی مه‌ بوراندی ب هه‌روه چوویه. چ کتیب ژ ی نینن کو ل سه‌ری وی تاڤیکرنی بیت چنکو خواندن دڤیت بو هندی بیت کو مفایی راقه‌کرن و که‌ره‌ستی پیزانینن خو به‌رفره‌ه بکه‌ین و خو ب هه‌زه‌کا نوی و رووناک و بلیمه‌تانه په‌روه‌ده بکه‌ین. هه‌که هه‌ر نفیسه‌ره‌ک و دانه‌ری کتیبه‌کی بزانیته کو کتیبای وی دڤی تاڤیکرن و ڤه‌کولینیدا دبوریته، دی نه‌چاربن کو پتره‌زا خو بکه‌ن و باشتربن نفیسه‌ین و ئەوا مفادار نه‌بیت نه‌ئێخنه بازاری چاپه‌مه‌نی.

ڤیابا ڤه‌کولین، جهی خواندنا بی ئارمانج بگریته و ببه‌ ره‌وشته‌ک کو هه‌زو بیرین خو پی بلند بکه‌ین، یان خو په‌روه‌ده بکه‌ین ب خواندنه‌کا هی‌دی و کویره و ئارمانجه‌کی بو دانینن بو هندی کو پیزانین و راقه‌کرنی مه‌ هه‌ر دگوه‌وپرین و ده‌وله‌مه‌ندبوون و نوێکرنیدا بیت، هاتیه‌ گوتن: کو باشتترین هه‌ڤالی مرو‌ڤی کتیبه، چنکو د چه‌ند به‌رپه‌ره‌کاندا جیهانه‌کا نوی و سه‌ره‌اتیین خوش بو مه‌ ڤه‌دگیرن و مه‌ ب ملله‌تیین بیانی دده‌ته نیاسین یان به‌حسی رابردوویه‌کی دیرینی مه‌ ب ره‌نگه‌کی دل ڤاکیش روون دکه‌ته. دڤیت رڤی هه‌ڤالی بی به‌هر نه‌بین و هه‌رده‌م بزاقی بکه‌ین کو ژناف واندا هه‌ڤاله‌کی باش و مفادار هه‌لبه‌زترین، ئەڤه‌ژی نه‌تشته‌کی ب زه‌حمه‌ته، هه‌که هه‌ر ژ نوکه کو تو قوتابی خو فی‌ربه‌کی و خواندنا ته ب ڤه‌کولین و سه‌رنجدانی بیت.

سەيرانەك ل ھاڧىنگەھىن كوردستانى

كوردستانا عىراقى ھەمى ھاڧىنگەھەكا رەنگىن و خەملاندییە،
بووکهكا دلخۆش و جوانا سروشتییە د چارچوقى كۆمارا عىراقیدا، ھەر
مىڤانەك و سەيرانچى و گەرىدەك ل بەھارى قەستا ھەر لایەكى قى
ھاڧىنگەھا بەرفرەھ و بەرىن بکەت، دى دارستانىن بوش و گوپیتىكن
بەفرىن و چىايىن بلند بینیت.

ھىزو مشىنا ئاڤا رووبارو زى و كانیا و حەزا گولیبوونى مەست دكەت.
ھەر رىكەكا دچیت، ل ھەردوو رەخىن رىكى بەوستەكا رویت ناھىتە
بەرچاڤ، گىايى كەسك و سەدان جوړو رەنگىن گولین بەيارا ئەو دەشت و
بنار و پەسار و گر وەك جلكىن بووکهكا گوندا خەملاندیە. ھۆش و ھەزا
ھەستىار دلفىنیت وب ھزاران دل ھىڤىدارى دەمى ژيانى يە تىدا. بەلى ئەوا
جھى داخى ئەف بەھەشتا سروشتى يانەتەوھيا كورد بى دەستكارى و بى
خەملاندن و چەند پىدڤى ژى بىت گرنكى پى نەھاتىە دان. ھەكە ئەف
وولاتە پشت گوھ نەھاتبا ھاڤىتن و چاڤى خو دابايى، دا ب ھزاران
سەيرانچى و گەرىدە ژ ھەر لایەكى جىھانى قەستكەنە قى وولاتى و ھەمى
مللەت ژى بەرى نوکە دا باشتەرد دوزا كوردى گەھن و دا ب چاڤى خو
بىنن كا ئەف كوردستانە چ وولاتەكى جوان وب خىرو و بىرچ
نەتەوھىەكى ناشتى خواز و دىموكراتى و دوستى مللەتان تىدا دژیت.

ھەرچەندە ئەف وولاتى مە ئىك ھاڧىنگەھا بەرفرەھىە، بەلى دا گەريانەكى
بکەين ل ھندەك ژوان جھان كو ھەتا نوکە سەيرانچى شىايە بگەھتى. ھەكە

ژ ده‌قەرا بادینان ب ری بکەڤین، ژ باژیری دھۆکی کو مەلبەندی پارێزگەها
 دھۆکییە و حەفتی و سێ کیلومەترا باژیری مويسل دویره، دی بینین ئەف
 باژیره هەربخو هاقینگەهەکا خوش و سازگارو پری داروباری فیقییە و
 خودان دیمەنێن جوان، هەکە ژویری قەستا باژیری ئامیدی بکەین، هەتا
 دگەهینە ویی، چەندین هاقینگەه دی کەقنە ریکا مە، دەمی ژ باژیری
 دەرکەڤین پشستی چەندەکی دی گەهینە (زاوێتە) کو نوێ کیلومەترا ژ
 باژیری مويسل دویره و پلەیا گەرمی ژ (۲۸) پلەیی سەدی نابوریت،
 هاقینگەهەکا فینک و پره ژ دارستانێن کارا و جەین خوش یێن حەواندنا
 میههانا لی هەنە.

پیرست

لاپەرە	بابەت
۷	بابەتین بەشی ریزمانی
۸	نامرازی بانگکرنی
۱۲	نامرازی لیكدەر
۱۷	جیناقی لیكدەر (که، کو)
۲۱	رسته یا ناویته (لیكدای)
۲۵	دروست کرنا ناخی واتایی
۳۰	هه قالناقی ژمارهیی ۱- هه قالناقی ژمارهیی بنجی
۳۸	هه قالناقی ژمارهیی ۲- هه قالناقی ژمارهیی ریکخستن
۴۴	هه قالناقی ژمارهیی ۳- هه قالناقی ژمارهیا کهرتی
۵۰	هه قالناقی نه دیار
۵۴	جیناقی نه دیار
۵۶	نهرکی جیناقی نه دیار درسته ییدا
۵۹	کاری داریزرتی
۶۷	کاری لیكدای
۷۵	کاری تینه پهر و کاری تیپهر
۷۹	گوهورپنا کاری تینه پهر بو کاری تیپهر
۸۴	هه قالکاری چهوایی

٨٧	کاری یاریدەر (هاریکار)
٩٣	خالبه‌ندی
١٠٦	بابه‌تین به‌شی ئه‌دهب - بابه‌تین به‌شی نمونه‌ی ئه‌دهب
١٠٧	داستانا کوردی (که‌لا دمدم)
١١٢	ریبازین ئه‌دهبی
١١٨	ئه‌دهبیاتی کلاسیزمی کوردی شیوه‌یی ئوری
١١٩	بابه تاهیری هه‌مه‌دانی
١٢٧	ئه‌دهبیاتی کلاسیزمی کوردی شیوه‌یی گۆران
١٢٨	ژیان و به‌ره‌هه‌می مه‌لا په‌ریشان
١٣٩	ئه‌دهبیاتی کلاسیزمی کوردی شیوه‌یی کرمانجییا ژووری
١٤٠	مه‌لایی جزیری
١٤٩	ئه‌حه‌دی خانی
١٥٦	ئه‌دهبیاتی کلاسیزمی کوردی ب شیوه‌یی کرمانجییا خواری
١٦٢	نالی
١٧٧	دستپیکا په‌خشانا کوردی
١٨٢	میژوویا رۆژنامه‌قانی کوردی و په‌یوه‌ندییای ب گه‌شه‌کرنا په‌خشانا کوردیقه هه‌تا شۆره‌شا ١٤ تیرمه‌ها ١٩٥٨ ل عیراقی
١٨٤	به‌ره‌ف چه‌سپاندنی ل ئه‌سته‌نبوول
١٨٥	رۆژنامه‌قانی ل سه‌رده‌می حاکمداریا شیخ مه‌حموود
١٩٤	نمونه‌یا ئه‌دهبی

١٩٥	مه لایى باته یی
٢٠٠	حه سیب قه ره داغی
٢٠٤	کوردی
٢٠٨	کانی
٢١١	مه لا ته هایى مایى
٢١٦	کامه ران موکری
٢٢٢	مه لا مه حموودى بایه زیدی
٢٢٥	پارچه ك ژ چیرۆكا مه م و زینی
٢٢٨	میر جه لادەت به درخان
٢٣١	بابه تیڤ به شی خواندنى
٢٣٢	لاوکی ده رویشی عه قدی
٢٣٨	به نداقا دوکان
٢٤٠	دارستان و پاراستنا وان
٢٤٢	نقیسین
٢٤٥	هزار میرد
٢٤٩	ئیسماعیل بیشکچی
٢٥٢	نان و که وهری خویناوی
٢٥٩	هه ئویستی جوامیرانه
٢٦٣	نافره تا کورد
٢٦٨	قه ده م خیر
٢٦٩	گول و گیا د پزیشکیدا
٢٧١	خواندن و قه کۆلین
٢٧٣	سهیرانه ك ل هاقینگه هیڤ کوردستانی

Handwriting practice lines consisting of 20 horizontal dashed red lines.

Handwriting practice lines consisting of 20 horizontal dashed red lines.

Handwriting practice lines consisting of 20 horizontal dashed red lines.